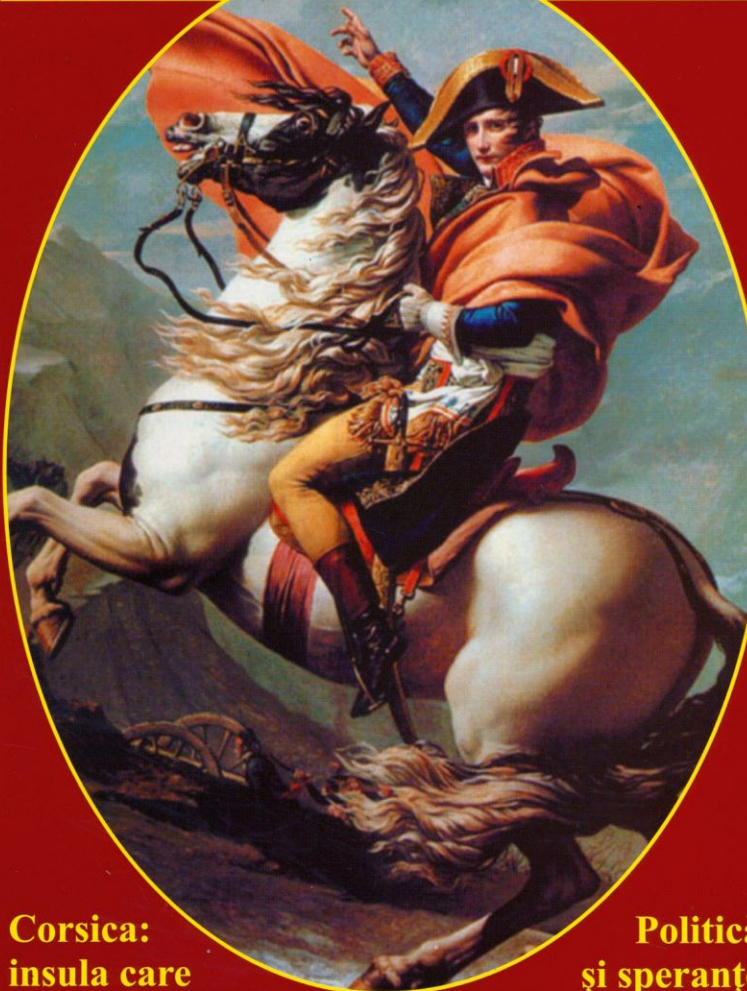

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2007

Corsica:
insula care
va uimi Europa

Politică
și speranțe
la „Carul cu bere“

Manastirea Zamca, Suceava © Carol Zwilling, 17 Iunie 2005
www.OrasulSUCEAVA.ro | În cuvinte și imagini

magazin istoric

Anul XLI – serie nouă – nr. 2 (479)

februarie 2007

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com;

mistoric@gmail.com

1 În artă există un singur gen vrednic de apreciere, tabloul istoric, considera Jacques-Louis David (1748-1825), pictorul care a aderat trup și suflet la Revoluția Franceză și, cu un temperament impetuos, deopotrivă romantic, a zugrăvit tablouri consacrate eroilor revoluției, între care Bonaparte la Muntele Saint Bernard (1800), pânză aflată la Versailles

2 Mănăstirea Zamca, cel mai important așezământ monahal al armenilor din România, datează de la începutul secolului al XV-lea. Biserica a fost catedrală episcopală în vremea lui Alexandru cel Bun (1400-1432). La începutul secolului al XVII-lea, a fost refăcută de Agopșa Vartanian, când s-a înălțat și turnul-clopotniță.

3 Bijuteriile coroanei daneze (din palatul Rosenberg), create de artiști pentru a fi purtate la diverse ceremonii de la Curte, oglindesc maiestruozitatea unei puteri care a exercitat, începând din a doua jumătate a secolului al XV-lea, hegemonia în Marea Baltică și Scandinavia, după ce în veacurile anterioare fusese factorul politic hegemon în cadrul Uniunii de la Kalmar. Colier din briliante mari, în care cel mai mare pandantiv a aparținut soției regelui Christian al VI-lea (1730-1746), Sophie Magdalene, iar celelalte șase Caroline Mathilde, soția lui Christian al VII-lea (1766-1808), cea repudiată pentru relațiile vinovate cu Johann Friedrich Struensee (sus); colier din perle aparținând Charlottei Amalie, soția regelui Christian al V-lea (1670-1699), autorul unui cod legislativ al Danemarcei

4 Castelul Huniazilor, ridicat în secolul al XIV-lea, pe locul unui castru roman, a fost mărit în secolul următor, după ce a intrat în posesia familiei. Mai târziu, Matei Corvin i-a adăugat o aripă, al cărei stil este influențat de arta Renașterii. Castelul are și un turn de apărare, numit „Nu te teme”

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,
Theodor Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Documentare
Mădălina Ciembașu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

SUMAR

februarie

2007

4 Oglinda soartei
E. CIORAN

EUROPA, POLUL NOSTRU ISTORIC

5 De la
„părțile creștinești“
la „Evropa“
Percepția cronicarilor
L. VLAD

12 Întruchiparea
unei epoci
Pia Brătianu
S. STAN

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

18 „The Times“
despre 1907
G. FILITTI

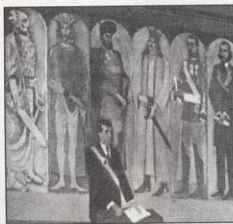
21 Amintiri
de la „Carul cu bere“
G. ȚEPELEA

22 Un local
și mai multe povești
E. BĂDESCU

TERITORII ÎN DISPUTĂ

26 Corsica
V. IONESCU

31 Lumea
fotografiată de sus
M.C. SĂVULESCU

33 Istoria
care ne bântuie
A. CIOROIANU

POVEȘTEA UNOR PIETRE

39 Colonia
Ulpia Traiana Augusta
Dacica Sarmizegetusa
G. BĂEȘTEAN

40 Ritul etrusc
în Țara Hațegului
D. ALICU

45 Sub deviza
lui John Le Carré
*Raporturile
intelectualilor
cu serviciile secrete*
AL. POPESCU

49 Un olandez
martor la execuția
lui Brâncoveanu
L. ALEXANDRESCU

53 Iunie 1940.
Dictatura
proletariatului
se instalează și la Riga
*Mărturia unui diplomat
francez*

F. ANGHEL

58 Pe Calea
Dudești, la umbra
felinarului roșu
*Despre prostituție,
în perioada interbelică*
D. CARCIGA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

63 Parteneriat cu
Școala „Al. D. Ghica“,
din Căciulați
Ș. UȚOI

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Doi teleaști
și 50 ani de amintiri
*Falsa tiranie
a gustului public*

D. MIHĂESCU,
M. RADNEV

EXCLUSIVITATE

72 Disciplina
culturii
*Lingvistul ceh
Vilém Mathesius*
J. FELIX

75 Orașul
transilvănean „adus de
la Roma“ de armeni
G. V. RUSU

80 Istoria
Danemarcei
într-o catedrală
Roskilde
A.E. BUDURA

HOOVER INSTITUTION

85 Diplomații
se pregătesc de exil

EVENIMENT

92 Constantin
Angelescu evocat
la Banca Națională
a României
M. ȘTEFAN

RUBRICI

64 Pentru bibliotecă
dumneavoastră

86 În București,
acum 50 ani
I. LĂCUSTĂ

90 Telex

20; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

CIVILIZAȚII RURALE - CIVILIZAȚII URBANE

Omul nu poate crea decât crezându-se centrul istoriei. Nu este aici vorba de inconștiența oricărui burghez care, în limitarea orizontului său, trăiește ca și cum el ar fi singura realitate, ci de expansiunea spiritului care dilată clipa pe dimensiunile veșniciei. Dacă nu trăiești cu sentimentul că tot ce s-a făcut până la tine în vederea *ta* s-a făcut și că tu ești o răspântie unică în istorie, dacă nu simți că te *cere* devenirea și că momentul existenței tale este un absolut, un ce nesubstituibil și unic, atunci nu vei reuși decât să fii un licurici în soare, o strălucire invizibilă, o fadoare de lumină. Numai întrucât axa lumii îți străpunge inima poți deveni o lume.

Aș vrea să dispară, din sângele acestui neam, ultimele rezerve de umilință. Dacă nu vom avea atâta tărie și atât orgoliu pentru a ne face din sâmbure existență, în zadar mai facem teoria României. Aici nu vreau să descriu mizeria istorică a unei țări dintr-o curiozitate obiectivă. *Nu pot să fac știință pe propriul meu destin.* Dacă defectele României, constatate aici cu pasiunea și regretele unei iubiri disperate, ar fi eterne și iremediabile, țara aceasta nu m-ar interesa deloc și mi-ar părea stupid să scriu o carte de fapte fără o viziune de reformă. [...]

Cine colindă satele noastre nu se poate să nu le considere ilustrative pentru soarta românească. Fie ele sate de munte – și atunci casele înghesuite se sprijină și se reazemă unele de altele, scunde și turtite ca de o frică

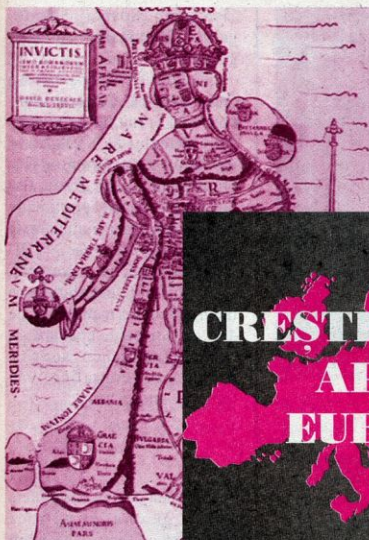
EMIL CIORAN

seculară, cu ulițe monotone care plimbă truda oamenilor și cu ferestre mici și închise ca inima țăranilor, inconștienți din mizerie –, fie ele sate de șes, cu case răsfirate și curți fără garduri, relie-fând prin depărtările lor și mai bine un deșert răspândit în suflute, cu vânturi învolburând praful prin străzi și curți, asimilând totul unei atmosfere de inutilitate și de părăsire, în amândouă felurile, satul românesc oferă, ca și cutele țăranului, o tristă verificare a existenței noastre de până acum. Satul este suspendare

istorică; inactualitate substanțială. O așezare care se diferențiază numai gradual de realitățile cosmice și nu cunoaște timpul decât din auzite. Dacă istoria este o chestiune de ritm, atunci satul este negația ei.

Vai de țara împânzită numai de sate! Scutită de mari conflicte sociale și străină de problemele dureroase ale vieții moderne, ea nu cunoaște, în schimb, nimic din deliciile măreției, ale forței organizate, ale ofensivei năpraznice. *Orașul este istorie de fiecare clipă;* de aceea numărul orașelor, agravând problemele unei națiuni, o saltă totuși la un nivel inaccesibil țărilor agrare. Mobilitatea și trepidația pun viața încontinuu în fața a noi întrebări și a noi soluții. Ultimul orașean *știe* mai mult decât un primar de țară. *Cunoașterea* a apărut între zidurile cetății. Satul s-a mulțumit totdeauna cu *sufletul...*

(Schimbarea la față a României,
București, 1936; fragmente)

Hartă a Europei, croită după chipul reginei Elisabeta a Angliei

Asediul Constantinopolului, miniatură franceză de la sfârșitul secolului al XV-lea

CREȘTINĂTATE, APUS, EUROPA

LAURENȚIU VLAD

Analizând destinul istoric al Europei clasice, istoricul francez Pierre Chaunu stăruia asupra termenului ce desemna obiectul investigației sale. El arăta că „Europa”, un cuvânt utilizat în mediul savant de umaniștii Renașterii, își începea cariera în vocabularul uzual în prima parte a secolului al XVII-lea, concurându-l pe cel de „Creștinătate”, încă puternic la acea vreme. Pe la mijlocul veacului următor, termenul „Europa” deja se impusese în limbajul curent, iar cel consacrat de tradiția creștină, care avea în spatele său mai bine de un mileniu de întrebuițare, cădea în desuetudine. „Europa” înghitea prin sinonimie sensurile „Creștinătății”. Cuvântul „Creștinătate” a continuat însă, susținea Chaunu, să mobilizeze o vreme sensibilitățile Europei sudice sau de răsărit, unde apropierea de Imperiul Otoman menținea încă spiritul de cruciată.

Reperle cronologice și afirmațiile istoricului francez sunt valabile în linii generale și pentru Principatele Române.

Să urmărim, așadar, cum era percepută și definită Europa de cărturarii români din secolele XVII-XVIII și din primele decenii ale veacului al XIX-lea.

În câteva pagini din *Letopisețul Țării Moldovei*, redactat în anii '40 ai secolului al XVII-lea, Grigore Ureche trecea în revistă evenimentele care au dus la expansiunea politică a tătarilor și turcilor din veacurile XIV-XV. El utiliza ca referințe geografice și

politice pentru delimitările vestice ale entităților musulmane termenul de „Evropa”. Acestea, consemnate de cronicar, erau „Țara Leșască” (Polonia) și „Moscul” (Rusia), pe de o parte, „Helespontul” (Dardanele) și „Țarigradul” (Constantinople), pe

de altă parte. Avem de la el astfel cele dintâi mențiuni ale numelui continentului în literatura istoriografică românească.

Crăiile creștinești

În același context, Ureche preciza și faptul că, prin

Noe și fiii săi, într-un tablou al pictorului italian Giovanni Bellini (1429-1516)

cucerirea Țarigradului, turcii „au deschis calea” spre Europa, „a treia parte de pământ”, după Asia și Africa. Noțiunea de „Evropa” în viziunea sa era una geografică, cu câteva nuanțe politice și vag confesionale. Termenul nu avea o frecvență prea mare, însă afirmațiile tranșante cu privire la faptul că Țarigradul era poarta Europei, iar Donul se găsea la extremitatea estică a bătrânului continent ne îndreptătesc să credem că autorul putea să contureze, cel puțin în parte, o hartă a acestei zone.

Mult mai întinsă ni se pare „Europa” lui Miron Costin. În letopisețul său regăsim toate datele de care a uzat Grigore Ureche cu aproximativ trei decenii mai devreme. Nu am găsit însă cuvântul „Europa” în textul cronicii. Termenii care ar desemna geografic și politic zona bătrânului continent sunt aceia de „craii creștinești”, „părți creștinești”, „țări creștine” etc. Într-o altă lucrare a lui Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, termenul „Evropa” era folosit în această perspectivă.

Moștenitorii lui Noe

Către sfârșitul veacului al XVII-lea, Nicolae Costin, care-și începea cronică „de la zidirea lumii”, accentua și dezvolta dimensiunea geografică a „Europei”. El insista asupra partajului mitic al moștenirii lui Noe, care împărțea lumea fiilor săi, Sem, Ham și Iafet, fiecăruia revenindu-i o parte însemnată de moștenire: Sem primea Asia, Ham – Africa, iar Iafet – Europa. Mitul lui Iafet a avut o mare circulație europeană în întreaga literatură religioasă și istorică a Evului de Mijloc. Originile acestui partaj mitic al pământului le găsim în capitolele 9-10 din *Geneză*; în timp ce dormea, Noe și-a dezvelit trupul, Sem și Iafet l-au acoperit, în timp ce Ham râdea în hohote. Când s-a trezit, Noe i-a binecuvântat pe Sem și Iafet, iar pe Ham și pe urmașii lui i-a blestemat să fie sclavii celorlalți fii ai săi și ai urmașilor lor.

„Evropa” cronicarului moldovean (mai bine de zece mențiuni în text) era una care se întindea de la Don până în

„Ișpania” (Spania), „Portogalia” (Portugalia) sau „Englittera.”

Geopolitica europeană, așa cum începuse ea să se contureze în cronicile de la sfârșitul veacului al XVII-lea și începutul celui următor (inclusiv aici și pe Radu Popescu), s-a regăsit aproximativ în aceleași dimensiuni în texte similare din secolele XVIII-XIX, datorate, spre exemplu, lui Dionisie Eclesiarhul (zece mențiuni ale termenului și ale derivatelor sale, aproape în toate cazurile cu sensuri politice și geografice) sau Grigore Andronescu.

„Muere ce șade pre scaun”

Viziunea cea mai completă asupra geografiei politice europene au avut-o probabil Naum Râmniceanu și Nicolae Stoica de Hațeg, în prima parte a veacului al XIX-lea. Cel dintâi evoca în cronică sa o imagine a Europei, datorată geografilor „cei mai de pe urmă” (posibil influențată de una dintre numeroasele variante ale *Iconologiei* lui Cesare Ripa, a cărei primă ediție a văzut lumina tiparului la Roma în 1593): O închipuia „ca o muere ce șade pre scaun, cap este Ispania, gât – Franța cea din afară, ca o parte ce să supune sub Munții Pirinei, piept – însuși Franța, brațe – Italia și Vretania [Anglia], pânțe – Germania, buric – Pemiia [Boemia], și celălalt trup ce se acoperă cu lungi haine împrejurul scaunului este Norvegia, Dania, Șteția [Elveția], Finiia [Finlanda], Livoniia [Letonia], Lituaniia, Prusiia, Poloniia, Ungariia și Lavoniia [Slovenia], Crotiia, Dalmatiia, Elada, Rumele

[Rumelia], Serbia, Bulgaria, Transilvania, Banatul, Valahia, Moldavia, iproci [și altele]”.

Termenul de „Europa” era, așadar, utilizat în cronicile românești din secolul al XVII-lea (Grigore Ureche ori Nicolae Costin) cu pronunțate sensuri geografice și politice, mai puțin confesionale, el existând în același timp cu cel de „Creștinătate”.

Miron Costin a preferat numai noțiunea de „Creștinătate” în letopiseț. Cele peste 30 de ocurențe ale termenului (cu derivatele sale), utilizate într-o serie întreagă de contexte ale istoriei Moldovei, ne întăresc

ideea unei asocieri logice în imaginarul cronicarului.

Termenii de „Creștinătate” și „Europa” conviețuiesc fără să se suprapună neapărat, „Europa” fiind cel mai adesea un reper geopolitic al lumii creștine.

Între confesiuni

Cronicarii amintiți de noi, indiferent de epoca pe care o reprezentau sau de categoria intelectuală ori socială cu care se identificau, erau conștienți de faptul că românii făceau parte din acest corp al lumii creștine. „Legea” (confesiunea), fie ea „francească” (catolică) sau „pravoslavnică” (ortodoxă), tot creștină era în

SPANIA

Istoria Spaniei seamănă cu istoria tuturor țărilor meridionale a[le] Europei, și mai ales cu România; biruită și stăpânită de romani, prada barbarilor, stăpânită pe urmă de vizigoți, în vremea celui de pe urmă rigă a acestei nații, când biruitoarii și biruiții amestecați se civilizau la școala creștinismului, [Spania] se văzu deodată năvălită de arapi [...] În vreme ce biruitoarii se îmbulzeau sub frumosul cer al Spaniei, scânteia naționalității spaniole se păstra de către riga Pelag în Munții Asturiilor [...]

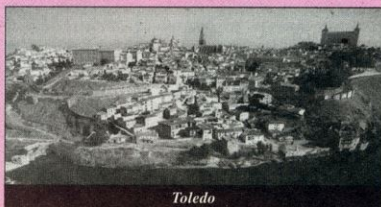
Espania este o oglindă cu două fețe, una ți-o arată supt privirile cele mai încântătoare [...], cu clima cea mai îmbălbănușită, plantată cu portocali, cu palmieri, cu granade, cu cerul de azur, cu nopțile parfumate [...], aceasta este Espania cea plăcută poezilor, inimilor simțitoare, prietenilor, a tot ceea ce este mare, nobil și frumos. [Cealaltă] unde tot este neorânduială, de la guvern până la calic, unde cărmuirea nu se deosebesc decât prin pilda și inițiativa răului, unde singurile slobozenii ce sunt acele care au scăpat de ochii despotismului, unde binele național nu este țelul nimănui, unde sfintele nume de patrie, de slobozenie, de fericire, de popor nu ascund decât mârșave interese [...]

Când cineva cercetează starea Spaniei, vede că tot răul vine de la guvern, care nu dă impuls la nimic, nu trage folos de la nici o însușire a poporului. În adevăr, compărează industria americanului și a englezului cu a spaniolului; ce deosebire! Cu toate acestea, americanul și englezul nu este mai industriuos decât catalanul, mai harnic decât valențianul, mai zdravăn decât aragonezul, mai priceput decât biscaienul, mai iscusit decât galicianul, mai de cuvânt decât castilianul. Și, cu toate acestea, spaniolul, cu toate calitățile fizice și morale, este la treapta de jos și englezul la treapta de sus a progresului material și intelectual. Pricina este vițul instituțiilor, halena corupției, ce despotismul au suflat asupra Spaniei. Ah! Întăleagă spaniolii odată că fără guvern, fără instituții drepte și eficace nu vor ajunge niciodată a recupa starea lor cea dintâi.

Mihail KOGĂLNICEANU

(Notes sur l'Espagne [1846], în vol.

Scrisori. Note de călătorie, București 1967)

Toledo

Cruciații sub zidurile Constantinopolului, creație a pictorului francez Eugène Delacroix (1798-1863)

fața Islamului, așa încât „Neamțul“, „Moscul“, sau „Franțozul“ se găseau pe aceeași poziție cu popoarele din sud-estul bătrânului continent și din Balcani, exceptându-i evident pe turci.

Toate episoadele eroice antiotomane din secolele XV-XVII relatate de cronicarii moldoveni sau munteni, în care domnitorii români se găseau printre actorii momentului, marcau fără echivoc apartenența acestora la corpul politic creștin implicat atunci în conflict.

Tot astfel, când erau prezentate evenimente din veacul al XVIII-lea, ideea apartenenței Moldovei și Țării Românești la comunitatea creștină stăruia în mintea cronicarilor.

Dincolo de solidaritatea creștină (cruciată), putem remarca și precizia cu care se contura identitatea confesională a Bisericii orientale față de „Creștinătatea despre apus“ (lumea catolică) în

scrierile cronicarilor evocați. Grigore Ureche, cel care folosește întâia dată formula „Creștinătatea despre apus“, cunoștea în amănunt confesiunile ungarilor ardeleni. „Nu țin tot o lege – spunea el –, ce în patru sau în cinci legi sunt împărechiați, că unora le zic calvini, altora lotori, altora calandoș, ce să chiiamă pre limba lor lege dreptă, alții-i chiiamă verăș ianoș, carii cred în Ioan Botezătorul, iară de Hristos nimica nu să atingu, alții chiiamă sombotași, carii credu legea jidovească, alții-i chiiamă papistași, carii credu până în jumătatea legea grecească [...]“.

Mai târziu, Naum Râmniceanu făcea chiar o clasificare a religiilor de pe bătrânul continent (creștină, islamică și iudaică), enumerând „ereticii Evropei“ și pe „nedumnezei“ (ateii), aceștia identificați mai ales cu francezii. Reacțiile lui Vitalie de la mănăstirea Neamțului sau a lui Ioan Dobrescu, cronicarul din

Bateștele Bucureștilor, în fața influenței lui Voltaire, cel „pe-îndumnezăit“, erau extrem de viguroase.

Treptat, în percepția unor autori din veacul al XVIII-lea, ideea creștinătății occidentale a început să fie sinonimă cu o formulă mai sintetică, dar în același timp cu mai multe înțelesuri. „Apusul“, căci despre acest termen era vorba, desemna nu numai o confesiune, ci și o serie de repere geografice sau politice.

Înstrăinat pentru știință de carte

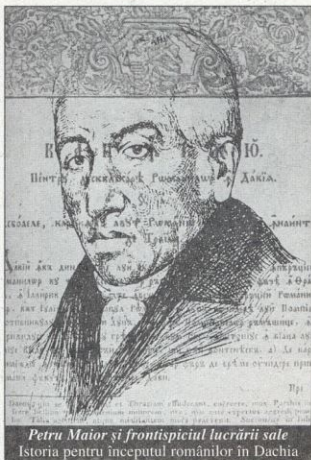
Radu Popescu își înștiința cititorii că pe la sfârșitul anilor '60 ai secolului al XVII-lea stolnicul Cantacuzino se găsea „în părțile Apusului, despre nemți, și la Vineția“, în timp ce *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*, referindu-se la planurile antiotomane urzite de generalul imperial Heissler și de aga Constantin Bălăceanu, trimisul domnului muntean Șerban Cantacuzino la Viena, stăruia pentru o atitudine moderată în raporturile cu turcii, care și-au dovedit forța de-a lungul timpului supunând „domnii, craii, împărații mari și puternice, cât și Apusul jumătate“.

Semnificația cea mai spectaculoasă a termenului de Apus era culturală. Să ne reamintim că termenul „Evropa“ al lui Nicolae Costin era unul polisemantic. Descendența unui strămoș comun (Iafet), asociată cu destinul politic și cultural al veteranilor Imperiului Roman ce „au trecut toată Evropa până la apa Donului“, episoade relatate cu atenție de cronicarul moldovean (pe care le regăsim și în

lucrarea tatălui său, *De neamul moldovenilor*), introduceau în logica narațiunii și ideea unei unități culturale europene. Europa putea fi și un depozitar al științelor, ce se cerea cercetat de cei apelați spre învățătură, precum „jupan Preda Drugănescul, fiul dumnealui vel vornic Drugănescul, care s-a înstreinat de la anul 1710 pentru învățătură, călătorind mai toată partea Evropei”.

Podoaba lumii

Naum Râmniceanu – care vedea în Europa „o școală a științelor și a învățăturii” – nu a fost cel dintâi care a făcut un elogiu culturii și civilizației europene. Amintim pe înaltul ierarh Chesarie sau pe arhimandritul Grigore Râmniceanu. Ei au fost influențați de scrierile dedicate începuturilor daco-romane ale istoriei românilor de unii cărturari umaniști, precum Constantin Cantacuzino ori

Petru Maior și frontispiciul lucrării sale *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*

Dimitrie Cantemir, pe care le-au cunoscut dintr-un miscelaneu copiat la Râmnicul Vâlcea de ierodiaconul Anatolie prin 1774. În manuscrisul respectiv, copistul introducea *Istoria* lui Constantin Cantacuzino în cuprinsul unei *Cosmografii*, ceea ce ducea la creionarea unei hărți europene

în care spațiul românesc avea un loc bine stabilit. În aceste condiții reflecția asupra Europei era deschisă, iar Chesarie, Grigore și mai apoi Naum Râmniceanu, care au cunoscut direct sau indirect fragmentele dedicate „Evropei” din miscelaneul lui Anatolie, le-au rezumat și interpretat în textele lor.

În prefața *Mineiului* pe ianuarie din 1779, Chesarie era preocupat de „înălțarea” și „căderea” Europei din punct de vedere politic după voia „proniei” dumnezeiești. Într-un text similar din 1798, Grigore Râmniceanu depășea dimensiunea politică a temei creșterii și descreșterii, dezvoltată de predecesorul său, oprindu-se asupra excelenței europene în materie de „științe”, „meșteșuguri” și „bune obiceiuri” pămâtenene. Era motivul principal pentru care acea „Evropă să se numească podoaba lumii”. Grigore aprecia mai mult „răvna” pentru credință a

SUEDIA

Fiecare cetățean are un carnet, liberat de autoritățile competente, în care vânzătorul trece sub a sa răspundere cantitățile vândute în limita legii, fiind răspunzător cu pedepse foarte aspre de orice contravenție sau vânzare în plus, și la suedezi răspunderea este efectivă, nu cum se petrece la noi cu prețurile maxime. Nu este vorbă, nici nu se fac legi nestudiate pe acolo. Rar se întâmplă ca cineva să cedeze altuia carnetul. Se fac însă și la ei contrabande, mai ales vapoarele aduc și vând cantități însemnate de alcool, pe sub mână.

„Câtă ordine și, dacă vrei, cinste – îmi zicea un însoțitor într-o zi –, vedeți aici, totuși, în materie de contrabandă alcoolică, merge foarte greu, căci aproape fiecare om are nevoie și vrea să bea, din cauza climei aspre.”

Stelian POPESCU
(O călătorie în Suedia, București, 1924)

Petrecere populară într-o așezare suedeză

Rusia, Austria și Imperiul Otoman jucând la cărți soarta Principatelor Române; desen satiric din secolul al XVIII-lea

compatrioților săi, pe care-i număra printre europeni, decât știința practică a acestora din urmă.

Așadar, Râmnicenii elogiau Europa iluministă pe care o descopereau continuu, dar rămăneau fideli acelei „lumi dinăuntru”, de inspirație ortodoxă, operând evident o distincție precisă față de „lumea dinafară”, dominată de „calculele și patimile omenești”, așa cum părea a fi cea a Europei apusene. Elogiile pe care le-au făcut civilizației iluministe occidentale nu au rămas fără ecou. Ele au dus la idealizarea „Europei”, iar de aici până la complexul inferiorității culturale al românilor față de civilizația bătrânului continent nu mai era decât un pas.

Pe „înfățișare europeană“

Acest complex, precum și percepția tot mai acută a decalajelor, exprimată prin cursa obsedantă a recuperării lor și a recunoașterii europene a românilor, au conturat prima imagine istorică a dezbaterii care a îmbrăcat felurite veșminte de-a lungul timpului:

„tradiționalism/modernitate“, „autohtonism/europenism“, „naționalism/umanitarism“, „Orient/Occident“.

Conștiința apartenenței sau neapartenenței românilor la Europa se pune în termeni foarte clari în viziunea oamenilor de la cumpăna secolelor XVIII-XIX. Pentru cărturarii sau politicienii acelor timpuri – Ienăchiță Văcărescu, Petru Maior, Ioan Budai Deleanu, Gheorghe Șincai, Gheorghe Lazăr, Gheorghe Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Cezar Bolliac etc. – românii se situau, geografic, în interiorul bătrânului continent, erau parte a creștinătății acestuia, numai că, din punct de vedere cultural și politic, ei trebuia să-și fixeze alte baremuri pentru a se putea simți europeni. Apartenența politică a Principatelor la „Evropa turcească” determina în mod evident înapoierea culturală a românilor față de „Evropa cea luminată”, cum precis se exprima Dinicu Golescu.

Și cronicarii veacului al XIX-lea au sesizat aceste lucruri. Naum Râmnicăneanu, chiar dacă includea Principatele Române între entitățile

statale continentale, era conștient de poziția lor politică marginală „ce se potrivește pământul nostru pe lângă crăile și împărățiile Evropii!”

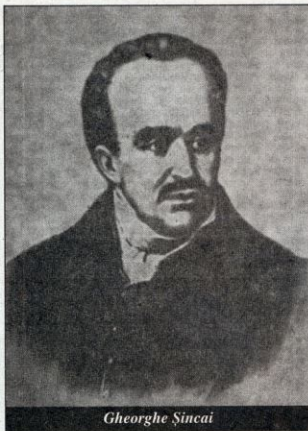
Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, Manolachi Drăghici, destul de reținut în privința inovațiilor străine, dar în mod cert împotriva influențelor asiatice sau turcești, evaluând situația Moldovei după domnia lui Mihail Sturdza, preciza faptul că țara luase o „înfățișare europeană”. Punctul de pornire al acestui proces părea să fie, în viziunea sa, una dintre prevederile Tratatului de la Adrianopol (1829), ce fusese transpusă în realitate: instituirea unui „așezământ organic reprezentativ, după modul staturilor Europei țivilizate, pe care să fie administrația domnilor bazată.”

„Rodul cel rău al streinzismului“

„Evropa” a generat însă și alte reacții. O societate închisă, izolată, fidelă tradițiilor religioase, măcar din punct de vedere formal, cum era societatea românească a Vechiului Regim, nu putea să rămână indiferentă la influențele străine. O parte a ei respingea însă în bloc toate noutățile, mai mult sau mai puțin îndrăznețe, venind din Europa. Pentru cronicarul anonim al Țării Românești de la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui următor, deteriorarea moravurilor autohtone s-ar datora modei „nemțești”. Căpitanul Preda din Prooroci „avea chică nemțească numai legată sus supt ișlic și cizme cele nemțești cu pînteni ce le purta [...] il stricase [...] portul cel nemțesc – să zic nebunesc – ce-l purta”.

După mai bine de un secol, lui Ioan Dobrescu i se părea că românii s-au „pus împotriva cu Dumnezeu“, crezând mai mult „în ziduri, în haine [...], în beții și mai vârtos în curvia de față“; el observa în continuare că femeile umblau „cu capetele goale și tunse“, cu trupul „dezgolit până la brâu“, cu „felurimi de podoabe drăcești“, iar bărbații își „lepădaseră portul și-și luase portu strein, ca păgânii, unii nemțește, alții sfranțozește, alții în alte chipuri, cu părul tuns, cu zuluți ca muierile“.

Nu numai moravurile și moda intraseră în contradicție cu obiceiurile și tradițiile românești, identificate de cronicar cu dreapta credință („acestea sunt date numai păgânilor, că ei sunt fără de nădejde, iar nu nouă creștinilor“), ci și lecturile în „sfranțozește“, „nemțește“ sau „talienește“ ale contemporanilor săi. Aceștia preferau „învățătura lui Volter, acela urātu de Dumnezeu, pre care îl avea păgânii, ca pre un Dumnezeu“. Scrierile lui Vol-

Gheorghe Șincai

taire, de notorietate în anumite medii socio-politice și intelectuale din Principatele Române, erau privite cu mare ostilitate de cercurile clericale ortodoxe din sud-estul Europei.

Idea de decădere morală, instituțională sau politică, „rodul cel rău al streinizmului“, a fost una foarte frecventă în gândirea românească a acelor vremuri. Îi număra printre precursori pe Miron

Costin (în poemul *Viața lumii*) și Constantin Cantacuzino, iar printre reprezentanții veacurilor XVIII-XIX pe Dimitrie Cantemir, Ion Neculce, Mihai Cantacuzino, parțial pe Naum Râmniceanu sau Manolachi Drăghici. Ultimele doi se raportau la „vârste de aur“ antice ori medievale, justificând ștarea jalnică a Principatelor prin nefasta influență otomană sau fanariotă.

Reținem ca o concluzie că ideea de „Europa“, așa cum se conturase ea în textele câtorva cronicari românești din secolele

XVII-XIX, avea o constantă componentă politică. Ea apărea în momentul relatării unor evenimente ori întocmiri politice, cu importante conotații geografice, confesionale și culturale în istoria românească și universală. Caracteristicile geografice, confesionale sau culturale, cu care era investită ideea de „Europa“, depășeau însă în intensitate și importanță componenta politică. ■

EDINBURGH

Edinburgh e unul din cele mai frumoase și din cele mai plicticoase orașe din lume [...]

Niciun chefliu, nici un om care să facă glume, nici unul care să ridice glasul, să fredoneze, să suere. Și totuși ce minune de oraș! [...]

Oamenii nu prezintă nici o degenerare, nici o nervozitate, nici o slăbiciune. Molcomi și mândri, pășesc ca o rasă de vechi regi. Nimic nu li se pare demn de invidiat, nimic nu-i interesează și nu-i mișcă treburile planetei, nimic altceva decât țara lor și obiceiurile strămoșești pe care le-au primit. Când se dezrădăcinează însă, ajung în fruntea celorlalți englezi, prin înțeleală, voinicie și spirit practic.

Mihail RALEA

(Nord-Sud, Egiptul, Olanda, Anglia, Spania, București, 1947)

PIA BRĂTIANU

SIMINA STAN

Contemporanii vorbesc despre o ființă de o rară modestie și de o nobilă simplitate. Ducând o existență discretă, lipsită de ostentație, caldă și înțelegătoare, a avut o mare tandrețe pentru copiii, prietenii și rudele sale. Mândră din fire, dotată cu o inteligență sclipitoare, s-a manifestat cu înțeleaptă seninătate în fața bucuriilor și a durerilor vieții.

Caterina, după numele de botez, Caliopi, pentru unii dintre apropiați, dar cunoscută îndeobște sub numele de Pia, cum îi vom spune și noi în continuare, s-a născut la 20 iulie 1841. Era prima fiică a pitarului Luca Pleșoianu (1811-1858) și a Evgheniei Capeleanu (1823-1843), descendenții unor familii boierești din Râmnicu Vâlcea. Evghenia avea 16 ani când s-a căsătorit și a murit la nașterea celei de-a doua fete. Pia a fost crescută de bunică, Stăncuța Capeleanu. După moda epocii, a fost trimisă la pension, la Craiova.

**„Te-ai înhățat
de toată
ființa mea“**

Când Luca Pleșoianu, văduv de mult timp, a închis ochii, Pia avea 16 ani. Era o

copilă fragilă și delicată, „avea mai ales ochi admirabili și, deși răsfățată [...], era crescută în principiile unei familii foarte unite“. Tatăl ei și-ar fi dorit să o mărite numai după ce ar fi împlinit vârsta de 20 ani. Cei doi epitropi, numiți de tată prin testament pentru a-i purta de grijă, boierii Ghiță Goleșcu și Nicolae Vlădescu, s-au împotrivit, inițial, căsătoriei ei cu Ion C. Brătianu: „Cum îndrăznește acel vagabond revoluționar, care și-a mâncat averea lui părintească cu revoluțiile, să ceară de soție pe Caliopi a noastră?“ Dar maica Maximila, sora mai mare a viitorului mire, care era prietenă cu bunica fetei, a știut să acționeze.

Pia Pleșoianu avea ca zestre „cele mai necesare și de aproape lucruri, foarte luxoase [...], rufărie de linon cu valencienne de patru degete, la cele două rânduri de cear-

ceafuri [...], făcute în cele d-întâi case [...], pălărie de paie de Italia, garnisită cu struguri de sticlă“, dar și moșiile Mihăești și Pleșoiul.

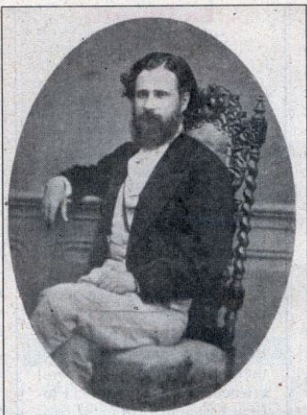
Tinerii s-au logodit în iunie 1858, după numai două luni de când se cunoscuseră. Căsătoria s-a oficiat la 6 iulie același an, la schitul Ostrov, lângă Călimănești, unde era stareță maica Maximila. Au fost cununăți de Theodor Brătianu, fratele mai mare al marelui, și de bunica miresei, Stăncuța Capeleanu. După o ceremonie simplă, au rămas două săptămâni la Ostrov, apoi au plecat la Pitești, unde, cât timp s-a amenajat casa de la Florica, au locuit „în micuța casă a mamei Anica“, altă soră foarte atașată lui Ion.

Ion avea 37 de ani, Pia nu împlinise încă 17. Despre viața din primii ani de căsnicie depune mărturie corespondența lor, în epocă existând bunul

obicei ca oamenii să-și scrie mult și des. Ion își dorește o soție care să-i asigure liniștea, să i se dedice exclusiv lui și familiei, ceea ce Pia a și făcut. Soțul îi mărturisea, mai târziu, într-o scrisoare: „Când te-am luat, îmi erai dragă, în urmă, pe lângă dragoste, se adăogase, nu milă, cum zici tu, ci o simpatie [...], iar de la un timp încoace te-ai înghătat de toată ființa mea.”

Era foarte tânără și timidă, dar avea un spirit de observație ascuțit. A trebuit să se ridice nu numai la așteptările soțului, dar și ale prietenilor lui. Știa că „instrucția superficială” primită la pensionul din Craiova nu mai era suficientă. Adevărata educație și-o va face după căsătorie, aprofundând studiile de franceză, istorie, literatură și gramatică. Hotărârea ei de a-și rafina manierele și gusturile, de a-și completa cunoștințele a avut rezultate remarcabile. Cea care a influențat-o și a ajutat-o cel mai mult a fost Maria Rosetti, familiile Rosetti și Brătianu fiind în acei ani atât de apropiate, încât formau una singură. Soțul s-a străduit și el, dar Pia afirma că „era un profesor lipsit de răbdare pedagogică”. De multe ori îi dădea sfaturi și o făcea cu dragoste și cu respect. O învăța chiar și regulile corespondenței. Uneori o tachinează: „Dacă ai scrie mai cîțel, ai primi din partea-mi epistole mai dese, căci aș putea dispune de timpul ce mă muncesc să descifrez epistolele tale”; alături o critică aspru: „Scrii mai rău ca tot-dauna, lucru neiertat femeilor în-tr-alte țări.”

Semnificative sunt scrisorile trimise de Ion Brătianu din București, unde se afla arestat în urma implicării sale în mișcarea împotriva domnitorului Al.I. Cuza, în august

Ion C. Brătianu (1858)

1865. Încearcă să o liniștească, să îi dea curaj și să o convingă să nu vină în București: „Fără experiență cum ești, necunoscând afacerile și complicitățile politice, n-o să poți să-ți faci o idee lămurită de pozițiunea mea [...], stai dar acasă și îngrijește de copilași [...], fii dar ceea ce cred că ești, adică curajoasă și cu devotament, căci este mai mare devotament să stai acolo, decât a veni aici.” Pia se supune dorinței soțului, dar în 1870, când Brătianu a fost arestat pentru complicitate la mișcarea republicană de la Ploiești, nu l-a mai lăsat singur, plecând cu el, chiar dacă copiii erau bolnavi.

„Femeie politică”

În liniștea și calmul de la Florica, unde „aerul este cel mai bun din România”, scrisorile erau așteptate cu nerăbdare: „Despre viața mea d-acum nu știu ce să-ți spun [...], spune-mi cum îți este și cum trăiești [...] Camera o să se dizolve”. Fiica sa Sabina

(căsătorită Cantacuzino) mărturisea că mama ei era pasionată de politică; îi plăcea să audieze dezbaterele parlamentare și până la vârsta de 79 ani a citit presă în fiecare zi. Întrucât o scrisoare expediată de ea fusese interceptată și deschișă, I.C. Brătianu îi scria ironic: „Se vede că ți-ai făcut nume de femeie politică.”

Din punct de vedere material, tânăra familie a întâmpinat și greutăți, I.C. Brătianu fiind nevoit să-și vândă unele proprietăți, pentru a-și plăti datoriile contractate în anii de exil de după 1848 și, apoi, cu propaganda în străinătate. Vânduse Lereștii, Mălurenii, Brătienii și una dintre moșiile de zestre ale soției sale. În această situație, comercializarea produselor obținute la Florica era o manieră de a-și asigura un venit sigur. Vinului „de Florica” i s-a făcut reclamă în pagina de anunțuri a ziarului *Românul*, C.A. Rosetti oferindu-se chiar să-l distribuie. Treptat, afacerea a fost preluată de Pia. Aflându-se la București, îi scria lui Ion: „Vin roșu ar fi bine să trimiți ca să dau probă la Hughes. Să vedem, n-om vinde, ca să nu ne mai împrumutăm.”

În primii patru ani de căsnicie, familia Brătianu nu a avut o locuință stabilă. Când era în București, locuia la familia Rosetti, în strada Caimatei. Până în momentul când Pia a avut primul copil, obișnuia să-l însoțească pe Ion peste tot. Între 1862 și 1872, timp în care Pia Brătianu a născut opt copii (Florica – dispărută prematur –, Sabina, Ionel, Constantin, Vintilă, Mariuța, Tațiana și Pia), a locuit, cu scurte intermitențe, la Florica. Au fost anii cei mai grei. Nașterile ei succesive sunt considerate de către soț adevărate „hopuri”, „minutele cele mai grele și

mai periculoase ale unei femei". Îi părea rău că nu putuse să-i fie alături: „Mi se sfâșia inima că nu pot fi acolo lângă tine, ca prin prezența mea să-ți dau curagiu și să-ți alinez durerile.“ O sfătuieste să fie „mai cuminte decât în celelalte lehzuzi, ascultă pe ceilalți și supune-te la toate regulile“.

Nașii copiilor au fost membrii familiei Brătianu, nici o rudă a Piei nu a avut această onoare; excepțiile au fost Caterina Odobescu, mama scriitorului, C.A. Rosetti și Alexandru Gulescu. Cei doi din urmă sunt și singurii cărora Ion C. Brătianu le spunea pe nume, celorlalți apropiați adresându-li-se întotdeauna cu „domnule“.

În 1866 familia Brătianu se mută temporar în București, Ion fiind ministru de Finanțe. Pia povestește soțului cum decurgea viața ei în București: „Eu stau în casă toată ziua; n-am fost decât la Cișmegiu ieri cu copiii, vezi că mă păzesc [...] Zilele se petrec tot ca mai înainte. Tot la 6 ne desțepțăm [...], dejunul și mai neregulat, copiii nemân-când nimic decât untură de pește“.

La Pitești, alergând prin prăvălii

În urma căderii guvernului liberal (noiembrie 1868), soții Brătianu s-au retras la Florica. O binecuvântare pentru Pia. Moșia lor de aici, pe care unii au numit-o Mecca Brăteniilor, a fost în epocă o alternativă la Sinaia. Vizitând-o, regina Elisabeta îi scria Piei Brătianu: „c'est encore plus beau que je ne l'ai revé“ [e mai frumos chiar decât mi-am închipuit]. Favoarea supremă pentru un membru al Partidului Liberal era aceea de a fi invitat la Florica. Conacul (*Magazin istoric*, nr. 3/2003) nu era impunător, fiind un fost „lin [aici, clădirea ce adăpostea vasul special pentru zdrobit struguri], la care fiecare generație a adăugat încăperi noi, până ce a ajuns o adevărată cetate, adăpostind, vara și toamna târziu, întregul neam, cu nepoți și strănepoți.“ Anii 1869-1876 au rămas în amintirea celor șapte copii drept cei mai fericiți. Din cuvintele lor răzbate întotdeauna emoția nostalgică. Pia Brătianu era

figura dominantă, pentru care copiii au avut un adevărat cult. Părăsea foarte rar Florica și doar ca să-și facă cumpărăturile în Pitești. „Ziua de azi o petrecui pe uliță, haimanaua *delaissée* [delăsătoare], chel-tuind și delapidând starea ta [...] Alerg prin prăvălii, răsturnând tot [timp de] vreo trei ore.“ În rest, era ocupată cu organizarea casei și creșterea copiilor. Sabina Cantacuzinț descrie o zi obișnuită a mamei sale la Florica: „După ce-și făcea menajul, plimbarea, inspecția găinăriei și grădinii, își lua baia și făcea toaleta“. După-amiaza „nu se odihnea niciodată [...], veșnic ocupată cu croitoria. Foarte des câte o boală, supravegherea lecțiilor și o oră sau două de citire regulată îi scurtau zilele mai mult decât ar fi voit.“

Prin 1865 Ion îi mărturisise soției sale că avusese întotdeauna dorința să o ducă în „Occidentul civilizat“, dar ezitase pentru că „îmi este teamă că, mai tânără, cu impresiuni mai vii, să nu te [mai] mulțumești cu biata viișoara noastră“.

Pia avea 37 de ani când a călătorit pentru prima dată în

Universul familiei (rândul de sus, de la stânga la dreapta): dr. C. Cantacuzino (soțul Sabinei), Taftiana, Ion (Ionel), Vintilă; (jos): Mariuța, Pia (mama), Pia (fiica), Ion C. Brătianu, Sabina și Constantin (Dinu)

străinătate. În 1878 acceptase, în sfârșit, să facă o cură la Marienbad. Sabina, care și-a însoțit mama, descrie „entuziasmul ei tineresc”. Din scrisorile către copii, se observă curiozitatea ei, descoperă că „zgomotul este așa de mare și regulat, încât te enervează, este ca o pendulă ce se montează dimineața la 6 ore și nu încetează niciodată”. Viena i se pare un „oraș regulat, case cu cinci etaje, așa de regulate și acesea, încât mi se pare că sunt de carton. Unde sunt casele noastre, unde fiecare este la dânsul acasă?”. Marienbadul îi place:

„Nu își poate cinea închipui frumusețea de aici”, dar „mâncarea este imposibilă”. Vizitând apoi, de-a lungul anilor, Franța, Austria, Germania, Italia, scrisorile ei încep să conțină descrieri amănunțite ale catedralelor, teatrelor, muzeelor. A continuat să călătorească, vara, până spre sfârșitul vieții ei, cura anuală de la Karlsbad devenind o obișnuință.

Însoțită de copii, mai ales de fiice, a călătorit nu doar în străinătate, ci a făcut multe excursii prin țară, la Bistrița, la Bughea, la Govora, la munte și în Moldova: „*Independența Română* te laudă, că voiajezi prin țară și nu cheltuiești bani în străinătate, și te dă ca un model cucoanelor.”

După mutarea definitivă în București, în anul 1877, viața familiei, atât de liniștită și retrasă la Florica, devine obositor de mondenă, încât Pia afirma într-o scrisoare: „Viața și civilizația bucureșteană, tu știi că n-o pot suferi și știu că sunt silită să fac acest sacrificiu pentru viitorul copiilor.” Când se afla la Florica era fericită. Acolo „fac tot ce nu pot să fac la București: mă plimb pe dealuri și pe văi, dorm până la 8 ore, citesc și îți scriu ție fără să fiu întreruptă de vizite și alte lucruri dezagreabile [...] Cu câtă plăcere mă gândesc

Maica Maximila

ca la bătrânețe să mă retrag la vie, unde să fac ce n-am putut face cât am fost tânără”.

Pia Brătianu nu și-a dorit să fie *une grande dame du monde*, dar „era întotdeauna bine îmbrăcată, foarte îngrijită, deși simplă”. Rochiile și le comanda la M-me Briol, o croitoreasă franceză, care își avea atelierul în „casele din fața bisericii Crețulescu din Calea Victoriei”, iar după falimentul acesteia, la doamna Rosenfeld și apoi la domnișoara Tomescu; câteodată cumpăra de la Magasin du Louvre din Paris.

High-life-ul acaparat de conservatori

Primul bal la Curte al Piei Brătianu ar fi trebuit să fie în iarna anului 1868, dar doliul după moartea mamei Maximila a împiedicat-o să se ducă. Lui I.C. Brătianu nu îi plăcea să fie „încat în lume”, prefera să nu-și expună familia în elita bucureșteană. Au fost însăși excepții. Una dintre ele a fost balul de debut al Sabine. „Nu știu cum tocmai tata a deschis lupta împotriva mamei, care nu voia să audă de bal pentru mine”, pove-

ștește Sabina. Cu tata s-au asociat toți prietenii apropiați ai familiei — „chiar și nenea [Eugeniu] Carada, cel mai puțin lumeț dintre ei.” A insistat și ministrul austro-ungar, baronul Mayer, fiind vorba despre un bal la Palat. Pia a cedat. Sabine i s-a comandat o rochie specială la M-me Briol. „În seara balului purtam pentru prima oară *coadă* și-mi era cam frică să nu mă încurc în ea, deși mă exersasem 24 de ore [...] Regina, bună și gentilă ca totdeauna, mă așezase lângă dânsa. Baronul Mayer, ca să legitimizeze insistențele lui față de mama, îmi prezentase întreaga legăție și deschisei balul cu un austriac. Erau foarte buni dansatori, dar tot nu ca românii” (G. Duca, frații Schina, frații Lahovari, frații Cerkez, colonelul Warthiadi). „Culmea mirării însă a fost valsul regelui cu mine [...] Regina mă trimise la rege. Eu nu îndrăzneam, dar dânsa mă ezechută; Carol I începu să rădă, descinse sabia și pornirăm. Toată sala se opri și făcu cerc în jurul nostru [...] Eu eram foarte onorată, dar nu pot zice că dănuitorul mă încânta, căci se resimea de o prea rară practică.”

Părinții și fiica lor s-au întors acasă dimineața, la ora 5. Pia era entuziasmată. Balurile n-au fost însă și nu vor deveni o pasiune a familiei. Nu doar din pricina firii lor. Mai exista și altceva. Ne spune Constantin Argetoianu, în memoriile sale: „Toată boierimea mare alcătuind Partidul Conservator eliminase din înalta societate tot ce era liberal. Era aproape exclus să întâlnești într-un salon sau într-un bal al *high-life*-ului o soție, o fiică sau o soră de liberal [...] Această ostracizare a lumii liberale și excluderea ei din înalta societate (bineînțelese de la Jockey Club) era singura răzbunare pe care conservatorii o puteau exercita [...]

Tabăra liberală a resimțit ultrajul mai adânc decât au binevoit să o mărturisească [...] În această prigoană «mondenă» a liberalilor, conservatorii au mers până la răceală și față de Coroană, pe care o învinuiau de părtinire, și astfel s-a format în toate saloanele Bucureștiului o atmosferă ostilă [...] și s-a născut un curent de abținere de la primirile Palatului”.

Pia Brătianu surprinde acest fenomen într-o scrisoare către Ionel, în care îi descrie balul de debut al Sabine la Curte: „Balul a fost foarte izbitut, deși cucoane mari budează [strâmbă din nas]; nu au venit decât vreo două-trei din cele mai colțate.”

După ce s-a mutat în București, Pia a fost nevoită să se implice mai mult în viața mondenă, fiind totuși soția primului ministru. „Am avut atâta lume, încât tu ai fi fost mândru că ai o mamă așa de mondenă”, îi scria lui Ionel. În afară de primiri și vizite obligatorii, Pia Brătianu și celelalte soții ale membrilor Partidului Național Liberal organizau diferite acțiuni cu scop caritabil, dintre care mai cunoscut era Balul presei. Era și un fel de replică. Același C. Argetoianu scria: „Ca să facă concurență cuconetului conservator, damele liberale – cele câteva soții de miniștri și familiile Brătianu și Rosetti – dădeau Balul presei, al doilea mare bal la care lumea mergea [...], care era un adevărat bal de binefacere și patronesele lui se sileau să adune cât mai mulți bani [...] Deși atmosfera era cu totul alta, era și Balul presei un mare eveniment al sezonului.”

Pia Brătianu nu a avut relații foarte strânse cu regina Elisabeta. Între ele a existat însă o admirație reciprocă. Pia fiind invitată des la Palat și la Peleş, împreună cu fiicele sale. Dintre fiicele Piei, regina era

Patru dintre frații Brătianu, așa cum arătau în 1882: Sabina...

...Ion (Ionel)...

...Vintilă...

...și Pia

mai apropiată de Sabina, căreia îi zicea „Sabinchen” și pe care o invita adesea la seratele sale muzicale. Într-o scrisoare către Ionel, Sabina îi spunea că regina îi făcuse cadou, cu ocazia căsătoriei sale, un „ceasornic cu opale, briliante și rubine”, că fusese „gentilă, mi-a dat povețe materne, povățuindu-mă să nu fiu niciodată geloasă [...], a cerut amănunte și ne-a propus să ne cunune”.

Bunica „tuturor românilor”

După căsătoria Sabine, a Mariuței și, mai târziu, a Tațanei și odată cu întoarcerea fiilor de la studii, când aceștia au început să lucreze ca ingineri, familia a ieșit treptat din situația financiară dificilă, în care se afla la moartea lui Ion C. Brătianu. După ce toți copiii s-au căsătorit, Pia Brătianu a dus o viață destul de retrasă. La Florica se ocupa de gospodărie: „Nu este chip să o scoți din bucătărie”, scria una dintre fiicele sale. Preocupările ei depășesc sfera domestică, chiar la vârsta de 75 ani interesându-se „știința, literatura, gospodăria, agricultura, arta”.

Dintre cele patru fiice ale ei, Pia, cea mai mică, s-a ocupat îndeaproape de ea, știind cum „să umple golul dimprejurul” ei. Mama s-a atașat foarte mult de ea. Locuiau numai iarna la București, vara fiind o lună la Predeal și la Karlsbad, iar în restul anului la Florica, unde monopolizau nepoții. Copiii Mariuței Pillat au fost crescuți la Florica, fiind o mângâiere pentru Pia bunica și o preocupare pentru Pia mătușa, care le-a fost și profesoară în clasele primare. Bunica își răsfăța nepoții, ceea ce nu făcuse cu copiii ei. Dintre toți nepoții, Ion Pillat era

favoritul, neputându-i refuza nimic. Nicolae Pillat își amintea cum, împreună cu fratele Ion și cu sora Pia, o însoțeau dimineața la curtea de păsări, „pentru a căuta ouă în cuibare“, treceau pe la grajdurile „curate ca o mănăstire“, să vadă caii și plecarea vacilor la pășune, culegeau legume din grădină și le duceau la bucătărie.

Pia avea sentimente filo-franceze, fiind mult influențată de opiniile soțului, însă treptat „devine mai nemțoaică ca locuitorii Germaniei“. Fiicej sale Pia i se părea ciudată să o vadă „pierzându-și iluziile asupra francezilor“. Sentimentele ei, atât de favorabile culturii germane, s-au schimbat însă radical în 1916, când Bucureștiul a fost ocupat de armata germană. Pia Brătianu, împreună cu fiicele Sabina, Mariuța și Pia, dar și cu Lia, soția lui Vintilă, și copilul acesteia au rămas în Capitală. În ianuarie 1917, Pia scria în jurnalul său: „Pe mama o admir. La vârsta ei, despărțită de cea mai mare parte din copii, neștiind de-i va mai vedea, este plină de nădejde și chiar uneori, când are clipe de îndoială, știe să le înlăture. Viața zbuciumată ce a dus din

tinerete până la bătrânețe [...] i-a oțelit poate sufletul mai mult ca nouă [...], totuși cât trebuie să sufere în ea.“

Pia Brătianu, fiind foarte îngrijorată de situația copiilor, „scrie [ține și ea un jurnal] și plânge neîncetat“. Internarea ca ostatică a fiicei și a norei sale i se pare „un mare pericol“. De aceea se gândește să-i trimită împăratului german o scrisoare în care să îi ceară clemență. Sabina a insistat să nu o facă, considerând că o astfel de scrisoare „nu este nimerită“.

În cei doi ani de ocupație a fost „cât se poate de retrasă, nu iese decât dimineața câte un ceas [...] La întoarcere, până seara, își scrie jurnalul și citește [...], este la curent cu toate. Bucuria cea mai mare i-o dau gazetele și știrile ...“

Umilințele fizice și morale i-au fost însă răsplătite, pentru că Pia Brătianu a trăit să vadă realizarea României Mari. Ea devine o adevărată emblema a noii României, „bunica tuturor românilor“. Era printre puținii din generația sa care avuseseră bucuria să vadă „această țară născând, crescând și acum desăvârșindu-se prin întregirea ei“.

În prima parte a anului 1919, întreaga familie și mai

ales fetele se aflau lângă patul mamei lor. Moartea Piei a fost o lovitură foarte grea pentru familie. „Pentru noi toți – mărturisese Mariuța – a fost anul acesta cel mai trist ce am avut. Deodată vezi toate tradițiile dispărute.“ Familia se simte însă mai unită „din cauza iubirii noastre către mama“ și dorinței „să-i urmărim exemplul ei de conciliere, de uitare de sine, ca să nu vie nici o cauză de neînțelegere de la noi“. Transmitemea numelui ei, din generație în generație, este modul în care copiii, nepoții și strănepoții și-au exprimat respectul față de ea. „Prima Pie a fost cea mai tânără dintre fiicele sale [...], a doua a fost nepoata ei, fiica Mariuței [...] Strănepoatei, fiica nepotului Ion Pillat, i s-a dat ca nume Pia, iar pe fata strănepotului Gheorghe Danielopolu o cheamă de asemenea Pia.“

Destinul Piei Brătianu, tânăra „cu pălărie de paie garnisită cu struguri de sticlă“, devenită bunică „a tuturor românilor“, este unul exemplar. Ea nu a fost doar soția lui Ion C. Brătianu sau mama severă a copiilor, ea reprezintă spiritul celei mai frământate epoci din istoria României. ■

Clipe de răgaz la Florica, în 1891: Pia și I.C. Brătianu

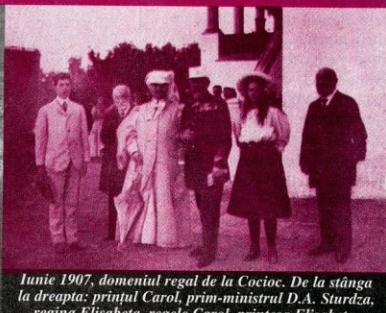
PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

„O corespondență cu mai mulți destinatari“, așa s-ar putea intitula textul pe care îl publicăm mai jos. Ne abatem astfel, pentru o dată, de la ceea ce devenise, de trei ani, un obicei: să dăm la iveală în primul rând corespondență particulară. E vorba însă de o piesă mai puțin obișnuită: relatarea (neterminată) a corespondentului din Balcani trimisă ziarului The Times în legătură cu răzcoalele țărănești din 1907. Traducerea ei, cu stângăcii lesne de observat, am găsit-o în arhiva diplomatului Mihai Boerescu, pe atunci în post la Londra. Tonul cumpănit, informația bogată, refuzul unor concluzii pripite și tranșante conferă textului virtuți jurnalistice spre care putem privi și astăzi cu încredere.

Corneliu Baba a consacrat multe pânze țăranilor

Iunie 1907, domeniul regal de la Cocioe. De la stânga la dreapta: prințul Carol, prim-ministrul D.A. Sturdza, regina Elisabeta, regele Carol, prințesa Elisabeta, administratorul domeniului regal J. Kalinderu

28 martie 1907

Telegramele corespondentului nostru în Balcani arată că revolta țărănească în România e de mare dimensiune, deși situația pare să se fi ameliorat în ultimele două zile și se spune că proclamațiunea regală a convins pe câțiva țărani de a se întoarce în satele lor. Revoltele au apărut pentru întâiași dată la începutul acestei luni în districtele de Dorohoi și Botoșani, adică în extremul nord al Moldovei. De acolo s-au întins până la apropierea Iașului și de acolo înainte de-a lungul valei Prutului, la Vaslui, Huși și Bârlad. Apoi au trecut în

Valachia și au devenit acute la Fierbinți, nu departe de București, spre nord-est, și de-a lungul Dunărei la Zimnicea, Alexandria până la Craiova. Conform ultimelor știri, mișcarea s-a potolit mult în nord și arată semne de potolire și în celelalte părți unde măsurile de remediere luate de guvern încep deja a fi înțelese. Pe de altă parte, excesele pe care țăranii le-au comis sâmbătă și duminică în Valachia par a fi fost mai teribile decât cele comise înainte în Moldova. Sate întregi, case de țară și magazine au fost arse și mare parte din recolta grâului de anul trecut care se găsea

încă pe la moșii a fost probabil distrusă. Distrugerii și devastări fără socoteală par a fi ținta bandelor de când s-au împărșit spre sud și se poate chiar, precum spune corespondentul nostru, că este rezultatul unei vaste organizațiuni în conexitate cu societățile anarhiste rusești de dincolo de hotar. Noul minister liberal sub domnul Sturdza, care a succedat divizatului cabinet Cantacuzino acum câteva zile, pare a lua poziție față de situația dificilă și periculoasă cu tărie și bun simț și putem declara cu siguranță că regele Carol, care a domnit timp așa de îndelungat asupra regatului

său cu judecare și curaj, va putea face față crizei cum se cuvine unui Hohenzollern. Detașamente volante de cavalerie, infanterie și artilerie au fost trimise în districtele răsculate și se spune că marți s-a făcut uz de tunuri în contra unui grup de țărani care a rezistat cu succes atacurilor cavaleriei și infanteriei. Regele și guvernul au făcut cunoscut că nu se vor speria de nici o măsură, cât de severă ar fi, dar necesară, pentru a pune capăt unei „jacquerie” care amenință fundamentele ordinii și societății. În același timp au anunțat un număr de măsuri [de] îmbunătățire, destinate a înlătura plângerile cele mai de frunte ale țăranilor. Una din aceste legi se ocupă cu desființarea intermediarilor pentru proprietățile aparținând statului și corpurilor constituite, o altă lege stabilește probabil o limită terenurilor pe care un intermediar le poate arenda. Alte legi propun de a rectifica taxarea proprietăților țărănești, de a înlesni țăranilor împrumutarea banilor, de a revizui termenele contractelor agricole și de a regula câștigul și natura muncii pe care un țaran trebuie să o dea. Mai multe din aceste legi au trecut ieri cu unanimitate prin Camera.

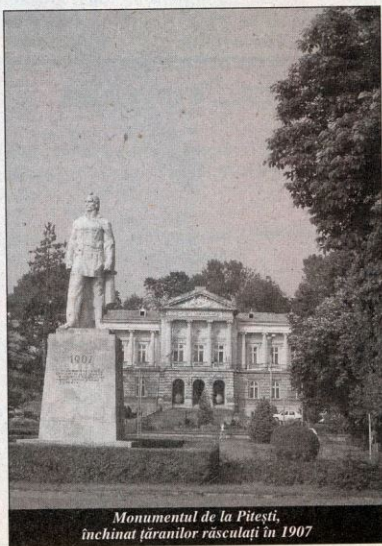
Care ar fi caracterul acestei mișcări în ultimele sale faze, nu poate fi înțeles, precum spune un ziar din Viena într-un articol bine documentat, că la început era agrară și că n-ar fi

putut atinge proporțiile de față dacă n-ar fi fost natura defectivă [greșită] a „landsystemului” românesc. Aproape toată țara este pur agricolă și conform ultimului cens din 1899 mai mult decât 81% din populația de 5.960.000 de locuitori trăiesc la țară. Până la 1864 masa cea mare a țăranilor erau de fapt clăcași. În acest an au fost eliberați printr-un *coup d'Etat*, pe care prințul Cuza I-a pus la cale și contra opoziției violente a Camerei. Marii proprietari au fost expropriați de proprietățile lor în favoarea țăranilor și compensați și țăranii clăcași au devenit proprietari. Legea a fost lărgită în 1878 în sensul că aproape 512.000 familii au devenit proprietare pe 2.038.000 hectare. Cum hectarul e puțin mai puțin decât 2/2 acre [acri, unitate de măsurare a suprafeței], întinderea mijlocie a acestor

proprietăți într-o țară unde agricultura este încă arierată era prea mică pentru a începe. Populația s-a înmulțit mult în ultimii ani și cu înmulțirea a sosit și subdivizarea dezas-truoasă a terenurilor țărănești. Statistici complete asupra întinderii prezente a acestor proprietăți în regat n-au fost publicate, dar în statisticile a 14 din 30 județe arată în anul 1904 că 85% din total nu depășește 5 hectare; 17% nu depășește un hectar și 20% au o întindere de 3 și 4 hectare [sic!]. Terenul este slăbit prin semănarea continuă cu porumb și țăranul nu cunoaște nimic din procedurile de îngrășământ. El a pierdut privilegiurile de pășunat și de a lua lemne din pădurea boierească când a fost emancipat, astfel încât, deși este foarte îngăduitor și obișnuit la suferință, a început să simtă acum câțiva ani că soar-

ta lui este aproape neîndurabilă. În martie 1888, o revoltă țărănească serioasă a izbucnit în cinci provincii din Muntenia, dar nu s-a întins spre nord. Deși s-a prevăzut că până când remedii potrivite nu s-ar fi aplicat, dezordinea se vor repeta inevitabil, totuși guvernele care s-au succedat s-au oprit înaintea greii și nepopulare probleme de reforme radicale agrare.

Pe când țăranii proprietari cu 10 hectare sau mai puțin ocupă 3.320.000 hectare sau ceva mai puțin decât 42% din toate terenurile de agricultură, marii proprietari

Monumentul de la Pitești,
închinat țăranilor răsculați în 1907

cu 500 de hectare și mai mult ocupă 3.000.000 de hectare sau 38%. Țăranii de obicei părăsesc proprietățile lor care sunt cultivate de familiile lor și lucrează ca lucrători agricoli la proprietățile mari sau pentru parale sau în schimbul drep-tului de a ara încă o fâșie de pământ, și aceasta după sis-temul de metejaj [arendare] sau pentru bani. Marii pro-prietari români nu se bucură de o bună reputație ca proprietari. Singura lor idee de mult n-a fost adeseori decât de a lua ultimul ban pe care îl puteau scoate din pământ și a-l cheltui în străinătate pentru un trai luxos sau cu intrigi politice în București. Au devenit plini de datorii și acum nu pot găsi capitalul cerut în momentul de față pentru a practica un sistem de cultivare mai înțelept. În Muntenia au avut de lung obiceiul de [a] arenda pro-prietățile lor intermediarilor, care de obicei sunt străini,

armeni, bulgari și greci, și care după obiceiul intermediarilor sunt foarte cruzi cu țăranii. În Moldova de obicei ei cultivau singuri proprietățile lor până acum 10 ani, dar de atunci sistemul arendașilor a luat o mare extindere. Statisticile din 1904 arată că mai mult de 1.000.000 de hectare a fost arendat în acest mod. Deoa-rece aproape jumătate din această suprafață se află în mâinile arendașilor jidani, caracterul antisemitic pe care această mișcare o luase de la început se poate lesne explica. Progresele reale ale României au avut ca rezultat de a mări mizeria țăranului cultivator. Acest progres e mult datorit marii dezvoltări a comerțului de export de grâne, ceea ce naturalmente a condus la sporirea constantă a numărului marilor exploatațiuni de agricultură și la o mare sporire a cererii pentru pământ. Țăranii au devenit însă mai

săraci și au fost mai mult și mai mult exploatați fără nici o milă, pe când vedeau sub ochii lor oameni mai bogați, mai ridicați în opulență. Explo-ziunea de față este rezultatul. Toate partidele în România sunt de acord că stării anarhice de față trebuie să se pună capăt cu o mână de fier și precum arată corespondentul nostru, ele sunt gata de a subordona obicinuitele diferențe de partid salvării țării lor din ceea ce ei văd că este pericolul cel mai mare ce-i amenință de când au devenit un stat independent. Dar când revoltele vor fi înăbușite, atunci datoria reală a regelui Carol și a consilie-rilor săi n-are să facă decât de a începe. Dânșii trebuie să transforme „landsystemul” țării lor pentru a alina sufe-rințele țăranilor fără a nedrep-tăți pe proprietari și fără a nimici proprietatea agricultu-rală mereu crescândă. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 martie 2007, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.
Concursul nu are talon.

– În ce limbă erau predate, începând cu 1707, cursurile la Școala de la Sfântu Sava?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna decembrie 2006 este:

Să fie cetățean român; să nu fie membru al Parlamentului; să nu aibă atribuții în aparatul administrativ; să nu desfășoare activități comerciale sau industriale; să dețină cel puțin 40 acțiuni ale B.N.R.

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Adriana S. Burtea, din Cluj-Napoca**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2007.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 1-702, sect. 1, București**

POLITICĂ ȘI SPERANȚE LA „CARUL CU BERE“

Academician GABRIEL TEPELEA

Local predilect al bucureștenilor, timp de mai bine de un secol, „Carul cu bere“ a devenit, cu trecerea anilor, una dintre emblemele neoficiale ale Capitalei. La fel ca Lipscanii, Casa „Capșa“, Arcul de Triumf ș.a.

Vechile ziduri ale berăriei, capitonate cu mari lambriuri, au văzut și închis în tăcerea lor multe istorii. Câteva pagini din această cronică nescrisă a bătrânei berării le vom răsfroi în cele ce urmează.

Am pășit pentru prima dată pragul unor cafenele și restaurante bucureștene în toamna anului 1942, într-o perioadă când hotarele a trei provincii istorice românești fuseseră ciopârțite. Tinerii erau trimiși să lupte departe de țară în stepele Răsăritului. Eram refugiat din Transilvania și după un stagiu pe front fusesem mobilizat în Capitală. Orbeciam seara pe Calea Victoriei pentru a găsi dincolo de geamurile sever camuflate

ale restaurantelor o lume desprinsă ca și mine din glia strămoșească – refugiați din Transilvania de Nord care se căutau pentru a afla vești de la cei rămași „dincolo“ și a găsi un remediu împotriva izolării și singurătății. Acești frați de suferință gravitau mai ales la „Café de la Paix“ (*Magazin istoric*, nr. 7/2005) și la „Carul cu bere“.

La „Café de la Paix“ – care împrumutase denumirea de la o vestită firmă franceză – eram atras de cei deschiși spre litere și artă, în timp ce la „Carul cu bere“ – cu rădăcini mai vechi în lumea ardelenescă prin frații Mircea – respirația specifică ne întâmpina de la mobilier până la arcușul unor viori înfiorate. Căutam ceva de acasă în ambele localuri, dar în calitate

• Boemi, ziariști și cenzori „completează“ la local • Doamna „Marea Britanie“ primește mulțumiri • Magistratul brașovean îi apără pe „Românii din Africa de Nord“ • Refugiații ardeleni dau serbări la Muzeul Satului • La mormântul lui Coșbuc, împotriva războiului hitlerist

de colaborator al ziarelor *Ardealul* și mai apoi *Universul* și suplimentul săptămânal *Universul literar* m-am apropiat la început mai mult de „Café de la Paix”. Proprietarul cafenelei sau chelnerul șef era un grec, Gogu.

Aici se stabilise, oarecum de la sine, un plasament al clienților la mese, pe categorii. Boema gălăgioasă, fără bani, se instala la mesele din fund, comandând ceva nu prea scump, în așteptarea unor redactori de la marile cotidiene la care făceau – la nevoie – apel spre a-și completa bugetul costeliv. Îmi amintesc de câțiva care n-au rămas simple promisiuni: sculptorul Ion Vlad (care mai târziu avea să realizeze bustul lui Sadoveanu, iar la Paris statuia lui Eminescu), poezii Constantin

Authorul în 1941

Tonegaru, Dimitrie Stelaru, Ben Corlaci. După ora 21 apăreau poezii care lucrau la cenzura presei, situată în apropiere, pe strada Academiei: Ion Th. Ilea, Teodor Scarlat, Al. Raicu, Ion Hodoș, sau cei concentrați la secția militară, ca Mihai Beniuc și M. Bogdan.

De ce i-am amintit pe cei de la cenzura presei, ce legătură avea ei cu refugiații ardeleni? Pe lângă supravegherea știrilor și comentariilor curente în timp de război, cenzorii aveau dispoziții speciale de veghe asupra tuturor articolelor despre Ardeal. Funcționa atunci un armistițiu de presă româno-maghiar impus de Germania hitleristă în virtutea căruia cele două țări se obligau să renunțe la atacuri și învinuiri reciproce pentru a se concentra asupra războiului din Răsărit. Atât la București, cât și la Budapesta, exista câte un birou special de supraveghere a acestor dispoziții în stare să răspundă imediat ce se declanșa o polemică pe tema Ardealului. În aceste condiții, condeierii ardeleni găsiseră câteva modalități de a transgresa dispozițiile armistițiului:

Un local înfruntă timpurile

În vremea Păcii de la Berlin, în anul 1878, un oarecare Ioan Căbășan a cumpărat o casă dărăpănată în dosul Hanului Zlătari, pe ulița Stavropoleos. La acea dată, mare parte din Hanul Constantin Vodă, aflat pe acolo, fusese demolată, astfel că, din 1861, dinaintea casei lui se întindea o piață cu o suprafață considerabilă, ce oferea o frumoasă perspectivă către Hanurile Stavropoleos și Sfântul

Ioan cel Mare. Spre sud se ridica majestuos, deasupra coșmeliilor, palatul lui Nicolae Brâncoveanu, din poarta căruia izvora Podul Mogoșoaiei.

Pentru un spirit întreprinzător acest loc viran însemna un impuls, însă cam anemic, locul fiind mai degrabă un maidan. Curând își vor face apariția și elementele consistente. Construirea în acea piață a unui circ din scânduri

numit „Walhala”, utilizat alternativ de artiști nemți – mari amatori de bere – și de politicieni, creșterea faimei birtului „La pisica neagră” și a cofetăriei „Baltador”, ambele localuri fiind situate în aripa dinspre Stavropoleos a Hanului Zlătari, vor prefăce rapid acea zonă puțin frecventată într-un vad comercial ce promitea să aibă un viitor luminos.

Hotărâtoare a fost totuși următoarea împrejurare. În același an 1878, negustorul băcan Dumitru Marinescu era pe punctul de a începe construirea pe Dealul Viilor a unei fabrici de spirt și de bere, care va fi terminată în 1899 și care va fi cunoscută sub numele de Bragadiru. Pornise deja în căutare de mușterii pentru întocmirea contractelor de vânzare-cumpărare, între aceștia figurând – poate printre primii – și Căbășan. În aceste condiții atât de favorabile comerțului, acestuia nu i-a mai rămas decât să-și ia inima în dinți și să intre curajos în afaceri.

cultivarea dragostei pentru Ardeal în poezie, resuscitarea unor momente cu valoare de simbol și corespondența de la poșta redacției.

Bunăoară, la poșta redacției din ziarul *Ardealul* a apărut o notă prin care subl. rez. G. Ciano (era numele ministrului de Externe al Italiei fasciste), of. p.m. 195, era blamat pentru incorectitudine, iar doamnei M. Br. (Marea Britanie) i se aduceau mulțumiri pentru corectitudinea și atașamentul arătat țării noastre. De mai multe ori ziarele care încercau asemenea subterfugii au fost suspendate pentru o lună sau două, iar cenzorul de serviciu a fost amendat și amenințat cu trimiterea disciplinară pe

front. Dar ca să apară în ziare ca *Ardealul*, *Tribuna* etc. atacuri directe la adresa contelui Ciano ori o scrisoare deschisă de admirație către Marea Britanie (M. Br.), era nevoie de relații bune cu cei de la cenzură care, fie din nebagare de seamă, fie din prietenia întărită la un pahar, dădeau „bun de tipar”. Un alt exemplu. Un gazetar ardelen, Ernest Verzea, redactor la

ziarul *Viața*, a fost internat în lagărul de la Tg. Jiu pentru o traducere în care eroul, un general chinez, era coplesit de blesteme pentru dezastrul țării.

Nu e cazul să alcătuiesc aici un inventar al luptelor cu cenzura. Mă voi mărgini la a reaminti două cazuri: articolul lui T. Arghezi *Baroane*, despre ministrul hitlerist Manfred von Killinger, care se știa că a apărut cu complicitatea unui cenzor (probabil Ion Th. Ilea), și cel de la Brașov al lui Emil Boșca Mălin. Exasperat că nu poate scrie ceva din inimă despre Nășăudul natal, E. Boșca Mălin, pe atunci judecător în Brașov, a reușit să strecoare un articol în *Tribuna* din localitate

Membrii Căminului refugiaților ardeleni din București

De armindeni, în anul 1879, el a deschis în casa de pe strada Stavropoleos o berărie, a doua din București acelor ani, după berăria de lângă fostul sediu al societății secrete „Frăție-Dreptate” de pe ulița Jignița, pe care a botezat-o „La Caru cu bere”. Potrivit legendei, ideea denumirii firmei sale i-a venit în momentul când dinaintea localului a oprit primul car cu butoaie de bere de la noua fabrică a lui Dumitru Marinescu.

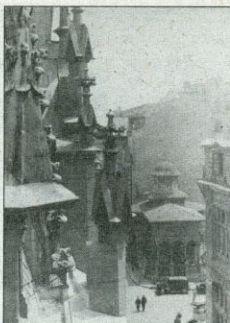
În realitate, berea a fost adusă tocmai din satul Bragadiru, unde întreprinzătorul D. Marinescu înjghebase, provizoriu, o rafinărie de bere. Provizoratul a durat însă... aproape două decenii. Esențial este că numele acesta, cu sonorități și senș ușor vetuste, avea să împartă cu firma fraților Capșa o celebritate aparte, insensibilă la scurgerea timpului. Nota bene: Căbășan nu a fost niciodată „furnizorul Curții”. Mai mult, numele lui nu figurează în nicio istorioară ori amintire legată de „Carul cu bere”. Îl găsești când și când în presa vremii și, atunci în reclame. Din anulare dispăre prin 1886, pentru ca, după câțiva ani de absență, firma „La Carul cu bere” să reapară cu alți stăpâni: frații Mircea. Începea și o nouă eră.

Sub patronajul acestora și după planurile arhitectului austriac Siegfried Kofczynsky, în 1888 – an menționat de literatură memorialistică – s-au declanșat lucrări radicale de reconstrucție, reamenajare și îmbunătățiri, finalizate cu mare greutate, abia în 1924. Vechea și modesta clădire a fost complet demolată, apoi s-au înălțat corpul central, crama, bucătăria și, într-un stil hibrid neo-gotic, fațada. Amenajarea interiorului este o combinație savantă de stiluri, cel bizantin, reprezentat de balcoane și balustrade, conviețuind fericit alături de frescele suflate cu aur și de vitraliile în stil academic bavarez, adăugarea târzie a statuetei pivnicerului moș Ghiță cu un felinar în mână, în capul scării dinspre balcon, neafectând spectaculoasa ambianță. S-au adus modificări și profilului localului, care, cu începere din anul 1902, va fi și berărie și restaurant, deși o reclamă încerca

despre *Românii din Africa de Nord*, persecutați de niște triburi războinice. Cenzorul fie că a fost un ignorant, crezând într-adevăr în povestea prezentată de domnul judecător, fie că s-a complăcut în ignoranță, fapt este că articolul a apărut și, de aici, mare scandal. Autorul articolului și-a pierdut locul în magistratură, iar Asociația refugiaților din București l-a luat sub protecția sa. Drumul spre un nou loc de muncă la *Curentul* și așezarea fostului magistrat în Capitală au fost rostiute în întâlniri colegiale la „Carul cu bere”.

Atât scriitorii și artiștii care frecventau „Café de la Paix”, cât și cei legați statoric de „Carul cu bere” puteau fi întâlniți duminicile la Muzeul Satului, în cadrul serbărilor organizate de Căminul refugiaților

„Carul cu bere” și Biserica Stavropoleos, dinspre Palatul C.E.C.

ardeleni „Avram Iancu”, patronat de Fundația Regele Mihai I. Pe ulițele de acolo, puteai vedea duminica un spectacol unic. În dreptul caselor din județele sacrificate prin dictatul de la Viena, lăutari, flăcăi și fete în

costume specifice locului de baștină încingeau horele în ritmul ce-l purtau în sânge. De obicei, serbările în aer liber se deschideau printr-o cuvântare a unei personalități, scriitor, academician, om politic.

Se reconstitua, din lacrimi, înfrățirea din vremi de cumpănă între cărturari și popor, dovadă numele ilustre prezente la aceste serbări consemnate în cele trei volume de *Cronici* ale Căminului „Avram Iancu”. Aici s-au rostit, în fața miilor de oameni ce asistau la o reuniune, adevăruri ce nu puteau fi publicate în ziare și s-au pus bazele unor manifestări patriotice ale refugiaților, marșuri de protest împotriva unor noi expulzări horthyste etc. Evenimentul cel mai de seamă care a avut ca punct de plecare Căminul „Avram Iancu” a fost la 20 august 1944, la Cimitirul Bellu: s-a

să-și liniștească vechea clientelă: „Se servește bere specială din fabrica Bragadiru în tot timpul zilei și se aara până după esirea de la spectacole”.

Frații Nicolae, Ignat și Victor Mircea, de obârșie din comuna Cața de lângă Mediaș, aveau concepții noi, mai curând franțuzești decât germane, rămase tributare tradiției. În ceea ce privește meniul, clienții ardeleni, cei mai numeroși de-a lungul timpului, l-au găsit asemănător cu cel servit în birturile săsești de

acasă. La loc de cinste s-au aflat crenvurștii cu țrean, francfurterii, salata de boeuf, mazărea bătută și nelipsita „baterie mică” de vin „Lacrima Cristi”, de care s-a îngrijit în cramă, vreme de un sfert de veac, moș Ghiță pivnicerul. Amatorilor de bere li se servea prețiosul lichid direct din butoi, fără acid.

De peste munți frații Mircea au mai importat ceva: curățenia – de care a răspuns singura femeie angajată, mama Zangor – și grija

pentru ospățari, bucătari și ucenici, acestora oferindu-le câteva odăi în care să se odihnească. Sunt diferențe notabile față de celelalte localuri din Capitală, care au personalizat „Carul cu bere” și i-au conferit o faimă inegalabilă.

În preajma Primului Război Mondial, unul dintre frați, Victor, a rupt înțelegerea și a deschis o berărie concurentă, pentru uzul ofițerilor, sub noul palat al Cercului Militar, inaugurat în 1912. Din reclame reiese că a profitat de pe urma faimei câștigate la „Carul cu bere”, el intitulându-și localul „Berăria Victor Mircea”. Spirit întreprinzător, acesta va lua în antrepriză și restaurantul din incinta Gării de Nord. Astfel, localul din Stavropoleos a rămas cu doi patroni.

Curând va încerca să se desprindă din asociație și Ignat. Cu acordul și ajutorul financiar al fratelui său Nicolae, el va cumpăra o bodegă pentru a o transforma cu mari cheltuieli în berărie sub firma „Ignat Mircea”. Și el a intenționat să profite de pe urma faimei aduse numelui Mircea de „Carul cu bere”. A ratat afacerea și în anul „marelui crach”, 1929, banca româno-engleză l-a declarat falit. Nu a

cerut deschis, în fața a peste 5.000 de oameni, ieșirea României din Axă, cu ocazia inaugurării monumentului poetului George Coșbuc (*Magazin istoric*, nr. 4/1993).

Ghiță Popp, pe atunci secretar general al P.N.T., a rostit imperativul politic așteptat de toți românii: „Iute, afară din Axă!”, în aplauzele multimei formate în special din refugiați ce frecventau cu asiduitate „Carul cu bere”, „Café de la Paix” și horele de la Muzeul Satului. La solemnitate a fost prezentă și Academia Română, al cărei membru era poetul omagiat, reprezentată prin președintele

Doi veterani ai P.N.T.: Ion Rațiu (dreapta) și Gabriel Tepelea

ei, Nicolae Bănescu, și prin alți membri: Al. Lapedatu, Victor Slăvescu, D. Gusti, M. Ciucă și Ionescu-Sisești. A fost – după știința noastră – singura manifestare publică de proporții din epocă în care s-a cerut desprinderea de alianța politică patronată de Reich și întoarcerea trupelor de pe frontul de Răsărit pentru a le

angaja pe linia marilor interese ale neamului. Evident, ancheta a început încă din aceeași seară și nu e greu de întrevăzut care ar fi fost destinul organizatorilor dacă nu surveneau, la numai trei zile, evenimentele de la 23 august.

Rememorând acum reuniunile de la „Café de la Paix” și cele de la „Carul cu bere” la care am asistat pot spune că până la 23 august au predominat întâlnirile de la „Café de la Paix”, marcate de dezlipirea de glia strămoșescă, iar după această dată cele de la „Carul cu bere”, determinate de orientarea politică. ■

(Va urma)

căzut singur. Întrucât își girase fratele și banca îl amenința cu pierderea localului, Nicolae a recurs la un gest disperat, aruncându-se de la fereastra etajului doi de deasupra cramei, cum aflăm din presă. Bucureștenii au deplâns sincer nenorocirea, dar la fel de sinceră a fost și îngrijorarea lor privind soarta celebrei berării.

Timpurile erau grele. Totuși, în acea epocă dominată de curbele de sacrificiu, firma și localul „Carul cu bere” au supraviețuit. Din nefericire, reclamele nu menționează numele noului patron. După toate probabilitățile, acesta nu a intervenit în „obiceiurile casei”, fapt dedus din aprecierea de care s-a bucurat berăria din partea ofițerilor germani între 1942-1944, care, ca și în anii Primului Război Mondial, au ales ca aici să fie popota.

A urmat însă ocupația barbarei armate roșii și confiscarea abuzivă din 1948-1949, supranumită „naționalizare”.

Ofițerii sovietici, deranjați de „picturile nemțești”, au dispus acoperirea lor cu vopsea „roșie”, să se știe cine era noul stăpân, iar peste ornamente să se dea cu var. Comuniști sau apoșiți, bucureștenii nu au privit cu ochi buni

mutilarea bătrânei berării și, imediat după moartea lui Stalin, chiar în anul 1953, se întreprind lucrări de înlăturare a vopselei roșii. Dar sub noul patronaj al „poporului” tradiția „burgheză” nu mai are căutare: crenguștii cu hrean au fost înlocuiți cu „popularii” cârnăciori oltenești, mazărea băută a dispărut din meniu și așa mai departe.

„Carul cu bere” era sortit să devină o berărie ca oricare alta, socialistă. Cu toate acestea clientela era numeroasă, mai mereu „înnobilată” cu artiști. „Decadența” a ținut până în 1986, când localul a fost supus unor lucrări ample de restaurare coordonate de pictorul Nicolae Gheorghe, care i-au redat nu numai eleganța din trecut, ci și demnitatea pierdută, în detrimentul asaltului mușterilor „proletari” de dinainte. ■

Emanuel BĂDESCU

Sardinia

Teritorii în dispută

CORSICA

VICTOR IONESCU

„În Corsica lupta armată este de neoprit și nu se poate imagina o soluție politică atât timp cât Parisul nu-și va schimba atitudinea.“ Această poziție a fost exprimată public la 29 martie 2006 de cele două principale forțe care susțin independența – partidul Corsica Națiune Independentă (CNI) și Frontul Corsican de Eliberare Națională-Uniunea Combatanților (FLNC-UC), demonstrând, dacă mai era nevoie, că insula Corsica este în continuare în dispută între naționaliștii locali și guvernul de la Paris. Pentru comparație trebuie spus că declarația belicoasă a naționaliștilor corsicani a intervenit la câteva săptămâni după ce ETA, organizația militară a bascilor, anunțase încetarea permanentă a focului în Spania (încălcând promisiunile făcute, extremiștii au organizat un nou atentat la 30 decembrie 2006 la aeroportul Barajas, atentat care nu a afectat „cooperarea instituțională și dialogul politic“ dintre guvernul central de la Madrid și cel regional basc, fiind în plus sancționat de opinia publică spaniolă prin demonstrații antiteroriste), fapt precedat de renunțarea de către IRA nord-irlandeză la acțiunile de tip terorist. Dintre cele trei teritorii vest-europene în dispută deschisă, Țara Bascilor (Spania), Irlanda de Nord și Corsica (Franța), tocmai acest din urmă conflict, care părea mai mornit, se dovedește a fi departe de a se stinge și intră chiar într-o nouă fază.

Corsica este un caz extrem de interesant nu atât pentru că disputarea ei a fost o permanență a istoriei, cât mai ales pentru faptul că în cea mai mare parte a timpului disputa s-a desfășurat între corsicani și diferitele puteri care au dominat insula și doar rareori între pretendenții străini. Personificată literar de Prosper Mérimée în *Colomba*, Corsica și-a hrănit copiii în spiritul conservării unor tradiții ancestrale, pentru care mândrul corsican este gata să sacrifice cel mai de preț bun al său, cum o face Matteo Falcone, eroul aceluiași Prosper Mérimée. Creat în 1829, Falcone a devenit un mit național.

De la un stăpân la altul

Corsica este una dintre insulele mari ale Mediteranei Occidentale. Are 8.680 km² și o populație de 256.000 de suflete, fiind cea mai puțin populată insulă din regiune. Este depășită de Sicilia (5.000.000 locuitori), Sardinia (1.600.000), Balearele spaniole (750.000) și Malta (400.000). Insula are cel mai mic produs intern brut dintre toate regiunile Franței, economia ei trecând de la agricultură-păstorit direct la turism și servicii (fără faza industrializării) și fiind focalizată sezonier.

Poziția strategică – între Italia, Africa de Nord, Spania și Franța – a făcut din Corsica ținta multor puteri regionale. A aparținut pe rând etruscilor, cartaginezilor și romanilor, ultimii creând mai întâi provincia Sardinia-Corsica (231 î. Hr.), pentru ca în anul 6 î. p. Hr. Augustus să o facă provincie de sine stătătoare. După căderea Imperiului Roman de Apus (476), Corsica a fost disputată și stăpânită de Imperiile Bizantin, Arab și Carolingian, pentru ca, într-un moment istoric neprecizat, să treacă sub suzeranitatea Sfântului Scaun. În 1077, în plină anarhie feudală a Italiei, Papa Grigore al VII-lea (1073-1085) a concesionat

Corsica înfloritoare cetăți
Pisa.

Dominația genoveză

Începând cu 1288 Genova, aflată în dispută cu Pisa, și-a pus problema cuceririi Corsicii. Nemulțumiți de stăpânirea pisană, înșiși corsicanii s-au răsculat în 1358 și s-au plasat sub protecția republicii maritime. Păstorii puneau lupul cioban la oile lor! Totuși, o bucată de vreme notabili corsicani au profitat de pe urma prosperității Genovei, putere comercială și financiară legată de Spania. Deși Genova pusese monopol pe comerțul exterior corsican, insula a rămas în relații strânse cu Italia. Fiii nobililor insulari studiau la Roma, Pisa, Padova sau Neapole, de unde reveneau ca medici, juriști sau teologi. Mulți însă rămăneau în Italia, la Roma fiind în 1739 în număr de 500 de prelați corsicani, așa cum mulți negustori din insulă se stabiliseră în înfloritorul port Livorno.

Oameni aspri, obișnuiți cu greul, cu vendetele lor multi-

*„Am presentimentul
că într-o zi
această mică insulă
va uimi Europa“*

*(Jean-Jacques
Rousseau)*

seculare și cu lupta de guerilă, corsicanii erau căutați și ca mercenari. Papa, de exemplu, a avut o gardă corsicană, desființată în 1664, dar mulți alți insulari serveau sub drapelul Genovei și Veneției. În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea 10% dintre corsicani erau angajați ca mercenari în armate din Italia și Spania.

Permanența legăturilor dintre Corsica și Italia, ca și dominațiile pisană și genoveză au făcut ca dialectul italian local să se păstreze nealterat, deși corsicana nu este o limbă de sine stătătoare, precum basca, bretona sau catalana.

Franța și-a manifestat prima dată interesul pentru Corsica în secolul al XVI-lea, când regele Henri al II-lea (1547-1559) a cucerit o parte a insulei. Prin Tratatul de la

Cateau-Cambrésis (1559), care punea capăt războiului franco-spaniol (1556-1559), Franța ceda Sienna Florenței și Corsica Genovei. Aceasta din urmă a declanșat o represiune dură contra corsicanilor, care speraseră ca protecția franceză să-i scape de jugul genovez. A fost momentul în care istoria consemnează prima personalitate marcantă a naționalismului corsican: Sanpiero Corso, asasinat în 1567.

Prima mare revoltă naționalistă s-a înregistrat în 1729, când, timp de patru ani, corsicanii au luptat contra Genovei pentru independență. Conduși, de nobilul Andrea Ciccaldi și de roturierul Lodovico Giafferi, corsicanii au reușit să-i alunge pe genovezi, să organizeze o Adunare Națională și să desemneze un guvern. Insurgentii au fost ajutați în ascuns de Anglia și Franța. Genova a apelat la împăratul Carol al VI-lea (1711-1740), care a trimis în insulă 14.500 de militari, conduși de generalul Wactendock și de prințul de Württemberg. Aceștia au jefuit pe scară mare, motiv în plus pentru corsicani

Scrîtorul Prosper Merimée (dreapta), care a făcut multe călătorii de documentare în lungul și latul Franței, a închinat insulei, în 1840, una dintre nuvelele sale, Colomba (în stînga: eroina acesteia)

O imagine a insulei și chipurile unor personalități care i-au marcat istoria:
Napoleon, Sanpiero Corso, Pascal Paoli (de la stânga la dreapta)

de a duce un adevărat război de guerilă. Într-o singură bătălie, au ucis 1.000 de soldați imperiali.

În 1775 Corsica avea un embrion administrativ propriu, fiind în bună parte eliberată de localnicii care, renunțând la tradiționalele lor vendete, transformaseră răcile locale într-o epopee națională. Genova recruta atunci noi mercenari în Elveția și Graubünden (sau Grisons), care din 1803 a devenit la rândul său un canton elvețian. Ca ripostă, Franța va interveni cu trupe în Corsica în 1738-1741 și 1748-1753.

Aventura monarhistă

În acest context istoria Corsicii consemnează un episod bizar. Theodor-Antoine, baron de Neuhof, un german westfalian născut în Metz-ul loren, în anul 1690, și hrănit cu lecturile despre oameni de seamă ale lui Plutarh, apare pe scena Europei ca un aventurier internațional. După ce a slujit lui Jack Francis Stuart, în tentativa acestuia de a cuceri tronul Angliei (1715) și a lucrat pentru afacerile bancare ale lui John Law (bancherul scoțian care a creat bancnota de hârtie), câștigând și pier-

zând la fel de repede o mare avere, Theodor ajunge la Florența, ca trimis al împăratului Carol al VI-lea, întâlnind acolo câțiva patrioți corsicani. El s-a decis să acționeze în favoarea insularilor. Căutând subsidii pe la diferite curți, a reușit să obțină credit de la deylul Tunisului (*Magazin istoric*, nr. 1/1993): o navă, 4.000 de puști și 1.000 de țechini.

Theodor-Antoine de Neuhof a debarcat în Corsica la 15 martie 1736 și, cu ajutoarele aduse, cu ciudatele sale veșminte, jumătate spaniole, jumătate turcești, acest german cu retorici franceză i-a sedus pe insurgenții corsicani. A pretins că, pentru a le proteja interesele, are nevoie de titlul de rege, aceasta și pentru a putea trata de la egal la egal cu alți monarhi europeni. Apoi, sub numele „Theodor I, din mila Prea Sfintei Treimi și prin alegerea adevăraților și prea glorioșilor eliberatori ai patriei, rege al Corsicii”, a străbătut triumfal insula, a bătut o monedă cu inscripția „Theodorus Rex, Rego Pro Bono Publica”, a instituit un „Ordin al Eliberării”, a dat bani soldaților și s-a pregătit pentru un aprig război cu genevezi.

Regele Theodor a obținut importante victorii, dar a fost

pus în imposibilitate de acțiune, din cauza neînțelegerilor dintre liderii corsicani și a epuizării „argumentelor” sale bănești. Așa că, în noiembrie 1736, a plecat din insulă pentru a face rost de noi credite. A revenit doi ani mai târziu, cu patru nave, cu bani și cu arme, dar corsicanii nu l-au mai luat în seamă; prestigiul lui se evaporase tot atât de ușor cum fusese câștigat. Urmărit de creditorii mai vechi, s-a refugiat în Anglia, unde, în 1743, a fost înțemnițat. A scăpat din pușcăria datornicilor abia în 1756, murind la scurtă vreme după aceea, în mizerie. Pe piatra sa de mormânt au fost înscrise cuvintele spuse despre el de Horace Walpole (1717-1797): „Fortuna i-a dat un regat, dar i-a refuzat o bucată de pâine!”

Corsicanii și-au continuat războiul pentru independență sub conducerea lui Pascal Paoli, fiul unui erou al războiului antigenovez din 1729. Paoli trăise în exil la Neapole, unde se înrolase în armată (1739). În 1755 el a revenit în Corsica, reaprinzând flacăra revoltei. Supranumit „Părintele Patriei”, Paoli a fost, de fapt, un despot luminat. El și-a consolidat puterea personală reducând numărul membrilor

Consiliului de Stat de la 144 (în 1735), la 9 (în 1764). În 1765 el a inaugurat o universitate la Corti, oraș din centrul insulei, pe care l-a ales drept capitală, a creat o armată și o marină permanentă, a inițiat asanarea mlaștinilor și construcția de drumuri publice.

Sub erinii Franței

Tocmai când evolua mai limpede spre independență și consolidare națională, Corsica devine obiect al expansiunii mediteraneene a Franței. La 15 mai 1768, Parisul impunea Genovei un tratat prin care Franța prelua suveranitatea asupra porturilor și centrelor fortificate corsicane. „Se angaja să le păstreze sub autoritatea și dominația sa”, până când Republica Genovei „va cere Franței restituirea lor”, dar numai fiind în măsură să „deconteze cheltuielile făcute [de Franța – n.n.] cu expediția actuală, ca și pe cele de întreținere a trupelor în Corsica”. În semn de „sinceritate”, Franța urma a da Genovei 200.000 de livre anual, timp de zece ani.

Din punct de vedere juridic, Corsica rămânea a Genovei, dar, practic și politic, aparținea Franței. Interesul corsicanilor

și dorința lor de independență nu contau. Paoli îi înfrânse pe francezi în 1768, la Borgo, dar, revenind în insulă în 1769, trupele Parisului l-au silit să fugă în Anglia. Revoluția franceză, care, prin decret al Adunării Naționale, stabilea că „insula Corsica face parte din Imperiul Francez și că locuitorii săi vor fi guvernați de aceeași Constituție ca toți francezii”, a favorizat reînnoirea eroului, național corsican. De această dată însă, el se distanța de partidul filo-francez, în rândul căruia se distingeau membrii familiei Bonaparte, a viitorului împărat. În iunie 1794-octombrie 1796, Paoli a încercat o curioasă experiență prin proclamarea unui regat anglo-corsican, bazat pe recunoașterea suveranului britanic, dar cu păstrarea instituțiilor corsicane. Această struțo-cămilă politică nefiind viabilă, s-a văzut nevoit să plece definitiv în Anglia (1796), unde a și murit în 1807.

Epopeea napoleoniană a ancorat durabil Corsica la portavionul Franța, astfel că, în 1848, la alegerile prezidențiale, 95% dintre corsicani au votat pentru Ludovic Napoleon Bonaparte, viitorul împărat Napoleon III. Dar insula n-a rămas sută la sută bonapartistă. Săracă și izolată, a fost

dominată pe rând de diverși „nași” locali din familiile Pozzo di Borgo, sub Restaurație (1815-1830), Sebastiani, sub Monarhia din iulie (1830-1848), Abbattuzzi, sub Al Doilea Imperiu (1848-1870). În timpul celei de A Treia Republici (1870-1940), Emmanuel Arene, deputat și apoi senator între 1881 și 1908, a fost un adevărat rege republican al Corsicii.

În secolul al XIX-lea expansiunea colonială a Franței i-a atras puternic pe corsicani, care, în 1930, reprezentau 20% dintre cadrele administrației coloniale, 22% dintre soldații și 6% dintre ofițerii aflați în colonii. Acest adevărat exod a avut o dublă consecință. Între 1850 și 1900 suprafețele cultivate ale Corsicii au scăzut la jumătate, iar după 1960, când s-a făcut decolonizarea, 15.000-20.000 de oameni s-au repatriat în insulă. Cei reveniți din colonii și imigranții din Magreb (10%) au făcut ca populația Corsicii, care atinsese maximul în 1881 (280.000 de oameni), să fie și azi la o cifră asemănătoare: 250.000.

3.000 de atentate

Naționalismul corsican s-a dezvoltat în mai multe etape, începând a se manifesta prin

Tărânci îmbrăcate tradițional în negru și frații Bellacoscia, arhetipul bandiților corsicani, de mai multe ori condamnați la moarte în contumacie

Asasinarea lui Claude Erignac, prefectul Corsicii (în stânga imaginii), în 1998, a indignat întreaga societate franceză

10 martie 2003. Imagine din Adunarea Regională

rezistența față de ocupanții genovezi. Întâia personalitate a mișcării a fost Sanpiero Corso, cel care, asemenea multor conaționali, slujise ca mercenar în solda Florenței și apoi a Franței. Corso a fost unul dintre partizanii primei intervenții franceze în insulă, în vremea celor 11 războaie italiene (1494-1559) între Franța și Imperiu. În 1553, când armata regelui Henri al II-lea debarca în Corsica, Sanpiero era de șase ani colonel al bandelor corsicane de guerilă. Cu ajutorul lui francezii au ocupat cea mai mare parte a insulei. După retrocedarea Corsicii către Genova, același Sanpiero a devenit primul martir al naționalismului corsican. După el insularii au luptat pentru o autonomie de tipul celei a Sardiniei, care, aparținând Spaniei, trecuse Savoiei și avea un parlament propriu. Era ceea ce voiau și corsicanii.

Ideea naționalistă s-a relansat la sfârșitul secolului al XIX-lea, în jurul limbii. Santu Casanova, ziarist și poet, catolic și conservator, a pus bazele primului săptămânal scris în dialect corsican, *A Tramuntana* (1896), pentru ca, în 1920,

Petru Rocca să lanseze revista *A Muvra* (Muflonul). Primul partid naționalist s-a născut în 1923, Partitu corsu d'azzione, pentru a se transforma, în 1927, în Partitu corsu autonomistu. În 1957 au fost create Societatea mixtă pentru punerea în valoare a Corsicii (SOVIMAC) și un centru de studii corsicane la Facultatea de Litere a Universității din Aix-en-Provence. În 1964 Edmond și Max Simeoni au întemeiat Comitetul de studii și de apărare a intereselor Corsicii. ARC (Acțiunea Regionalistă Corsa) a relansat, în 1967, soluția autonomiei. Activitățile de tip terorist îndreptate contra autorităților franceze au început în 1975, până în 1982 insula fiind zguduită de 3.000 de atentate.

Parisul a luat mai multe măsuri administrative, între care separarea Corsicii de Provence și recunoașterea ei ca regiune în sine (1972), stabilirea unui parlament local (1975), crearea Universității din Corte (1980) și acordarea unui statut special primei Adunări Regionale alese în mod direct (1982). Dacă la alegerile din 1982 partizanii independenței din coaliția

Corsica Natione nu au câștigat decât 9,85 % din sufragii, în 1998 ei au ajuns la 20%.

O autonomie limitată

Ideea independenței nu a fost acceptată de Franța, care a mers în schimb pe aceea a unui transfer de responsabilități de la națiune către regiuni și de la acestea către departamente. De la 2 martie 1982 Corsica a fost beneficiara statutului de „colectivitate teritorială”, fiind dotată cu o Adunare Regională de 61 membri, aleși prin vot direct, pe un termen de șase ani. Președintele Adunării era și șef al executivului regional, fiind ales pentru trei ani, cu drept la două mandate. Adunarea Regională este asistată de Consiliile economic și social și al culturii, educației și cadrului vieții. Competențele regiunii Corsica (statut specific, diferit de al celorlalte regiuni franceze) sunt: educarea și formarea, cultura, comunicarea, mediul și amenajarea teritoriului, urbanismul, agricultura, locuințele, forța de muncă, transporturile și energia.

(Continuare în p. 32)

FOTOGRAFIA AERIANĂ: ÎNCEPUTURI

MIHAIL CEZAR SĂVULESCU

Un capitol important al istoriei fotografiei din România îl reprezintă fotografia aeriană care, odată cu dezvoltarea mijloacelor de zbor și perfecționarea aparatului de fotografiere, a devenit o modalitate tot mai utilizată pentru cercetările în scopuri civile și militare.

Începuturile activității de fotografiere aeriană sunt legate de ascensiunile cu balonul. Presa vremii consemna, în anul 1891, la București, prima ascensiune a unui balon, în nacela căruia s-a aflat un ofițer al armatei române.

Doi ani mai târziu s-a creat cea dintâi subunitate a aerostației militare românești din componerea Regimentului I Geniu și a fost achiziționat din Franța primul balon captiv sferic (aerostat).

Primul aeroclub din România, înființat în anul 1904 de prințul George Valentin Bibescu, a fost și el dotat cu un aerostat. În cadrul activităților clubului, la 21 octombrie 1905, orele 10.55, a avut loc, pe Câmpia Filaret, lansarea balonului „România”, construit la Augsburg, în Bavaria. Cu o capacitate de 1.500 mc și un diametru de 18 m, balonul era confecționat dintr-o pânză de mătase. În afara diferitelor instrumente de măsurat, avea în dotare câteva aparate de fotografiat și doi porumbei călători.

Evenimentul a fost urmărit de multă lume. La intrarea în curtea Uzinei de gaz, unde 50 de soldați țineau la sol balonul, s-a pus o taxă de doi lei. Curtea era plină de curioși, ca și străzile și acoperișurile caselor înconjurătoare. În nacelă au urcat prințul George Valentin Bibescu, maiorul Demetriad și locotenenții Eugen Assaky și Paul Moruzi.

~După lansare, balonul a survolat Bucureștiul, trecând pe deasupra Căii Călărașilor. A fost semnalat la Buzău și a aterizat, după cinci ore, lângă satul Săpunari din județul Ialomița,

la orele 15.30, efectuând un parcurs de aproape 80 km. Cea mai mare altitudine a atins-o la orele 13.15 (960 m).

Unul dintre scopurile principale ale zborului a fost obținerea de fotografii aeriene pe tot parcursul călătoriei. Din declarațiile lt. Eugen Assaky, publicate în ziarul *Universul* de duminică, 23 octombrie 1905, reiese că prințul Bibescu a fotografiat Capitala, forturile din jurul Bucureștiului, râuri, lacuri, sate și alte elemente topografice. În cadrul articolului se făcea mențiunea: „Aceste fotografii, care după câte am constatat, sunt perfect reușite, le vom da și ziarului *Universul* să le reproducă”. Încercările făcute de Constantin Săvulescu (EFIAP – titlu de excelență acordat de Federația Internațională a Artiștilor Fotografi) de identificare a lor pentru a fi incluse în *Cronologia fotografiei din România* nu s-au soldat cu succes, rămânând în continuare o temă de cercetare.

Debutul fotografiei aeriene din avion a fost făcut de unitățile militare ale aviației române. Prima încercare a fost consemnată la 10 octombrie 1911, cu prilejul manevrelor militare care s-au desfășurat lângă orașul Roman, urmărite și de regele Carol I.

În mod organizat, această activitate de fotografiere aeriană a început din ianuarie 1915, odată cu înființarea Școlii de observatori aerieni, care constituia o parte componentă a sistemului de organizare al aeronauticii militare românești, aprobat prin legea din 1 aprilie 1913.

În luna mai 1916, în cadrul pregătirilor de război ale armatei, se constituie Serviciul fotoaerian al aviației militare, organizat de căpitan Nicolae Teodoru, cu ajutorul fotografului profesionist Gheorghe Ionescu. Pentru acest serviciu, cu aprobarea Ministerului de Război, au fost concentrați câțiva studenți ai Școlii Politehnice din București, în vederea formării lor ca observatori foto. Prima misiune

de zbor de recunoaștere și fotografiere aeriană, efectuată de serviciul menționat, a fost consemnată la 16 august 1916: un zbor de recunoaștere la sud de Dunăre, în zona Rusciuc-Razgrad, la care au participat lt. Atanase Enescu și fotografii Gh. Marcovici.

La 17 decembrie 1916, prin ordinul nr. 4.122, șeful Marelui Cartier General a aprobat propunerea generalului Berthelot de a se crea o Direcție Aeronautică, care avea în componență și un serviciu foto aerian. Acesta s-a dezvoltat până la nivel de secție de aerofotogrametrie, conform organigramei aeronauticii militare românești din anul 1927. Printre obiectivele secției s-a aflat și realizarea de hărți și planuri directoare având la bază fotografiile aeriene.

Dovedindu-și utilitatea, fotografia aeriană a început să fie folosită și în alte scopuri decât cele militare. La noi în țară Institutul Geografic al Armatei a realizat ridicări de planuri prin fotografiere din avion. Aviația română a realizat în anul 1925 un plan fotografic al

orașului Cluj, nedevelopat și neprelucrat cu metodele specifice activității de cadastru. O acțiune amplă s-a desfășurat în anul 1927, când, prin metoda aerofotogrametriei, o companie franceză a început ridicarea planului cadastral al Bucureștiului. Doi ani mai târziu, prin Decretul pentru organizarea și funcționarea Serviciului Central al aviației civile, compartimentul Fotografie aeriană a devenit o componentă importantă a lui.

Fiind demonstrată utilitatea fotografiei aeriene în domeniile militar și civil, după Primul Război Mondial s-a perfecționat tehnica aerofotografică, aparatura fotografică tot mai performantă fiind adaptată la noile tipuri de avioane.

În continuare aceste tehnici de cadastrare au fost dezvoltate și perfecționate pe baza fotografiilor aeriene de înaltă rezoluție, devenind indispensabile pentru serviciile de profil. Ele au fost înlocuite treptat, odată cu dezvoltarea tehnicii spațiale. ■

CORSICA

(Urmare din p. 30)

În 1991 Corsica a fost declarată comunitate istorică și culturală vie, care constituie poporul corsican, parte a poporului francez. Funcția deliberativă era preluată de o Adunare de 51 membri, iar cea executivă de un consiliu de zece persoane. În vigoare de 15 ani, acest statut n-a dus la îmbunătățirea situației. Mișcările pentru independență cer Parisului să-și schimbe atitudinea și să convingă că nu se vor debarasa de problema corsicană nici printr-o represiune oarbă și nici prin manipulări politicești. Declarându-se cu totul disponibili pentru discuții, naționaliștii corsicani solicită Parisului să

adopte o atitudine deschisă, așa cum au făcut Madridul cu ETA și Londra cu IRA. Este, în fond, ceea ce sesiza Jean-Jacques Rousseau în al său *Proiect de constituție pentru Corsica*: „orice popor are sau ar trebui să aibă un caracter național; dacă îi lipsește, ar trebui să se înceapă prin a-l da”. Numai că, în conformitate cu tradiția dreptului public francez, indivizibilitatea Republicii și unitatea poporului sunt noțiuni asociate. „Poporul – scrie în Constituția Franței – este compus din toți cetățenii francezi, fără deosebire de origine, de rasă sau religie.” În consecința acestor norme juridice, aprobând statutul special al Corsicii din 1991, legislativul francez a cenzurat articolul 1 al proiect-

tului, care stipula că „Republica Franceză garantează comunității istorice și culturale existente, care constituie poporul corsican, component al poporului francez, dreptul de a-și păstra identitatea culturală și de a-și apăra interesele economice și sociale specifice”.

Ceea ce încă se întâmplă în Corsica, inclusiv actul terorist prin care, în 2000, a fost ucis prefectul francez al regiunii, nu face decât să confirme faptul că, deși timp de secole etruscă, cartagineză, romană, arabă și italiană, înainte de a deveni franceză, această insulă și poporul ei n-au acceptat niciodată dominațiile respective, prezervându-și propria identitate, pe care o afirmă și azi. ■

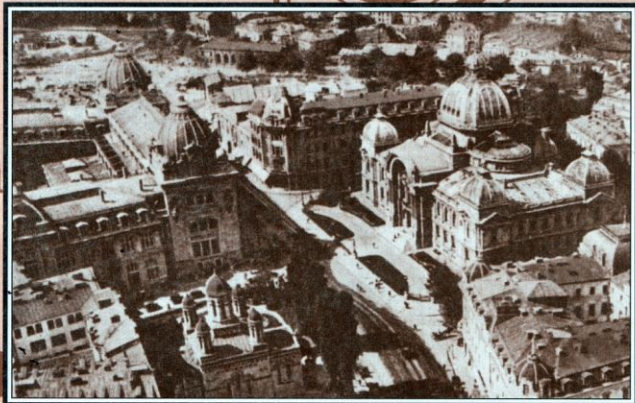
ALBUM ISTORIC

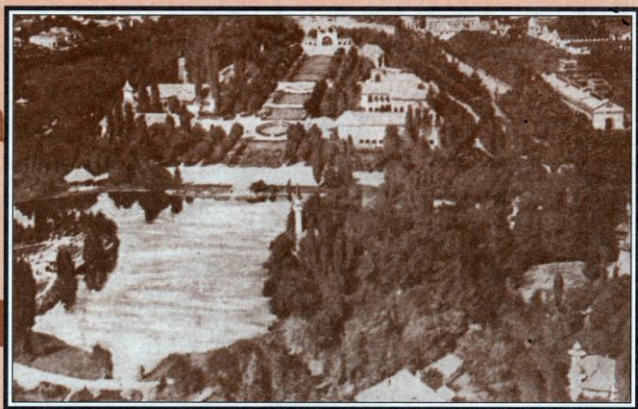

În perioada interbelică fotografia aeriană oferea imagini unice ale orașelor țării, rezolvând uneori și probleme de cadastrare.

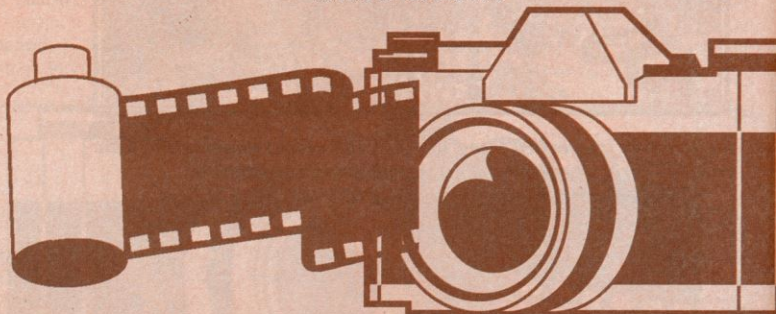
Iată cum arătau Bucureștii din avion: la Cercul Militar...

... și pe Calea Victoriei, la Palatul C.E.C și Palatul Poștei...

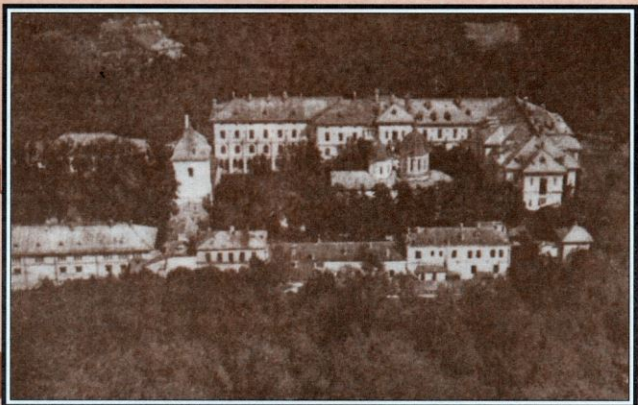

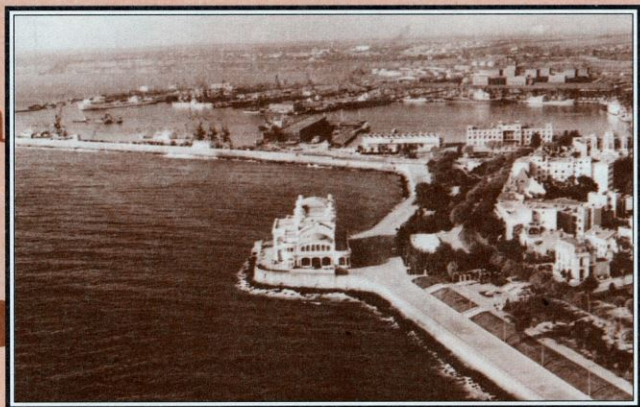

... în Parcul Carol...

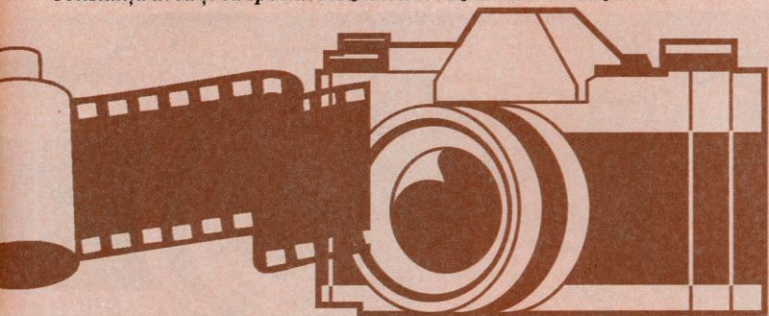

... și în curtea Palatului Cotroceni

Constanța avea și ea spectaculozitatea ei văzută de sus: Cazinoul...

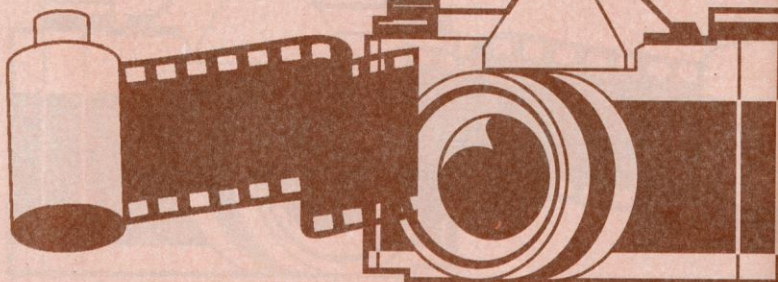

... și portul

*Pentru bucureșteni Arcul de Triumf și panorama de la Șosea
constituiau o atracție de sorginte europeană...*

... ca și, mai târziu, litoralul Mării Negre, loc de vacanțe

Simona Deleanu este studentă în anul I la Facultatea de Istorie din București. Ea și-a lansat o provocare: un interviu cu profesorul Adrian Cioroianu, pe care îl publicăm în continuare.

ADRIAN CIOROIANU: ÎN ISTORIE E LOC PENTRU TOATĂ LUMEA

– Domnule profesor, să începem interviul, de la titlul tezei dumneavoastră de doctorat: Ce Ceausescu qui hante les Roumains. Verbul hanter se traduce prin „a

chinui”, „a obseda” și chiar „a bântui”. Ar putea fi cele trei ipostaze ale relației românilor cu Ceaușescu. Ce mai face Ceaușescu în România anului 2006?

– În opinia mea, Ceaușescu o duce destul de bine din punctul de vedere al produsului pe care îl reprezintă. Ceaușescu se vinde relativ bine. Și nu numai că se vinde, dar cred că e deja o marcă ce vinde la rândul ei, adică e prezent în clipuri publicitare, de la telefonie mobilă până la covoare sau ustensile de bucătărie. Ceaușescu este un fel de agent publicitar, foarte bun.

Este argumentul la care m-am referit, într-un fel, la mijlocul anilor '90, când am dat titlul a ceea ce urma să devină cartea. În franceză, eu m-am gândit la accepția „a băntui”. Nici obsedare, nici chinuire, ci mai curând o băntuire. Când cineva te băntuie, depinde de el când te vizitează. Ceea ce m-a condus la titlu era prezența lui Ceaușescu în manifestările sindicale.

Mi-aduc aminte că în '97-'98-'99, Ceaușescu a fost destul de prezent în manifestări sindicale la Brașov sau în alte orașe industriale, unde salariații, cerându-și drepturile, agitau portrete ale lui. Ceea ce m-a surprins, pentru că, în fond, același Brașov care în '87 se ridicase împotriva lui Ceaușescu, zece ani mai târziu, îi folosea chipul pentru a-și reclama anumite drepturi sindicale. Mi s-a părut un paradox.

Sunt multe lucruri pe care le argumentez în carte, inclusiv faptul că, prin primăvara lui '96, antrenorul echipei de fotbal, Anghel Iordănescu, dorea să plece de la echipa națională. Cel care l-a convins să renunțe la gând a fost președintele țării, Ion Iliescu.

Românul are un apetit pentru autoritate. O spun cu regret, dar sinceritatea mă obligă să recunosc faptul că avem un comportament particular în raport cu autoritatea, fie ea polițist, om politic sau preot, orice autoritate civilă sau

religioasă. Românul are o tendință de acceptare a autorității pe care n-am văzut-o la alte popoare europene. Românul agreează conducătorul puternic. Suntem foarte mefienți față de conducătorii care nu transmit ideea de putere. Cu atât mai mult ne băntuie Ceaușescu, cu cât acest model politic al conducătorului puternic a dăinuit și după '90.

– Putem vorbi despre o relație a românilor de rând cu personajele-cheie ale comunismului: familia Ceaușescu, Gheorghiu-Dej? Am văzut în timpul campaniei „Mari Români” o anchetă care se desfășura prin Piața Obor, dacă nu mă înșel, în care un domn mai în vârstă spunea: cel mai mare român este Gheorghiu-Dej.

– Românii au astăzi, pe de-o parte, o proiecție mitificată față de trecutul îndepărtat și una subiectivă față de cel recent. Într-un fel ne raportăm la Ștefan cel Mare, la Brâncoveanu, la Decebal sau la Traian, pe care îi încercăm cu o aură istorică legendară. Nu ne interesează adevărul, preferăm legenda despre ei. Cât privește trecutul recent, el este viața noastră. Persoanele cu nostalgia epocii Gheorghiu-Dej erau tinere atunci. În raport cu tinerețea noastră, nimic din jur nu este important. Evident că e de preferat să fii tânăr fie și în timpul lui Gheorghiu-Dej decât să fii pensionar într-un regim democratic precum cel de astăzi.

Cred că la asta se refereau oamenii despre care vorbeai. Asta nu înseamnă neapărat o valorizare din punct de vedere etic sau politic. Este exact ceea ce i-a făcut pe anumiți ruși să plângă în 1953 la moartea lui Stalin. Îl plângeau pe Stalin sau își plângeau propria tinerețe, petrecută cândva în anii '30 sau înaintea celui de Al Doilea Război Mondial. Până la urmă, pentru cei mai mulți dintre români, istoria e un concept. Numai pentru o mână de oameni ea este o profesie. Oamenii se raportează la istorie strict legat de propria viață.

E limpede că unii români, în cazuri individuale, o duceau mai bine în vremea comunismului decât acum. Eu cred că e vorba mai curând despre o nostalgie a unei vârste de aur. Așa cum grecii în Antichitate își imaginau că a fost odată o vârstă de aur în care toată lumea era fericită, așa cum Eminescu în Scrisoarea a III-a spune că era mai bine pe

Martie 1953. Pionieri îndurerați la moartea lui I.V. Stalin

vremea lui Vlad Țepeș decât pe vremea contemporanilor săi liberali.

Rămân la impresia că majoritatea, invocând acest trecut recent, de fapt, invocă propria lor tinerețe. Și poate că și noi peste 30 de ani vom spune că la începutul secolului XXI lucrurile mergeau mai bine, ne vom pronunța cu nostalgie despre evenimente din anii '90 sau din anii noștri de acum și poate că vom încerca să dăm de înțeles că anii tinereții noastre erau mai frumoși decât anii tinereții altora.

– Putem face o ierarhizare a societății românești în funcție de raportarea ei la trecutul comunist și personajele lui?

– Teoretic, ideea de clasament în istorie e ilicită. N-ai voie să faci clasamente, să spui care este cel mai mare, care este cel mai mic. Dar, pe de altă parte, există o tendință firească a omului de a simplifica realitatea propunând o ierarhie. Toți facem clasamente, indiferent că e vorba de băuturi, de mașini sau de echipe de fotbal. Ne plac clasamentele și, în egală măsură, dorim să le vedem aplicate peste tot, pentru că avem impresia că produsele, numele de pe primele locuri sunt cele mai bune.

Cam așa e și cu eroii istoriei, cu felul în care mulți români au agreeat – surpriza mea – proiectul „Mari români” al Televiziunii Române. Eu am fost foarte sceptic în privința lui, mă gândeam că va fi un spectacol și nimic mai mult. Dar am ajuns la concluzia că el a avut un rol benefic, în sensul că a adus istoria în prim-plan, în *prime-time*, în programele de seară de la televiziune, ceea ce nu se întâmplă, altfel, niciodată. Și chiar dacă în felul acesta amăgești niște oameni, oferindu-le un cvasiclasament al figurilor istorice, e bine că măcar îi atragi la o analiză a trecutului, făcându-i să părăsească alte programe mult mai facile. Cred că, deși a fost un program de producție englezească, el a prins foarte bine la un popor precum cel român, tocmai datorită faptului despre care vorbeam, că românii le plac clasamentele și simt nevoia să se pronunțe. Ați văzut că la majoritatea anchetelor sunt foarte puțini cei care spun că nu știu. Cei mai mulți spun da sau nu. Puțini spun nu știu, chiar dacă de multe ori îți dai limpede seama că ei habar n-au. Românii au această apetență a clasificării și iată că ea se manifestă inclusiv în istorie.

Doi lideri comuniști români, Nicolae Ceaușescu și Gh. Gheorghiu-Dej, două epoci, care au încă nostalgici

– Și dacă am împărți societatea românească pe categorii folosind acest criteriu al relației românilor cu trecutul comunist și cu personajele acestuia, unde am ajunge?

– Sigur că putem să ironizăm situația, dar o facem din perspectiva profesioniștilor în istorie. Nu putem cere, ca profesioniști, tuturor românilor să judece ca noi. Asta-i diferența, în fond, dintre noi și oamenii de rând, care doar sunt pasionați de istorie. Noi trebuie să respectăm oamenii care agreează istoria, chiar dacă ei nu merg întotdeauna după regula noastră sau după regulile pe care noi dorim să le impunem. Sigur că e ușor să faci haz pe seama celor care se entuziasmau situându-se într-o tabără pro-Ștefan cel Mare, pro-Carol I sau pro-Eminescu și sigur că din perspectiva profesionistului asta pare puțin curios, dacă nu derizoriu. Dar trebuie să acceptăm ideea că conștientizării noastre, chiar dacă confundă, uneori, un domnitor cu o echipă de fotbal și se manifestă similar în susținerea lor, dovedesc un interes pentru istorie și asta ar trebui să ne satisfacă.

– Deci există interes pentru istorie? Mă refer în special la generațiile care au trăit 20-30-40 de ani în comunism.

– Da, eu cred că românii sunt destul de interesați de istorie. Nu știu în ce măsură li se servește ceea ce ei așteaptă. Dar din proprie experiență – mă refer aici la anumite emisiuni de istorie pe care le-am avut pe posturi de televiziune sau la cărțile pe care le-am publicat –, eu sunt foarte mulțumit de audiențe și de tiraje. Aș spune chiar mai mult. Cred că istoria contemporană este foarte comercială. Uneori

La Paris, în 1968, studenții au protestat, dar astăzi unii francezi refuză să-și mai amintească

am fost surprins să văd un interes poate mai mare decât mă așteptam. Sigur că e nedrept, într-un fel, să constai că Ceaușescu e o figură mai comercială decât Ștefan cel Mare. Evident că în istoria României, Brâncoveanu sau Cantemir au fost mai importanți decât Gheorghiu-Dej, dar ceea ce contează este că oamenii sunt interesați să afle și poate că noi, ca istorici, rămânem datori cu o variantă bună de popularizare a istoriei noastre. Ar trebui să învățăm de la germani sau de la francezi, mai ales, care au dezvoltat o știință a popularizării istoriei. Popularizarea este și ea o artă. Nu e foarte simplu să aduci istoria la îndemâna masei de cititori și poate că ar trebui să ne inspirăm și noi de la alții. Franța este țara din Europa în care cartea de istorie se vinde cel mai bine în raport cu alte țări și poate că asta ar trebui să ne inspire. Cu atât mai mult cu cât acum, repet, românii sunt curioși în privința trecutului lor comunist. Alții vor să știe despre Antonescu sau despre regi.

Eu merg foarte des în licee, la invitația unor profesori (unii dintre ei îmi sunt și foști studenți). Observ tonul întrebărilor puse de elevii de clasa a XI-a sau a XII-a. La începutul anilor '90 temele esențiale erau familia regală, mișcarea legionară, apoi, la sfârșitul anilor '90,

punctul de curiozitate era Antonescu, Al Doilea Război Mondial. În mod evident, acum punctul maxim de curiozitate este legat de istoria comunismului. În ciuda aparenței că tinerii nu mai sunt interesați, că nu vor să știe, cred că, dimpotrivă, există o sete de informare care nu e suplinită nici de familie (bunicii și părinții au alte priorități decât să povestească ce era pe vremea lui Ceaușescu), nici de școală (sunt alte materii considerate mai importante, gen informatică sau matematică).

– Mi-ați anticipat întrebarea, fiindcă citisem un recent interviu al domnului Vladimir Tismăneanu, în care dânsul spunea că, în urma turneului de lansare a cărții *Stalinism* pentru eternitate, a ajuns la concluzia că există „un insatiable apetit pentru cunoașterea trecutului în rândul tinerilor“.

– Sunt de-acord cu acest lucru. N-am citit interviul lui Tismăneanu, dar pot s-o spun din proprie experiență. Repet, eu însumi merg prin licee. Și eu am făcut un turneu de susținere a unei cărți apărute la Polirom, *Focal ascuns în piatră*, și al alteia apărute la Curtea Veche, *Pe umerii lui Marx*. Am avut săli pline cu tineri, unii dintre ei liceeni sau studenți. Fie că mă văzuseră la televizor, fie că erau realmente interesați de trecutul lor comunist, ei au pus întrebări pertinente. Și eu cred că de multe ori suntem tentați să nu vedem pădurea din cauza copacilor. Evident că sunt alte subiecte care fac prima pagină în România. Dar dincolo de acești concetățeni, interesați de scandaluri sau de mondenități, trebuie să conștientizăm că există un număr destul de mare de români, inclusiv tineri, într-adevăr interesați de trecutul țării lor și mai ales de trecutul recent și de istoria comunismului. Și mai cred că, dacă le-ar fi servit într-o manieră atractivă, ei ar fi interesați și de trecutul medieval sau de Antichitate.

– Există, totuși, această diferență între generații, între generația dumneavoastră și cea a studenților dumneavoastră, care a fost influențată de modă; învățarea limbilor străine, de exemplu.

– Este adevărat. Pentru generația mea – sunt un om care se apropie de 40 de ani – limbile străine erau un fel de formă de evadare din România. Astăzi, limbile străine sunt o formă de accesare

a unor posturi mai bune. Este o diferență teribilă între felul în care te raportezi la o limbă străină și felul în care te raportezi la istorie. Pentru generația mea, istoria se făcea din pură plăcere, pentru că te simțai într-un fel sau în altul atras de trecut, pe când tinerii de astăzi fac istorie pentru a se duce apoi la Științe Politice sau la Drept sau la Facultatea de Teologie. Lucru la care eu nu m-aș fi gândit înainte de '89. Științele politice sau teologia nu erau destinații înainte de 1989. Acum sunt pentru mulți dintre studenții de la istorie. Primul lor pas este Facultatea de Istorie și ulterior își continuă studiile fie printr-un masterat, fie printr-o a doua facultate, în astfel de direcții. Eu n-aș fi conceput asta înainte de '89. Atunci veneai la istorie dacă îți plăcea istoria, pentru că mari perspective nu aveai nici atunci cum nici acum, să spunem, că nu sunt. Poate că atunci erau chiar mai puține decât astăzi. Atunci, în mod clar, ajungeai profesor de istorie. Acum faci istorie, dar lumea nu se mai mulțumește cu atât. Din punctul meu de vedere este un salt calitativ, ca să vorbim în termeni marxști.

– Și, totuși, ce-i împinge pe studenții de la istorie spre studiul comunismului? Curiozitatea?

– Cred că e o curiozitate alimentată întrucâtva și de discursul dominant din societate. Noi trebuie să conștientizăm faptul că dincolo de lumea noastră restrânsă a profesioniștilor, există un discurs care, până la urmă, ne parazitează și pe noi. Vedem discuții în ziare, la televiziune, la radio. Peste tot se vorbește despre istorie sau se abordează anumite subiecte-istorice. De multe ori, ceea ce se spune acolo pe noi ne oripilează, pentru că sunt tot felul de exagerări sau de legende care mai de care mai abracadabrante, dar există, trebuie să recunoaștem, un discurs despre istorie în România de astăzi și poate că o bună parte dintre acești studenți care vin la noi, la Facultatea de Istorie, sunt original mânăți de ceea ce ei aud în școală.

Am întâlnit tineri care au venit în Facultatea de Istorie antonescieni convingși și la terminarea facultății erau monarhiști sau care au venit legionari și au terminat-o ca admiratori ai regelui Mihai sau ai lui Brătianu. Trebuie să luăm în calcul și acest discurs de natură istorică ce plutește ca o ceață deasupra tuturor,

datorită căruia unii dintre concetățenii noștri sunt împinși către istorie. Bănuiesc că tot din plăcere vin și acum, din curiozitate. Acesta-i avantajul unei facultăți precum Facultatea de Istorie, unde, în fond, curiozitatea e sinonimă cu plăcerea. Plăcerea de a ști ce a fost înaintea ta. Ce poate fi mai interesant? Noi practic citim povești. Dacă ar fi să explic unor tineri ce înseamnă Facultatea de Istorie – și cred că am și făcut-o de câteva ori –, le-aș spune că în esență noi ne ocupăm cu citirea unor povești, ceva mai savant scrise, despre trecut. Cred că e un lucru foarte plăcut, în esență.

– Și-atunci o calitate importantă a istoricului este aceea de a fi un bun povestitor?

– În mod obligatoriu un istoric trebuie să fie un bun povestitor. Sigur, nu un fel de Moș Ene care să depene povești. Dar felul în care scrii, în care îți argumentezi o teză, în care îți construiești un articol sau un studiu trebuie să fie o povestire a trecutului. Limba română are doi termeni distincți: istorie și poveste. Francezii sunt mai preciși, *histoire* și *conte*, care trimite efectiv la povestea cu zâne (*conte de fées*). Ieșe din discuție ca *histoire*, povestea unei vieți, să poată fi similară cu *histoire d'une nation*, povestea unei națiuni. În limba română, lucrurile sunt mai clar departajate. Avem

Noiembrie 1987. Brașovul se revoltă

Statuile lui Lenin au populat toată lumea fostă comunistă

poveste și istorie și trăim cu impresia că istoria e ceva științific și povestea e ceva pentru copii. În realitate lucrurile sunt mai nuanțate. Avem, și istorii pentru copii, după cum avem și povești pentru oameni mari.

– Domnule profesor, să deplasăm puțin discuția către prezentarea raportului final al comisiei prezidențiale pentru condamnarea comunismului, comisie condusă de domnul Vladimir Tismăneanu. Dânsul a mai propus și înființarea unui muzeu al comunismului în București, și introducerea istoriei comunismului ca materie separată în școală. Ce spuneți despre aceste propuneri?

– Absolut de acord și cu una și cu cealaltă. De altfel mă aflu printre inițiatorii unui proiect de înființare a unui parc al comunismului, undeva în apropierea Bucureștiului. E o inițiativă pe care am semnat-o alături de Radu Filipescu, președintele GDS-ului, de Stelian Tănase și de alți colegi sau prieteni; un parc cu toate statuile rămase de la regimul comunist.

Din punctul meu de vedere, este păcat să ținem ascunse acele statui prin tot felul de hangare și de depozite. Le ținem ascunse, având astfel impresia că exorcizăm răul din noi. Nu, ele trebuie puse undeva, astfel încât generațiile tinere să îl vadă pe Lenin cu mâna spre răsărit, să vadă chipurile lui Marx și Engels, să-l vadă pe Ceaușescu cum era întruchipat în tot felul de statui. Deci, din acest punct de vedere, eu aș fi pentru înființarea unui muzeu fără nici un fel de zăbăvă. Evident, în București sau într-un oraș cât de cât important al țării.

În privința predării în școală, cred că în felul acesta ar fi satisfăcută curiozitatea despre care vorbeam. Din păcate, în manuale – și v-o spun ca autor de manual – pe baza programei, comunismului îi este alocat foarte puțin spațiu. Există o tendință firească a fiecărei generații, la nivel de profesori – la fel și în Franța – de a neglija oarecum trecutul recent. În Franța, am văzut profesori de istorie care evită să vorbească despre anul 1968, fie că sunt implicați emoțional, fie că au impresia că ceea ce este apropiat nu constituie istorie. Cam așa este și la noi. Există profesori care nu abordează subiectele despre comunism. Consideră că orice ar spune este subiectiv. Din păcate, istoria în sine reprezintă un gramaj de subiectivitate și obiectivitate. Sigur că, în cel mai fericit caz, procentul de obiectivitate e mai mare, dar nu există 100% obiectivitate în nici o istorie de pe lumea asta. Trebuie să ne luăm inima în dinți și să încercăm să explicăm tinerilor ce a însemnat comunismul. Ei asistă la tot felul de dezbateri sau de altercații în Parlament, în mass-media, dezbateri în care fiecare acuză pe fiecare că a fost informator sau comunist sau activist. Dar tinerii nu știu despre ce e vorba și au impresia că e o realitate străină. Poate că ar fi într-adevăr bine să facem un curs, în liceu, despre istoria comunismului. Nu este deloc o idee rea.

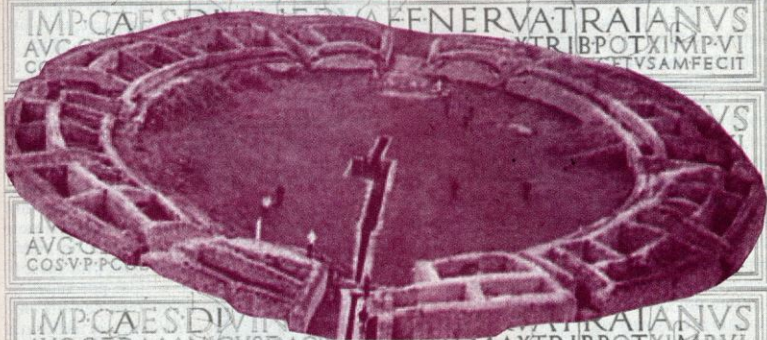
– În ultima vreme, securistule și comunistule sună a injurii.

– O falsificare prin simplificare. Este foarte ușor să simplifici un trecut la câteva injurii de acest gen și este foarte greu să explici unor generații tot mai noi ce înseamnă de fapt fiecare termen în parte.

(Va urma)

A consemnat Simona DELEANU

PRIN CAPITALA DACIEI TRAIANE

Impresionantul amfiteatru, cu o capacitate de aproximativ 5.000 de locuri;
în fundal – inscripția de fondare a orașului

GICĂ BĂEȘTEAN

Chiar dacă cea mai mare parte a timpului guvernatorul Daciei și-a avut sediul la Apulum (Alba Iulia; Magazin istoric, nr. 2/2005), chiar dacă a existat o mare concurență pentru supremație în provincie, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa nu a putut fi detronată de pe un loc câștigat înaintea ca toți concurenții săi să se fi născut încă. Orice comunitate urbană romană trebuia să parcurgă o carieră pentru a atinge mult râvnitul statut de colonia. Or, Sarmizegetusa a fost fondată ca atare. Mai târziu a primit și ius italicum (scutirea de impozit financiar), ceea ce a contribuit la înflorirea sa economică. A fost singurul oraș din provincia Dacia care a primit epitetul metropolis.

Forfota de odinioară a încetat demult și pe locul marelui oraș există astăzi un mic sat, ce prin numele său păstrează vie amintirea trecutului. Inscripția de fondare a orașului a fost descoperită, dar lipsa unor părți importante din ea ne răpește posibilitatea unei datări exacte. Știm că guvernatorul Decimus Terentius Scaurianus a pus piatra de temelie a orașului în numele împăratului, însă acest important funcționar și-a desfășurat magistratura cândva între 109-110, fără să știm exact când a început-o și când a terminat-o.

5.000 de spectatori în tribune

Zidurile orașului marceau un dreptunghi cu laturile de 500×600 m și atingeau o înălțime de aproximativ 6 m. Cu cele aproape 33 ha dintre ziduri și alte 60-80 ha din afara acestora, așezarea se înscriseră între orașele de dimensiune medie la scara imperiului. Pe această suprafață locuia o populație de aproximativ 20-30.000 oameni. Astăzi comuna, cu toate satele ce-i aparțin, are în jur de... 2.000 de locuitori.

Orașul fondat de împăratul Traian mai dispunea și de un *territorium* în jur, o zonă în care se desfășurau activități agricole în cadrul a numeroase *villa rustica* (ferme) sau în care s-au dezvoltat așezări de rang inferior, cum ar fi *Germisara* (Geoagiu Băi; Magazin istoric, nr. 7/2003) sau *Aquae* (Călan Băi), *Dierna* (port la Dunăre), *Ampelum* (Zlatna), *Tibiscum* (Jupa).

Această uriașă întindere de pământ semnifică faptul că metropola și oamenii săi de afaceri dețineau și controlul comerțului de la Dunăre, agricultura din fertila vale a Mureșului și nu în ultimul

rând profiturile aduse de minele de aur din Munții Apuseni. Iată câteva motive pentru care oricare alt oraș al Daciei romane cu greu ar fi putut să detroneze Sarmizegetusa din poziția pe care a deținut-o.

O parte dintre obiectele cercetate au fost conservate și restaurate, fiind puse la dispoziția vizitatorilor. Monumentele sunt dispuse atât în zona din afara zidurilor de incintă ale orașului, cât și *intra muros* (între ziduri).

Zona din exterior este dominată de construcția gigantică a amfiteatrului (88×69m), dedicat atât de îndrăgitelor spectacole cu lupte de gladiatori, dramă, mimă, sport etc. Toate aceste spectacole se desfășurau în *harena* (arena), astăzi aco-

„Ostași romani”, cu prilejul reconstituirilor organizate acum câțiva ani, la sărbătorirea zilei împăratului Traian

perită cu iarbă, la acea vreme presărată cu nisip sau rumeguș, pentru a absorbi sângele. La sfârșitul luptelor, suprafața se spăla cu apă, care era drenată prin marele canal ce tăia arena dinspre vest spre est. În partea centrală canalul se întrepătrunde cu o cameră ce adăpostea, probabil, o mașinărie (*pegma*) pentru realizarea unor efecte speciale în timpul spectacolelor. Nu

știm cum arăta această instalație, în schimb avem în inscripția ce o atestă. Ne putem gândi la o platformă din lemn, asemenea unui lift, care putea aduce în arenă o cușcă cu animale ori gladiatori.

Cei aproximativ 5.000 de spectatori, câți încăpeau în tribune, își ocupau locurile într-o ordine

foarte strictă. În primele rânduri, pe bănci de piatră, unele rezervate prin inscripțiile ce se mai pot vedea pe spătare, stăteau cei din *ordo decurionum*, aristocrația orașului. Urmau câteva rânduri pe care le ocupau cei din ordinul *equestre*, cavalerii (ei erau oameni de afaceri, uneori mai înstăriți decât cei din primele rânduri, dar nu aveau poziția socială a

UN ȘANTIER DESCHIS

DORIN ALICU

Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa este un simbol al civilizației romane în proaspăt cucerita provincie, un păstrător și păzitor al tradițiilor Romei și ale statului roman, având o istorie care timp de 160 ani s-a împletit cu aceea a Daciei romane și a Imperiului.

Istoricul grec Dio Cassius, referindu-se la sfârșitul primului război daco-roman (101-102), pune în seama împăratului Traian două fapte importante: a) ridicarea unui altar pentru sacrificii, în memoria ostașilor căzuți în sângeroasa bătălie de la Tapae (locul a fost identificat la 8 km vest de Sarmizegetusa); b) încartiruirea unei legiuni în Dacia, la Sarmizegetusa. Cunoscuții arheologi clujeni Constantin și Hadrian Daicoviciu, interpretând izvoarele antice, considerau că autorul grec se referea, de fapt, la Ulpia Traiana, și nu la Sarmizegetusa Regia, capitala dacilor.

Conform tradiției

Cercetările arheologice moderne au confirmat ipoteza celor doi învățați, pe locul viitorului oraș fiind identificate urmele castrului Legiunii IV Flavia Felix. În urma celui de al doilea război dacic (105-106), din rațiuni de ordin strategic, legiunea a abandonat castrul, pe locul acestuia înălțându-se viitorul oraș. Fondatorul lui a fost însuși împăratul Traian, cum ne demonstrează o inscripție uriașă, ale cărei fragmente au fost găsite la intrarea în forum.

Drumuri, temple și palate

În fața amfiteatrului, spre răsărit, se întinde o *area sacra* (zonă sacră), incomplet cercetată. Între altele, aici se aflau templele dedicate lui Aesculap și Hygia, zeii protectori ai medicinei, reprezentați prin

urechi (se numărau printre „zeii ascultători”, cărora li se șopteau la ureche păsările celor suferinzi). Acesta putea să joace și rolul de spital, unde se acorda primul ajutor în caz de necesitate.

Între zona sacră și zidurile orașului șerpuieste un drum ce vine dinspre vest și se îndreaptă spre est. Este un fragment din drumul imperial, pe care localnicii îl mai folosesc pe unele porțiuni. Ca toate drumurile romane a fost construit la înalte standarde și are traseul cunoscut în întregime. Era cea mai importantă rută de circulație între partea de sud și cea de nord a provinciei, dar și o legătură între o zonă izolată la nord de Dunăre și restul Imperiului roman. Venea de la *Drobeta* (Drobeta Turnu Severin), trecea

Primul sondaj într-o locuință din incinta fortificată

Limitele așezării au fost stabilite conform unui vechi ritual cu caracter religios, cunoscut sub numele de *etrusco-situ* (ritul etrusc), după cum pare să ilustreze reversul unei monede de bronz (*sestertius*) emisă la Roma în anul 108 d.Ch.

Ritul etrusc comportă mai multe momente, fiecare de o importanță deosebită. După alegerea locului de ridicare a orașului, prima operație, *inauguratio*, presupunea stabilirea unui spațiu, de regulă pătrat (*templum*), pentru consultarea de către preoți a voinței zeilor. Urma *orientatio*, operațiune săvârșită de un *augur* sau de un *gromaticus* sub supravegherea augurilor, pentru determinarea celor două axe nord-sud (*cardo*) și est-vest (*decumanus*), prin vizarea soarelui la răsărit cu ajutorul *gromei*. O operațiune mai complexă era *limitatio*. Pentru îndeplinirea ei apărea un alt personaj – întemeietorul –, care trăgea o brazdă, *sulcus*

primigenius, cu ajutorul unui plug la care erau înjungați un taur și o vacă albă. Brazda respectivă marca de fapt viitoarea

incintă. Prin ridicarea plugului, brazda era întreruptă în locurile unde aveau să fie viitoarele porți ale cetății.

Centrul orașului se fixa la încrucișarea celor două axe, *cardo maximus* și *decumanus maximus*, se stabileau apoi *insulae* (loturi pe care se construia o clădire sau mai multe), se amplasau forul și celelalte edificii publice sau de cult. În exteriorul incintei fortificate se efectua *centuriatio* (împărțirea în loturi) terenului. De cele mai multe ori *centuriile* erau loturi pătrate cu latura de 710 m, incluzând o suprafață de 200 *iugera* (50 ha). Uneori, un pătrat putea include două sau mai multe *centurii*.

Ultima operație purta denumirea de *consecratio*, în fapt un act în esență religios, constând din rugăciuni și sacrificii.

prin *Tibiscum* și *Sarmizegetusa*, apoi o cotea spre nord, către *Apulum*, *Potaissa* (Turda), *Napoca* (Cluj) și se oprea la *Porolissum* (Moigrad), cel mai nordic punct al provinciei. Astăzi ceea ce se mai păstrează este doar fundația drumului, formată din straturi succesive de pietriș, nisip și bolovani, care aveau rolul de a susține lespezile mari de piatră. Din păcate, aceste lespezi nu mai există, au fost refoolosite ulterior de localnici ca material de construcție. Se mai pot vedea la *Porolissum*, unde se observă și urmele săpate de roțile carelor în piatră.

În fața acestui drum există un val de pământ, care vine dinspre est și se îndreaptă spre vest. Sub el, încă nescos la iveală, se află zidul de nord al orașului. La fel de bine se văd zidurile de est și de sud, ceva

Monedă bătută în provincie redând pe o față ritualul fondării orașului, iar pe cealaltă chipul împăratului

mai puțin păstrat este cel de vest, acoperit de sat. Zidurile au fost cercetate doar în câteva puncte, fiind scoase la iveală chiar și două dintre turnurile de colț, de sud-est și de nord-est.

Imediat la intrarea în oraș se afla una dintre cele mai importante clădiri, *domus*

procuratoris, palatul procuratorului financiar al provinciei. Acest magistrat era un personaj marcant în ierarhia provincială, practic al doilea după guvernator, care se ocupa de strângerea taxelor și a impozitelor, cu atribuție importantă în plata armatei.

Sarmizegetusa juca un mare rol strategic. Așezată în colțul de vest al Țării Hațegului, ea permitea accesul rapid spre Banat, prin Porțile de Fier ale Transilvaniei, de unde se putea trece în alte provincii romane aflate la sud de

Dunăre, *Moesia Superior* (în Iugoslavia de astăzi) sau *Pannonia Inferior* (în Ungaria de astăzi). În cazul unui atac dinspre răsărit sau chiar al răzmeriței trupelor, acest magistrat își lua banii și se putea muta într-una dintre cele două provincii. Prin rețeaua de drumuri bine pusă la punct,

De la furia colecționarilor...

Interesul pentru vestigiile de la Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa datează de secole. Primele săpături au fost efectuate abia în 1832, când M.J. Ackner (1782-1862) a dezvelit o încăpere a unei clădiri cu mozaic policrom. Cercetări a făcut și colecționarul J. Kémeny, dar el căuta în primul rând inscripții și reliefuri. Un aport important la cunoașterea antichităților din zona Sarmizegetusei l-a adus Șt. Moldovan (1813-1900), printr-o serie de articole publicate în revista *Foaie pentru minte, inimă și literatură*.

Numeroase vestigii au dispărut în vâltoarea timpului. Încă înainte de veacul al XIII-lea, localnicii au folosit imensul material litic (altare, elemente arhitectonice, cărămizi etc.) la realizarea diferitelor construcții, cum sunt bisericile din Densuș, Strei, Sânpetru sau Tuștea. O serie de inscripții și statui au fost transportate la mari distanțe pentru a împodobi palate, castele nobiliare și princiare. Exodul

monumentelor a continuat și în secolul al XIX-lea când, alături de mai vechile colecții nobiliare de la Zam, Fărcădin, Sântămărie Orlea, Păclișa, apar noi colecții la Colegiul reformat din Aiud, la Episcopia Lugojului și altele, organizate de particulari.

Acțiunea de distrugere a fost frânată prin înființarea, în 1880, la Deva, a unei Societăți de istorie și arheologie pentru comitatul Hunedoara. Ca urmare a săpăturilor sistematice, dar mai puțin științifice, întreprinse între anii 1881-1893, societatea a fondat Muzeul de arheologie din Deva. Grație inițiativelor Societății de istorie au fost dezvelite numeroase edificii publice și particulare, dar din păcate prea puține dintre aceste descoperiri au fost publicate în reviste. Anuarul societății cuprinde doar informații sumare despre săpături, fără a intra în amănunte. De o atenție mai mare s-a bucurat zona sacră ce concentra templele dedicate diferitelor zeiități ale lumii romane (Mithras, Aesculap, Hygia, Jupiter Dolichenus, Dis Pater, Proserpina etc.).

împăratul afla rapid situația și, cu cele șase legiuni de la sud de Dunăre și cele patru din cele două *Pannonii*, putea să intervină imediat.

Hambarul și basilica

Palatul procuratorului a fost săpat fragmentar, fiind scoase la iveală două complexe termale, un templu, birouri etc. Spre nord, această clădire era flancată de un zid imens, de fapt un picior al unui *horreum* (depozit pentru cereale). În grădinile alăturate, încă nesăpat, se află cel de-al doilea picior, ele jucând rolul de a susține schelăria de lemn a hambarului. Semăna cu construcțiile de acest fel din zilele noastre, cel roman fiind însă unul gigantic. Atât în orașe, cât și în caste (tabere militare), aceste hambare se găseau la intrare, în apro-

pierea porților, pentru a nu deranja circulația importantă din zona centrală, unde se afla forul sau *principia*.

Forul era centrul orașului, aici intersectându-se cele două drumuri principale. Punctul de intersecție (*locus gromae*) era marcat de câteva blocuri de marmură pe care se afla un mic altar.

Intrarea spre curtea forului se făcea printr-o poartă monumentală, un *tetrapilum*, susținut de patru piloni (un arc de triumf dublu), pe frontonul căruia trebuie să se fi aflat inscripția de fondare a ora-

șului. Curtea forului era placată în întregime cu blocuri de marmură. În centrul ei și pe margini tronau soclurile pentru statuile din bronz aurit (care s-au păstrat doar fragmentar) sau marmură ale unor împărați ce au jucat un rol în viața orașului sau a provinciei.

În părțile de est, nord și vest curtea comunica cu exteriorul prin porticuri realizate din colônade de marmură, cu înălțimea de aproximativ 4 m, ce susțineau acoperișuri din țiglă.

Tot din curtea forului se trecea în *basilica*, clădire ce domina prin înălțimea ei întreg ansamblul arhitectonic. Era flancată în partea de est și de vest de câte un podium (*tribunalia*), pe care cetățenii își țineau discursurile și unde cei doi primari (*duumvirii*) judecau. Podiumul de răsărit avea la subsol o *carcera*,

Panou din mozaicul descoperit în 1832

Din păcate, aceste săpături nu au fost topografiate sau publicate, ci doar amintite în diverse publicații.

... la cercetarea științifică

Imediat după anul 1921, Sarmizegetusa a intrat în atenția Comisiunii Monumentelor Istorice pentru Transilvania, care, în colaborare cu Muzeul din Deva, a inițiat o nouă acțiune de salvare a monumentelor. Anul 1924 marchează începutul cercetării științifice a metropolei Daciei Traiane de către C. Daicoviciu, în colaborare cu O. Floca. Între 1924 și 1937 au fost cercetate edificii importante: palatul Augustalilor, forul, amfiteatrul, mausoleul Aureliilor, două vile suburbane. S-au efectuat sondaje pe latura de nord a orașului, cercetări de necropole. În 1943 a fost dezvelit un cuptor de ars cărămizi, iar în 1948 *villa rustica* din hotarul satului Hobița.

După o lungă întreprindere, săpăturile au fost reluate în anul 1973 și continuă și în prezent. Din cercetările de până acum

s-au putut stabili câteva repere privind topografia orașului, dar au rămas încă numeroase semne de întrebare. Foarte puțin cercetată este suprafața înconjurată de ziduri, iar cele câteva monumente identificate sunt sau parțial investigate (forul) sau în curs de cercetare. N-au fost identificate nici porțile orașului și nu s-a stabilit trama stradală. Decât parțial.

Săpăturile și sondajele efectuate în exteriorul zidurilor au oferit câteva elemente privind topografia și structura metropolei. Instalații caracteristice unui cartier meșteșugăresc au fost identificate în părțile de est și sud-est, la o distanță de 100-500 m de zidul incintei. Este vorba despre câteva cuptoare de ars cărămizi, țigle și ceramică. În apropierea cuptoarelor se aflau construcții din piatră, probabil locuințe ale proprietarilor sau ale lucrătorilor.

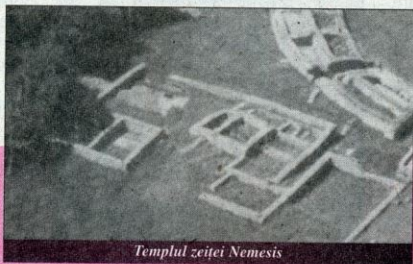
care nu era chiar închisoare, ci mai degrabă un arest preventiv.

Din acest spațiu se putea intra în *curia*. La Roma, în această încăpere senatorii discutau problemele importante ale Republicii sau Imperiului; în provincii, *decurionii* (membrii consiliului municipal), președii de cei doi primari, dezbăteau chestiunile orașului. Dedesubt se aflau două încăperi cu boltă, *aeraria*, camerele de tezaur ale orașului. În partea stângă față de *curia* se aflau birourile magistraților superiori ai orașului. Pe lângă cei doi primari ar mai fi de amintit *edilii* (cei care aveau în grijă clădirile publice, poliția orașului, întreținerea străzilor, aprovizionarea publică, organizarea serbărilor etc.) și *questor*-ul, ce răs-

punea de banii comunității. În partea dreaptă față de *curia* erau câteva *taberna*, magazine, căci înainte ca forul să îndeplinească funcții politice, administrative, era locul unde cetățeanul roman se ducea să schimbe produse. Astfel avem știință despre existența unui *forum boarium* (piața de animale), *forum piscatorium* (piața de pește), *forum oleatorum* (piața pentru ulei) etc.

De-a lungul timpului au fost săpate și alte obiective, fără a fi puse însă în circuitul turistic. În momentul de față se sapă în două puncte din zona forului, în zona sacră din afara zidurilor, în necropola de est a orașului.

Din anul 1924, la inițiativa lui Constantin Daicovițiu, Sarmizegetusa beneficiază și de un muzeu ce colectează piesele descoperite în timpul săpăturilor. Toate aceste ruine vorbesc încă. Povestea lor nu s-a sfârșit. Chiar dacă astăzi viața, obiceiurile, cultura și spiritualitatea celor care le-au dat viață sunt mai greu de descifrat, este de datoria noastră să le păstrăm și dacă este posibil să le reînviem. Un exemplu în acest sens este și acela când, cu ocazia sărbătoririi zilei de naștere a împăratului Traian, la 18 septembrie (*Dies Traiani*), câțiva soldați romani (printre care mă mândresc să mă fi numărat și eu) au mărșăluit din nou, după aproape 2.000 de ani, în arena amfiteatrului (*Magazin istoric*, nr. 7/2006). ■

Templul zeiței Nemesis

Nu toate atelele erau concentrate în această zonă. Unul de sticlărie, precedat în prima jumătate a secolului al II-lea de un atelier meșteșugăresc, se afla la nord de incintă, iar un tipar de piatră pentru turnat obiecte mici din bronz a fost găsit în apropiere de *schola gladiatorum*, clădire aflată la nord-est de amfiteatru.

La nord de incintă, pe o suprafață de circa 9,3 ha, se grupau importante edificii publice: amfiteatrul, *schola gladiatorum* cu anexele sale, termele, templele. Locuințele particulare erau grupate la est, nord și nord-vest de incintă. Cartierul de est a fost pus în evidență cu prilejul excavării unui șanț de drenaj, paralel cu latura de est a orașului. Șanțul a tăiat două șiruri paralele de clădiri cu o stradă largă de 7 m între ele, orientată nord-sud.

Orașul avea două necropole mari în părțile de est și de vest, de o parte și de cealaltă a drumului imperial. Necropo-

lele au fost puțin cercetate, fiind dezvelite doar două construcții funerare și câteva morminte. Monumente funerare și morminte au mai fost descoperite și în partea de nord, sub actuala clădire a Primăriei, și la sud de zidurile orașului.

Încă din momentul întemeierii sale, orașul a fost înzestrat cu un larg teritoriu aflat sub jurisdicția sa (*territoria adtributa*). Cu o parte din acest teritoriu au fost împroprietăți veterani și primii coloniști, iar o altă parte a fost arendată de cetate, ceea ce explică prezența numeroaselor vile rustice în Țara Hațegului și în valea Streiului.

Dar cum cercetările sunt în curs, mai devreme sau mai târziu, noi mărturii despre trecutul acestui oraș vor apărea la lumină. ■

*Dushko Popov, nume de cod
„Tricicleta”, modelul celebrului
James Bond, agentul 007*

INTELECTUALII, SPIONI ȘI VICTIME ALE SERVICIILOR SECRETE

Dr. ALEXANDRU POPESCU

După cum ne încredințează unul dintre cei mai cunoscuți autori de romane de spionaj, John Le Carré, „Pentru mine, un scriitor este un fel de spion”.

Activitatea unor intelectuali-spioni este cunoscută încă din Antichitate. Mai puțin știut este faptul că unii dintre ei au îndeplinit și funcții de conducere în cadrul unor agenții și servicii de informații.

Unul dintre cei mai cunoscuți agenți (dublu sau triplu) din istoria spionajului, Dushko Popov, referindu-se la eforturile serviciului de spionaj englez de a atrage intelectuali în activitățile informative în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, arată că o asemenea inițiativă era menită să „împrospăteze și înviorze spionajul”.

Și în acest domeniu au existat precursori, dacă ar fi să reamintim exemplele unor scriitori ca François Xavier Montesquieu, Daniel Defoe sau, în Țările Române, stolnicul Constantin Căntăcuzino, inițiatorul unui „cabinet secret” în slujba domnitorului Constantin Brâncoveanu.

● Winston Churchill caută persoane cu imaginație fertilă ● „Colonelul Berger”, bănuț de colaborare cu Cominternul ● Creatorul bombei cu hidrogen franceze ● Botanist, zoolog, bancher, membru al Camerei Lorzilor și spion ● Prima femeie care a condus MI5 ● „Orientalistul” Primakov ● Karl Marx urmărit și păcălit ● Baroana predă servieta lui Maxim Gorki ● Panait Istrati supravegheat de Siguranță ● Dosarele lui John Edgar Hoover

Cel de Al Doilea Război Mondial a adus cu sine o infuzie de scriitori și istorici la conducerea serviciilor secrete. Astfel, André Brouillard (1900-1985), după studii de științe politice, a coordonat serviciul de contrainformații francez și, în timpul Rezistenței, a fost unul dintre anima-

torii „armatei secrete”. După război, Broullard s-a întors la masa de scris unde, sub pseudonimul Pierre Nord, a publicat un volum despre activitatea sa informativă, *Mes camarades sont morts* (Camarazii mei sunt morți), numeroase romane de spionaj și lucrarea *L'Intoxication* (Intoxicarea adversarului).

Afirmat ca autor de romane de aventuri și spionaj, Dennis Yates Wheatley (1897-1977) este contactat, în 1939, de Winston Churchill, care îl considera o „persoană cu imaginație fertilă”. El s-a ocupat cu conducerea operațiunilor de dezinformare. A fost inspiratorul operațiunii „Mincemeat” („Carne tocată”), prin care germanii au fost induși în eroare asupra locului unde urma să aibă loc debarcarea aliată în Europa (*Magazin istoric*, nr.3-5/1969). După război, Wheatley a publicat numeroase romane de spionaj.

Un alt intelectual, scriitor de reputație mondială, dar și conducător de structuri informative, a fost André Malraux (1901-1976). În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, a coordonat o amplă rețea de spioni în sudul Franței, sub numele „colonel Berger”. Și după război, Malraux a îndeplinit atribuții similare, fiind numit de generalul de Gaullie ministru al Informațiilor.

Asupra autorului *Condiției umane*, roman în care activitățile informative se bucură de o deosebită atenție, planează bănuiele legate de colaborarea sa cu Internaționala Comunistă, care, între altele, sprijinea și acțiunile de spionaj și influențare în favoarea Uniunii Sovietice.

În ceea ce privește activitatea lui Malraux în Asia, în perioada interbelică, în acele

Karl Marx, în 1839

Siguranței Generale franceze se găsește remarca potrivit căreia el ar fi fost „cel mai roșu bolșevic din toată Indochina”. De altfel, chiar Malraux se identifică drept „comisar al Gomitandului și delegat cu propaganda la Canton sub conducerea lui Borodin”, acesta din urmă fiind în mod sigur agent al Cominternului. O analiză a romanelor inspirate din activitatea lui Malraux în anii '20-'30 poate duce la concluzia că numeroase dintre personajele sale figurau pe listele de colaboratori ai

Maxim Gorki

Cominternului în Asia, prezenți și pe cele ale Siguranței franceze.

Un episod care ar putea sprijini asomenea presupuneri este legat de relațiile soților Malraux cu Jean Cremet, și el scriitor, care i-a inspirat un personaj important din *Condiția umană*. Membru al conducerii Partidului Comunist Francez, Cremet organizează o rețea de agenți în Franța, care spionau pentru U.R.S.S. După demascarea rețelei, Cremet este trimis în Asia, iar apoi dispare, presupunându-se că a murit. De fapt, noi investigații au dovedit că acesta reușise să scape și că a trăit până în anii '70, la Bruxelles, salvarea datorându-i-o lui Malraux.

Dar nu numai în perioada celui de Al Doilea Război Mondial, ci și în aceea a Războiului Rece, atât scriitori, cât și oameni de știință din domeniul tehnic și umanistic au îndeplinit funcții de răspundere în cadrul agențiilor de spionaj.

Un prim exemplu este acela al lui Yves Rocard (1903-1992), care, în perioada anterioară Conflagrației, se afirmase ca unul dintre cei mai importanți cercetători din Franța în domeniul electricității. Refugiat în Anglia, el a devenit conducător al unor organisme specializate în „războiul științific”, mai ales în ceea ce privește identificarea și combaterea „armelor secrete” germane. După război, îndeplinind funcții similare, Rocard pune la punct principiile bombei cu hidrogen franceze, care va fi realizată în 1952.

Specialist în zoologie și botanică, membru al lui Royal Society și al Camerei Lorzilor, bancher, baronul Nathaniel Mayer Victor Rothschild (1910-1990) conduce o secție

de contraspionaj, ca specialist în acțiuni împotriva atentatelor cu bombe. După război, Rothschild este consilier științific la MI5, serviciul de contrainformații englez.

Stella Remington a obținut, în 1958, diploma în literatura engleză la Universitatea din Edinburgh. Va ocupa un post de arhivistă la Liverpool. În 1991, primul ministru John Major o numește pe Stella Remington director al MI5, fiind prima femeie din lume care ocupă un asemenea post.

După ce obținuse o licență în istorie și își luase doctoratul în limba rusă și istoria sovietică, Robert Michael Gates intră în CIA, în 1966. La moartea directorului CIA, Casey, Gates preia acest post într-o perioadă în care, după încheierea Războiului Rece, serviciile de informații ale S.U.A. au trecut printr-o perioadă de incertitudine și reorientări.

O carieră informativă bogată a avut Evgheni Primakov, posesor al unei diplome universitare în limba arabă și orientalistă. În calitate de bun cunoscător al domeniului, Primakov și-a desfășurat activitatea de agent în spațiul Orientului Mijlociu și Apropiat, aflându-se în prim-planul activităților informative și de influențare. Are misiunea de a contacta diplomați și corespondenți de presă occidentali, alături de șefi de stat și politicieni din Orientul Apropiat și Mijlociu. Doi lideri egipteni, de talia lui Nasser și Saadat, se lasă tot mai mult influențați de opiniile lui Primakov.

Revenind, în 1970, la preocupări științifice, constant dublate de cele informative, Primakov este numit director al Institutului de studii orientale. Joacă un rol important în calitate de consilier al șefului

„Colonelul Berger“

KGB, Andropov, și al lui Gorbaciov. Din această poziție, încearcă să acționeze împotriva intervenției americane din 1991, în Irak. Președintele Elțin îl numește pe Primakov, în 1993, director al SVR, Serviciul de informații externe. În ianuarie 1996, devine ministru de Externe.

Încă de la începuturile organizării serviciilor de informații, o serie de intelectuali bănuși de autorități de activități periculoase pentru ordinea socială au făcut obiectul unor acțiuni de supraveghere. Un caz mai puțin

John Edgar Hoover,
„omul cu dosarele“ de la FBI

cunoscut este chiar acela al lui Karl Marx care, datorită conținutului „subversiv“ al colaborărilor sale la diferite publicații, dintre care cele mai multe au fost interzise, s-a aflat sub urmărirea comisarului Wilhelm Stieber (1818-1882), viitor șef al poliției din Prusia. În 1850, Stieber este trimis la Londra, unde Marx se refugiase, pentru a spiona activitățile desfășurate de grupul de revoluționari condus de acesta. Câștigând încrederea lui Marx, Stieber reușește să pună mâna pe lista membrilor organizației. Abia în 1860, Marx precizează rolul lui Stieber în unica sa lucrare referitoare și la spionaj (*Herr Vogt*), „demonstrându-l“ pe acesta ca agent provocator al lui... Napoleon III.

În ciuda prestigiului său de scriitor și a faptului că acceptase, până la un punct, să devină un fel de personaj emblematic pentru U.R.S.S. în străinătate, nici Maxim Gorki nu a scăpat de supravegherea NKVD.

Prieten cu Lenin, Gorki s-a aflat în Italia din 1914 până în 1934. Spre sfârșitul acestui interval, chiar Iagoda, șeful NKVD, s-a ocupat cu supravegherea lui Gorki, în ciuda faptului că, la primul congres al scriitorilor sovietici, Maxim Gorki trasase liniile unei noi direcții în artă – „realismul socialist“. Dar afirmațiile sale care priveau necesitatea reîntoarcerii la „testamentul“ lui Lenin și îndepărtarea lui de Stalin au făcut ca întreaga corespondență a lui Gorki să fie interceptată. Fiul autorului *Azilului de noapte*, Max, era alcoolic. Iagoda, care dorea să se căsătorească cu soția acestuia, Lelia, dă ordin să se însceneze moartea lui Max, în 1932. Gorki a fost foarte afectat. A și murit în 1936.

A existat și presupunerea că Gorki ar fi fost asasinat din ordinul lui Iagoda, vină pe care acesta și-a asumat-o în cursul procesului ce i-a fost intentat în timpul „marilor terori”, când a devenit el însuși victimă a lui Stalin. Poate fi formulată o rezervă asupra acestei „recunoașteri”, dat fiind metodele de o duritate și perfidie extremă, prin care au fost smulse mărturiile în cursul instruirii acestor procese.

Există un episod legat de ultima perioadă a vieții lui Gorki mai puțin cunoscută marelui public. În anii petrecuți la Capri, Gorki notase convorbirile sale cu diferite personalități, inclusiv cu exilați, „dușmani ai U.R.S.S.”. La întoarcerea în țară, a lăsat consemnările acestor discuții într-o servietă pe care a încredințat-o prietenei sale, baroana Moura Budberg, despre care există mărturia că era agentă NKVD. Ulterior, baroana a discutat cu unul dintre specialiștii serviciului englez de informații în problemele U.R.S.S., Lockhart, care i-a spus că oricum NKVD va pune mâna pe documente. În cele din urmă, Moura Budberg a acceptat să vină în U.R.S.S. pentru a-l vedea pe Gorki pe patul de moarte. Înainte de a intra în camera în care se afla Gorki, a fost întâmpinată de Vorosilov și Stalin, cărora a trebuit să le dea servietă.

În cursul unei vizite a scriitorului Panait Istrati în Grecia, în 1927, Legația României transmite un raport confidențial în care se arăta că „comunismul Istrati” este „un periculos agent al Moscovei”.

Chiar dacă începuseră să se manifeste dezacordurile sale cu Cominternul, organele de urmărire românești apreciau că „Istrati este încă un devotat

al Kominternului, căruia i-a adus destule servicii ca propagandist și agent de influență”. Atunci când vine în țară, în 1929, după greva de la Lupeni, este luat în primire de Siguranță și i se pune în vedere să părăsească țara.

Chiar după apariția volumului *Spovedanie pentru un învins*, în care își descrie avaturile ca fost „amic al U.R.S.S.”, venit în România în 1930, Istrati este urmărit în continuare de Siguranță.

Pe de altă parte, Istrati, după tot ceea ce publicase în urma vizitei sale în U.R.S.S. din 1928 („am vărsat tot iadul, care-mi otrăvea viața...”, îi scrie el lui Romain Rolland), este declarat *persona non grata* în acea țară și este declanșată o campanie internațională de denigrare a sa.

Soarta lui Istrati reprezintă prețul pentru o răstăcire în care acesta se implicase, de fapt, cu sinceritate, dar poate și rezultatul rigidității și chiar al exagerărilor serviciilor de informații românești și a răzbunării celor sovietice.

John Le Carré datorează succesul romanelor sale de spionaj talentului, dar și cunoașterii din interior a serviciilor secrete

În condițiile tensionate ale Războiului Rece, nici serviciile de informații ale S.U.A. nu au stat „cu mâinile în sân”. Sub conducerea lui John Edgar Hoover (1924-1972), Biroul Federal de Investigații (FBI) a funcționat, mai ales în perioada anilor '40-'60, ca să folosim expresia unor cercetători, și ca „poliție națională a gândirii”. Hoover a dat ordin să fie întocmite dosare (peste 20.000) asupra activității și opiniilor unor personalități din lumea filmului, scriitorii, oameni de știință cu o reputație recunoscută, precum Henry Miller, John Steinbeck, Ernest Hemingway, Albert Einstein, T.S. Eliot, William Faulkner, John Dos Passos, Charlie Chaplin și mulți alții. Mai mult decât atât, li s-au întocmit dosare informative și unor personalități care își desfășurau activitatea în alte țări (Pablo Picasso, Josephine Baker, Bertolt Brecht, Thomas Mann). Într-o perioadă ulterioară, au avut asemenea dosare și Marilyn Monroe, George Orwell, Frank Sinatra, John Wayne, Henry Moore și scriitorii, laureați ai Premiului Nobel, Sinclair Lewis și Pearl Buck.

În ceea ce îi privește pe cei mai mulți dintre ei, în contextul „vânătorii de vrăjitoare”, declanșată de senatorul McCarthy, Biroul a urmărit cu orice preț să dovedească existența unor legături cu Partidul Comunist din S.U.A., de la care se putea lesne ajunge la bănuiala privind desfășurarea unor activități de influențare sau chiar informative. Dacă pentru unele dintre aceste personalități, asemenea acuzații au putut fi dovedite, pentru cei mai mulți ele s-au dovedit exagerate, producându-le prejudicii grave în ceea ce privește imaginea sau chiar cursul carierei lor. ■

Anul trecut (Magazin istoric, nr. 7, 8/2006), autoarea, stabilită în Olanda, a prezentat personalitatea domnitorului Moldovei Despot Vodă și reverberațiile acțiunilor sale în literatura dramatică și arta spectacolului din secolele XIX-XX.

De data aceasta, colaboratoarea noastră îl evocă pe Constantin Brâncoveanu (Magazin istoric, nr. 9/1988; 1, 2/1992; 9/1997), așa cum l-a văzut reprezentantul Țărilor de Jos la Poartă, și ecourile peste timp ale tragicului sfârșit al domnitorului în spectacole teatrale jucate de minerii din Maramureș.

Textul care urmează reprezintă versiunea revăzută și întregită a unui articol publicat în limba olandeză în Roemenië Bulletin (Bulletin românesc), nr. 2 (38), aprilie 2001, apărut la Amsterdam. Traducerea aparține autoarei.

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU, UN AMBASADOR OLANDEZ ȘI MINERII DIN MARAMUREȘ

LILIANA ALEXANDRESCU

Voievodul martir și execuția sa (gravuri de epocă)

Nenumărate pânze și gravuri din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea înfățișează în prim-plan diverse personaje, fie în picioare, fie așezate la poalele unui copac, fie plimbându-se. Ele nu se uită la noi, ci la ceva care se află sau care se petrece în adâncul imaginii: un peisaj, un oraș, un asediu, un alai princiar, o întrecere de cavaleri sau o execuție publică...

Aceste misterioase personaje, care de obicei stau cu spatele la noi, silesc și privirea noastră să se îndrepte spre fundal, ne cheamă să intrăm în lumea lor, ne atrag atenția asupra a ceea ce este esențial în scena de sub ochii lor și de sub ai noștri.

Urmând exemplul de mai sus, voi aduce în prim-plan o umbră de demult, un martor din altă vreme, care, cândva,

într-un anumit moment din istoria țării lui, Olanda, a fost implicat în rețeaua unor evenimente de răsunet european: a scris rapoarte, a înregistrat zvonuri, a expediat, la nevoie pe întortocheate drumuri – de exemplu prin Valahia –, corespondența diplomatică secretă.

În dimineața zilei de duminică 15 august 1714, într-o piață din Istanbul, fuseseră

decapitați, din ordinul sultanului Ahmed al III-lea, șase condamnați: domnitorul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, ginerele lui și cei patru fii, în prezența curții imperiale otomane și a celor mai de seamă ambasadori europeni la Marea Poartă. În aceeași seară, văduva lui Constantin, doamna Maria, i-a scris o scrisoare împăratului Carol al VI-lea al Germaniei, pomenindu-l, printre cei chemați să asiste la execuție, pe reprezentantul Țărilor de Jos, contele Jakobus Collier, „trimisul Flamanzilor.”

Un diplomat „dibaci“

Jakobus Collier era o veche cunoștință a familiei Brâncoveanu și un bun cunosător al cercurilor diplomatice din capitala Imperiului Otoman. Se născuse în 1652 la Smirna, ca fiu al reprezentantului de pe atunci al Provinciilor Unite pe lângă Înalta Poartă, Justinus Collier, un om de stat competent, care acționase deseori cu succes în favoarea țării sale. În 1668, pe când Poarta era în război cu Venetia, iar comerțul dintre cele două puteri

Împăratul Carol al VI-lea al Germaniei

încetase, Justinus Collier se dusese la Constantinopol, după cum consemna Jan Wagenaar, în *Vanderlandsche Historie* (Istoria patriei), Amsterdam, 1739-1759, „încărcat cu daruri bogate pentru însuși Marele Sultan și pentru sfinicii cei mai de văză din Împărăție. Și a izbândit atât de bine în tot ce a întreprins, încât toate câte le-a cerut i s-au încuviințat”. Mai târziu, în 1680, în calitate de ambasador al Provinciilor

olandeze, a izbutit să reînnoiască tratatul comercial și maritim cu Poarta, consolidând și extinzând puterea politică a Provinciilor în acea regiune.

Fiul său Jakobus a fost crescut în Asia Mică, venind în contact încă de copil cu cultura și cu societatea orientală, de care nu s-a mai putut desprinde niciodată. A murit în 1725 la Pera, pe desfătătoarele țărmuri ale Bosforului. Contemporan cu el, Dimitrie Cantemir (1673-1723) i-a schițat în a sa *Istorie a creșterii și descreșterii Curții Otomane* (1714-1716) un portret extrem de laudativ: „Collier [...] nu numai că a învățat de la o vârstă fragedă meseria de ambasador, dar stăpânește deosebit de bine limbile greacă și turcă, de aceea trece printre turci drept cel mai inteligent și mai dibaci ambasador; el îi primește în casa lui cu mare generozitate pe curteni, foarte lacomi de vin – într-adevăr nu există niciun secret de la curtea vizirului care să nu poată fi smuls pe această cale.”

J. Collier locuia în partea europeană a capitalei otomane, în luxosul cartier Pera. În colecția Vanmour (un pictor francez care s-a născut în 1671 la Valenciennes și a murit în 1737 la Constantinopol) – colecție care i-a aparținut ambasadorului Cornelis Calkoen (1696-1764), urmașul lui Collier, iar acum se află la Rijksmuseum, la Amsterdam – putem admira două pânze interesante: *Ambasada olandeză de la Pera din Constantinopol* și *Vedere spre Constantinopol de pe terasa Ambasadei olandeze din Pera*.

Să ne închipuim așadar, dincolo de secole, umbra unui

Primirea unui ambasador venețian...

bărbat care se apleacă pe o fereastră și privește în depărtare, peste valurile albastre ale golfului, spre orașul imperial al otomanilor în care s-au petrecut atâtea fapte sărbătorești sau sângeroase, scenă a politicii mondiale și a intrigilor de palat, decor scăldat în lux și strălucire, loc de execuție...

Era o epocă de tumult, de alianțe șubrede și frontiere schimbătoare, de războaie aproape neîntrerupte. Fiecare încerca, pe tabla de șah internațională, să-și împingă înaintea pionii, nebunii și caii, în mereu alte combinații. Statele balcanice și Principatele românești, ca satelite ale Turciei, participau activ la joc, prezentând un interes economic și militar, dar și teritorial. Marile puteri occidentale priveau de aceea cu ochi de argus la tot ce se întâmpla în acele zone îndepărtate. S-a creat astfel o rețea de spionaj reciproc, de contrabandă de informații și de coduri secrete. Cancellaria curții din București poseda chiar un serviciu secret pentru descifrarea anumitor documente.

La Istanbul, ziare din Viena, prin București

Țara Românească era de altfel una dintre căile cele mai sigure și mai la îndemână pentru schimbul de informații: pe această rută era transportată intensiv corespondență engleză și olandeză, cu aprobarea expresă a lui Constantin Brâncoveanu. La 13 octombrie 1692, de pildă, Jakobus Collier confirmă într-o scrisoare către guvernul său că a primit, grație unui prieten din Valahia, toate zările din Viena până la data

de 24 august. Iată-l deci, cu pana de scris în mână, pe prietenul nostru contele Collier din nou în evocarea de față! În cursul anilor, în rapoartele sale periodice, el va consuma multă cerneală urmărind soarta principelui român.

Constantin Brâncoveanu (1654-1714) se urcase pe tronul Țării Românești în 1688. Deși armata otomană, înfrântă la asediul Vienei în 1683, trebuise să se retragă din Europa Centrală, prestigiul Imperiului Otoman era încă aproape neștirbit. Ca stat vasal al Turciei, Valahia trebuia să plătească anual grele dări către Poartă. Pungile cu bani erau puse în lăzi, probabil cu cercuri de fier, pecetluite de vistieri și încărcate în căruțe. „Muzicile – avea să scrie G. Ionescu-Gion – cântau în tot timpul căratului banilor, iar bucureștenilor li se scurgeau ochii după grămada de bogății care se duceau în Turcia.”

Sub privirile populației înșirate de-a lungul drumului, treceau în mare pompă convoaiele încărcate cu plocoane, păzite de garda otomană, pe

ulițele Bucureștilor, îndreptându-se spre Sud, pentru a trece în cele din urmă Dunărea. Un ecou al acestor biruri plătite de Brâncoveanu pentru a-și consolida domnia apare și în corespondența lui Collier. În 1703 el informează: „Domnul muntean a sosit în sfârșit la Adrianopol în ziua de 9 iunie trecut. Unde, prin bani și daruri, și-a îndreptat în așa chip afacerile, încât, într-o audiență publică, sultanul l-a întărit din nou.”

Deși își îndeplinea obligațiile financiare către Poartă, în politica externă Brâncoveanu încercase în repetate rânduri să se distanțeze de otomani, între altele prin complicate și uneori contradictorii alianțe și tratate cu diferite țări europene. În ciuda impozitelor exorbitante pretinse de otomani, Brâncoveanu, om de stat și organizator competent, a reușit să asigure în interior o bună funcționare a economiei și o dezvoltare înfloritoare a artei și culturii.

Încurajând meseriile și comerțul, a creat în Valahia un vad în care se întâlneau și

...și a altuia olandez la Istanbul

faceau schimburi artizani și negustori din toate părțile.

Ei găseau aici nu numai hrană și adăpost (în capitala țării se înmulțiseră hanurile), ci și o atmosferă de deschidere și de toleranță religioasă: catolicii, luteranii, calvinii și evreii „s-au bucurat totdeauna în București de cea mai completă și mai prietenoasă ospitalitate.” Marii neguțatori locali, care aveau „întinse daraveri cu Țarigradul, cu Brașovul, cu Moscul și începuseră [...] afaceri directe cu Lipsca”, contribuiau la înflorirea orașului și „munceau de zor” pentru a putea plăti birurile „cu care, foarte meșteșugit, știa Brâncoveanu să-i încarce din an în an mai mult” (G. Ionescu-Gion).

Greaca, precum latina în Occident

Pentru munca la numeroasele biserici și palate pe care le-a ridicat, Brâncoveanu angaja alături de lucrătorii autohtoni și constructori veniți din străinătate, mai ales din Italia. Astfel a luat naștere acea unică sinteză arhitecturală denumită mai târziu *stil brâncovenesc*, în care se îmbinau armonios și surprinzător forme românești tradiționale

cu elemente din Renașterea italiană și din Baroc.

Un exemplu păstrat până astăzi este palatul de la Mogoșoaia, destinat inițial lui Ștefan, al doilea fiu al domnitorului. Reședința domnească din oraș, azi dispărută (situată probabil pe Dealul Mitropoliei), dovedea aceeași preocupare de eleganță și rafinament, cuprinzând în incinta ei, după spusele secretarului italian al domnului, Anton Maria Del Chiaro, și o grădină „în formă pătrată, desenată după bunul gust italian, și în mijlocul ei Brâncoveanu construise un chioșc frumos – *una bella loggia* –, pentru a mânca acolo și a se odihni în timpul verii, în mijlocul mirosului a felurite flori care, în spalier, erau orânduite împrejur”.

Lângă Curtea Domnească era o piață unde, de Paști, se aduna lumea, oamenii ciocneau ouă roșii, se dădeau în scrâncioburi sau căscau gura la saltimbanci. „Cucoanele”, specifică florentinul Del Chiaro, încondeiau ouăle roșii „cu flori de aur” – amănunt grațios, care ne dă măsura și savoarea aceluia timp.

Și învățământul se dezvoltase la București. Începând din

1707 puteau fi urmate la Școala de la Sfântul Sava cursuri de retorică, logică, metafizică, psihologie, astronomie, fizică, geografie și limbi străine – totul predat în grecește. De altfel limba greacă era folosită la curte ca mijloc de comunicare intelectuală, precum limba latină în Apusul catolic.

Domnitorul avea o familie numeroasă: patru băieți (Constantin, Ștefan, Radu și Matei) și șapte fete (Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Anuța, Bălașa și Smaranda). A ținut să le dea copiilor săi o educație aleasă (Del Chiaro era și profesorul tinerilor prinți). Beizadea Constantin, cel mai vârstnic, redacta texte într-o excelentă proză, iar lucrarea sa *Plutarchus* (publicată la București în 1704) devenise un manual clasic în Grecia de atunci. La sărbători și petreceri Ștefan scria în grecește cuvântări pe care fratele său Radu trebuia să le citească cu glas tare în fața tatălui și a curtenilor.

Dar, undeva departe, spre Soare-răsare, se ascuțea tăișul sculptor care avea să rezeze gâturile lor plâpânde... ■

(Va urma)

Vedere a unui palat de pe malul Bosforului

Iunie-iulie 1940

SFÂRȘITUL LETONIEI VĂZUT
DE UN DIPLOMAT FRANCEZ

Jean de Beausse, autorul frânturilor de jurnal de mai jos, s-a născut în 1903. Și-a finalizat licențele în litere și științe politice în 1929, an în care a fost primit în Ministerul francez de Externe. Primul post a fost la Santiago de Chile. În America de Sud a rămas până în toamna anului 1938, în decembrie fiind numit prim-secretar al Legației Franței la Riga. Cei aproape doi ani petrecuți în capitala letonă (decembrie 1938-septembrie 1940) i-au marcat într-atâta existența personală și profesională, încât a crezut de cuviință să pună pe hârtie, zilnic, întâmplările de peste zi.

Jurnalul lui Jean de Beausse nu aduce, în fond, nici o noutate extraordinară: este, totuși, o mărturie extrem de prețioasă – prin finețea și minuțiozitatea observațiilor – asupra sfârșitului independenței unei țări și a începutului ocupației sovietice. De Beausse cunoaște perfect viața politică letonă, istoria și civilizația acestei țări și nici una dintre aparențele ce pot copleși (spre exemplu, manifestările comuniste grandioase) nu îl conving. Structural antitotalitar, diplomatul francez nu are nici o îndoială asupra regizării magistrale a evenimentelor din iunie-iulie 1940 de către liderii de la Moscova. Previunile sale sunt ferme și se adevăresc întru totul. Curios, informat, obiectiv, de Beausse nu acceptă explicațiile/justificările regimului instaurat la Riga de către A.I. Vișinski, la comanda lui Stalin, și insistă asupra a ceea ce adesea dă nume „farce grossière”.

Intrarea trupelor sovietice în Letonia, puține zile înainte de anexarea Basarabiei, Buc-

vinei de Nord și a ținutului Herța de către U.R.S.S., instaurarea unui guvern comunist fără nici o consultare populară – în ciuda eforturilor de a legitima acest act prin organizarea de demonstrații ample –, epurarea și lichidarea tuturor structurilor democratice, încălcarea oricăror drepturi și libertăți civice, modificarea brutală a ritmului vieții cotidiene sunt doar câteva dintre aspectele ce se relevă în aceste câteva pagini de jurnal.

Volumul lui Jean de Beausse are, la rândul-i, o poveste interesantă: diplomatul francez a fost ultimul care a părăsit Riga, la mijlocul lunii septembrie 1940, când autoritățile sovietice deja nu mai permiteau trecerea frontierei fără controale amănunțite, chiar și pentru transporturile cu caracter oficial. Carnetul cu notații personale a fost ascuns între lucrurile copilului de aproape doi ani al familiei, ultimul născut și primul ambasador al Franței în Letonia renăscută, în 1991. Ajuns la Helsinki, apoi în posturi diplomatice la Monaco, Sofia, Phnom Penh și Nairobi, decedat în 1981, Jean de Beausse nu a găsit timp să-și revizuiască însemnările ținute la Riga. Istoricii letoni, împreună cu ambasadorul francez la Riga, au dat publicității acest document abia în 1997, sub titlul *Franțuza diplomată piezimes Latvija* (Carnetele unui diplomat francez în

Letonia, 1939-1940). Îi mulțumesc, și pe această cale, prietenului Eriks Jčkabsons, de la Universitatea din Riga, pentru sprijinul acordat în tot ceea ce ține de apariția acestor pagini.

Florin
ANGHEL

Armata sovietică pe străzile Rigai

Sâmbătă 15 iunie 1940

Parisul a căzut ieri.

Am aflat în cursul serii despre ultimatumul rus adresat Lituaniei, prin care se cere demisia imediată a guvernului și dreptul Armatei Roșii de a ocupa orice puncte dorește de pe teritoriul țării, inclusiv de a trimite oricât de mulți soldați. Astăzi, sovieticii au intrat în Kaunas [capitala Lituaniei în perioada

1920-1939, atâtea vreme cât orașul Vilnius s-a aflat în componența Poloniei – *n.n.*] și au înaintat la frontiera germană. Dimineată, încă, lituanienii credeau că mai pot ignora cererile rușilor.

Se vorbește și de un ultimatum adresat Letoniei și de intrarea trupelor ruse în Latgalia [provincie în sud-estul Letoniei, cu orașul Daugavpils drept cel mai important centru urban – *n.n.*].

Duminică 16 iunie 1940

Presa relatează despre un incident de frontieră letono-sovietic întâmplat în noaptea de 14 spre 15. Doi grăniceri uciși, unsprezece răniți, postul de frontieră distrus.

Luni 17 iunie 1940

Franța a cerut armistițiul.

Rușii au intrat azi prin Daugavpils și dinspre frontiera lituaniană, după ce au remis Letoniei un ultimatum asemănător

aceluia de acum două zile primit de lituanieni. Drept pretext a fost invocată alianța militară letono-estoniană din 1934, îndreptată împotriva U.R.S.S., incompatibilă cu tratatul din octombrie 1939 [Pactul de neagresiune dintre

postate în fața Poștei Centrale, alte două în fața gării, două pe podul de fier [Riga este despărțită în două de râul Daugava – *n.n.*]. Am ieșit să-l salutăm pe Ulmanis [Kārlis Ulmanis (1877-1942) – președinte al Letoniei între 1918-1921 și 1934-1940. Arestat la 22 iulie 1940 de către sovietici, a fost deportat în U.R.S.S. și a murit într-un lagăr de concentrare, într-un loc

Totul a început cu un incident la graniță; o metodă brevetată deja de Germania lui Hitler

Letonia și U.R.S.S., prin care guvernul de la Riga era obligat să accepte prezența trupelor sovietice terestre, aeriene și navale pe teritoriul său – *n.n.*] și considerată drept periculoasă pentru securitatea frontierelor sovietice. Tot la pre-texte, mai apare și *Revue des États Baltes* [Revista statelor baltice – *n.n.*], din care a apărut un singur număr și care, prin textele ei, ar fi incitat la ură față de Rusia.

Firesc, letonii au cedat și ei, ca și vecinii lor.

Ora 13 – Mi se anunță ca oficială intrarea rușilor în țară. Mergem să-i vedem. Știrea se dovedește exactă. Primele unități motorizate au venit din Letonia. Două tancuri au fost

încă nestabilite cu exactitate – *n.n.*] care, în mașină deschisă, circulă alene pe străzile din centrul orașului, salutând populația și încercând să inspire lipsa de teamă. Nu are nici un fel de escortă. A dat dovadă, astfel, de un extraordinar sânge rece în fața numeroșilor și puternicilor lui adversari. Nu l-am plăcut niciodată, iar figura lui mi-a inspirat întotdeauna teamă. Și-a luat rămas bun de la poporul său într-un mod cât mai demn cu putință, într-un moment de o gravitate excepțională. Ce va face de mâine? Am văzut că încă un tanc a fost plasat în fața Legației sovietice. Multime de oameni pe străzi.

Ora 15 – Avioane sovietice survolează orașul la joasă altitudine. În cabinetul nostru [pe strada Elizabetes – *n.n.*] totul este încă normal. Un tanc trece acum prin fața casei.

Ora 17 – Am ieșit repede în oraș, deoarece s-au anunțat ciocniri lângă gară. M-am întâlnit, pe stradă,

Ceremonia proclamării Republicii Letonia, la 18 noiembrie 1918

cu Beaulieux [funcționar al Legăției franceze la Riga – n.n.], cu care am început să fac turul orașului, pe jos. Am văzut imediat că numărul tancurilor sovietice a sporit: în port erau trei, pe cheiuri alte trei, pe podul de fier – patru, la gară – două, la poștă – alte două.

În fața gării s-a adunat o multime enormă, care scandează împotriva rușilor. Am ajuns în momentul în care poliția încerca să păstreze cordoanele stabilite și se nașteau primele ciocniri. Oamenii veneau din toate direcțiile. Polițiștii nu făceau nimic în afară de a păstra ordinea deși, la un moment dat, au intrat cu tot cu cai în clădirea gării. Ocupanții celor două tancuri sovietice, obiectul acestei adunări, au rămas impasibili.

De la ferestrele Legăției vedem trecând, pe strada Brīvības, lungi coloane de tancuri sovietice.

Comunicațiile telegrafice au fost întrerupte.

Ora 19.30 – M-am reîntors la gară. Mulțimea a rămas pe loc și strigă în continuare. De câte ori poliția trage focuri de armă în aer, oamenii se retrag pentru puțin timp pe străzile alăturate, dar revin imediat în piața din fața gării. Pe strada Marijas am văzut un magazin cu vitrinele sparte. Sunt prezente forțe numeroase de poliție. Grupurile de manifestații devin din ce în ce mai curajoase și mai brutale.

Pe strada Brīvības, din nou, apare o coloană motorizată. Esplanada [bulevardele și piețele de pe malurile râului

Karlis Ulmanis

care împarte Riga – n.n.] este, deja, ocupată de soldați.

Ora 22 – Se aud încontinuu schimburi de focuri. O mitralieră a intrat în acțiune. Este proclamată starea de război. În blocăm bine ușile.

**Din satele din jurul Capitalei
au fost recrutati
membrii „gărzilor civice”,
care au înlocuit poliția statului leton**

Marți 18 iunie 1940

Am aflat că ieri nouă agenți de poliție au fost uciși. Nu se dau nici un fel de cifre în ceea ce privește victimele din rândul manifestațiilor. Se aud zvonuri că ar fi în jur de 20. Interdicție de a ieși pe străzi între 10 seara și 4 dimineața.

Multe magazine care vindeau arme au fost ieri jefuite și incendiate. Băncile s-au închis pentru trei zile, iar restaurantele și cafenelele au obloanele trase. Orașul este, de azi-dimineață, foarte bine păzit. Pe străzi sunt prezenți soldați sovietici și polițiști

letoni. Din satele din jurul Rigai sunt aduși oameni care compun imediat așa-numitele „gărzi civice” și se instalează în toate cartierele. Deja nu ne mai putem apropia de Castel [reședința oficială a președintelui Republicii și a guvernului – n.n.], deoarece două nave sovietice au fost plasate în fața lui. Cordoane de soldați sovietici, cu baionete la arme, staționează peste tot, iar circulația liberă este deja o problemă. Toate aceste măsuri, îmi spun letonii, au fost adoptate la cererea sovieticilor, extrem de nemulțumiți din cauza dezordinilor produse în oraș, dar, mai ales, a faptului că poliția nu a tras în plin asupra manifestațiilor din fața gării.

Miercuri 19 iunie 1940

Încă nu s-a constituit noul guvern. Sovieticii neagă vehement că ar fi cerut autorităților letone restabilirea ordinii. Par a fi în-cântați de primirea

făcută din partea populației. Azi, deja, manifestațiile ostile au încetat, iar orașul este liniștit.

Am ieșit împreună cu ministrul [Franței la Riga – n.n.]. Pe drumul spre Jugla se văd instalate, pretutindeni, tabere militare sovietice. Automitraliere, camioane, tancuri... Vin fără întrerupere dinspre Leningrad și se așază de-a lungul frontierei cu Germania [stabilită între U.R.S.S. și Germania după dezmembrarea Poloniei, în septembrie 1939, și statuată prin tratatul bilateral din 28

septembrie 1939, privind frontiera comună - n.n.], fără a o depăși însă.

Sovieticii s-au instalat deja în cazărmlle armatei letone în vreme ce militarii letoni au fost obligați să rechiziționeze clădirile școlilor, instalându-se chiar și în Liceul francez. Spre seară m-am dus să văd în ce stare se află biblioteca Institutului francez.

Joi 20 iunie 1940

Pretutindeni nu întâlnim decât ruși. La amiază, în port, văd cum nave sovietice de război intră fără nici o opreliște. Pentru ora 17 este anunțată o mare manifestație. Deja, polițiștii sunt pe poziții, la fața locului.

Încă de dimineată am început să transportăm biblioteca din clădirea Institutului francez, deoarece acolo s-au instalat trupe letone. Curtea este plină de camioane și a fost adus chiar și un tanc.

Vîșinski, vicepreședinte al Consiliului Comisarilor Poporului [guvernul U.R.S.S. - n.n.], este de ieri la Riga. Sub directa sa îndrumare se va constitui un nou guvern, a cărui

componentă o vom afla abia spre seară. Cea mai mare parte a miniștrilor sunt persoane total necunoscute, începând chiar cu primul ministru, Augusts Kirhensteins [1872-1963, academician din 1946, președinte al Prezidiului Sovietului R.S.S. Letone (1940-1952), vicepreședinte al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. (1941-1952)], reputat biolog. Nu cred ca noi, diplomații, să mai rămânem

mult timp aici. Anexarea la U.R.S.S. este deja pe jumătate făcută, iar adevărații letoni sunt disperați. La rândul lor, evreii au scos capul și sărbătorească sosirea Armatei Roșii [acest tip de relatare, o adevărată marotă mentală a epocii, se regăsește și în cazul mărturiilor privind ane-

Vîșinski formează noul guvern

xarea Basarabiei, Nordului Bucovinei și ținutului Herța, o săptămână mai târziu - n.n.].

Vineri 21 iunie 1940

Poliția și trupele letone au dispărut complet de pe străzi: nu vezi decât soldați din Armata Roșie și manifestanți comuniști. Coloane de muncitori circulă tot timpul pe străzi, aclamând trecerea tancurilor sovietice și a camioanelor cu soldați.

La prânz, extrem de anodina declarație oficială a noului președinte al Consiliului de Miniștri. Se amintește faptul că guvernele precedente au condus în mod ilegal destinele țării și se proclamă amnistia generală pentru prizonierii politici. Aceștia urmează a fi eliberați la ora 13.

Ora 16.30 - mergem să vedem manifestația organizată de comuniști, pe străzile Elizabetes și Kalpaka. Mii de bărbați și femei, cu steaguri roșii și pancarte, cu portrete ale lui Stalin și Lenin și cu lozinci în letonă și rusă prin care este înfierat președintele Ulmanis și regimul său, aplauze fără sfârșit și ovații la adresa lui Stalin, Molotov, a Armatei Roșii, a republicii sovietice letone.

Cântece, imnuri, ovații, toate scandate într-o ordine desăvârșită. Am avut impresia că se dorește crearea atmosferei necesare pentru acceptarea anexării. Fără nici o îndoială, o telegramă a fost trimisă lui Stalin în această seară și i s-a cerut imperios sprijinul pentru acceptarea unei republici sovietice socialiste letone în cadrul

U.R.S.S.

Ora 17.30 - manifestația continuă. Sunt în jur de 10.000-15.000 participanți. Aflați în balconul Legației sovietice, ministrul U.R.S.S. împreună cu Vîșinski salută mulțimea și sunt aplaudați frenetic.

În fața Ministerului de Externe, demonstrații s-au adunat în fața unui portret enorm al lui Stalin, drapat cu roșu. Întregul guvern a apărut

la balconul clădirii. Mulțimea scandează disciplinată și agită steaguri roșii.

Cobor spre Esplanadă, nu înainte de a zări pe manifestanți deplasându-se, din nou, spre strada Elizabetes. Postul de poliție de aici este închis. Un portret oficial al lui Ulmanis este aruncat în fața oamenilor și călcat în picioare. Soldații sovietici canțonați pe Esplanadă stau pe margine pentru a vedea trecerea demonstrațiilor. Mulțimea aplaudă soldații, iar sovieticii răspund la rândul lor, cu aplauze. Ofițerii și soldații aceștia chiar se simt frați deja cu letonii și evreii de pe stradă. Toată această defilare îmi aduce aminte, nu știu de ce, de o altă pe care am urmărit-o la Moscova, în noiembrie 1930. Aceeași organizare, aceleași steaguri roșii, aceleași pancarte, aceleași lozinci.

Sâmbătă 22 iunie 1940

Totul a reintrat în normal. Sovieticii continuă să sosească neîntrerupt. Nu pot explica exact de ce, dar poziția lor aici pare a fi, mai degrabă, una defensivă, în fața germanilor. Se vorbește tot mai insistent despre o mobilizare generală letonă săptămâna viitoare.

Marti 25 iunie 1940

Apar deja două gazete comuniste în Letonia, *Cina* (Lupta) și *Pravda* [în limba rusă – n.n.], și acesta nu este, desigur, decât începutul. Și alte ziare și-au schimbat rapid fizionomia și au luat din ce în

Partidul Comunist Leton crește de la o zi la alta

ce mai mult aspectul celor sovietice.

Partidul Comunist Leton se reconstituie rapid. Manifestațiile ostile au început să ia sfârșit, puțin câte puțin. Au fost montate drapele roșii pe toate lampadarele din centru și de pe cheiuri. Deși Ulmanis a rămas încă președinte al Republicii, sunt din ce în ce mai multe afișe injurioase la adresa lui.

Au început epurările în masă, odată cu dezarmarea gărzilor civice. Se vorbește deja despre naționalizări iminente, despre preluarea de

către guvern a tuturor clădirilor particulare.

Miercuri 26 iunie 1940

Imobilul locuit de doamna Neufeld [angajată letonă a Legației Franței la Riga – n.n.] a fost rechiziționat și acolo s-a stabilit sediul Partidului Comunist. Femeia n-a reușit să păstreze decât trei camere, pentru ea și fratele ei.

Continuă epurarea administrației cu o viteză incredibilă. În fruntea poliției a fost numit un fost feroviar, abia eliberat din închisoare.

Zilnic se editează noi gazete comuniste. Câte stupidități poți citi în acestea! Spre exemplu, în unele dintre ele scrie că viața era imposibilă sub regimul trecut, acela de până în iunie 1940, și că Letonia ar fi fost condusă de niște monștri.

Afișe mari, roz, în letonă și în idiş anunță pentru seara asta un mare miting. Am văzut, pe străzi, că agenții de poliție au

fost deja înlocuiți de soldați sovietici, prost îmbrăcați, care dirijează circulația cu un soi de baston vopsit în dungi albe și roșii.

Aseară s-au auzit din nou numeroase împușcături. Chiar dacă nu prea pare, trăim o adevărată revoluție. ■

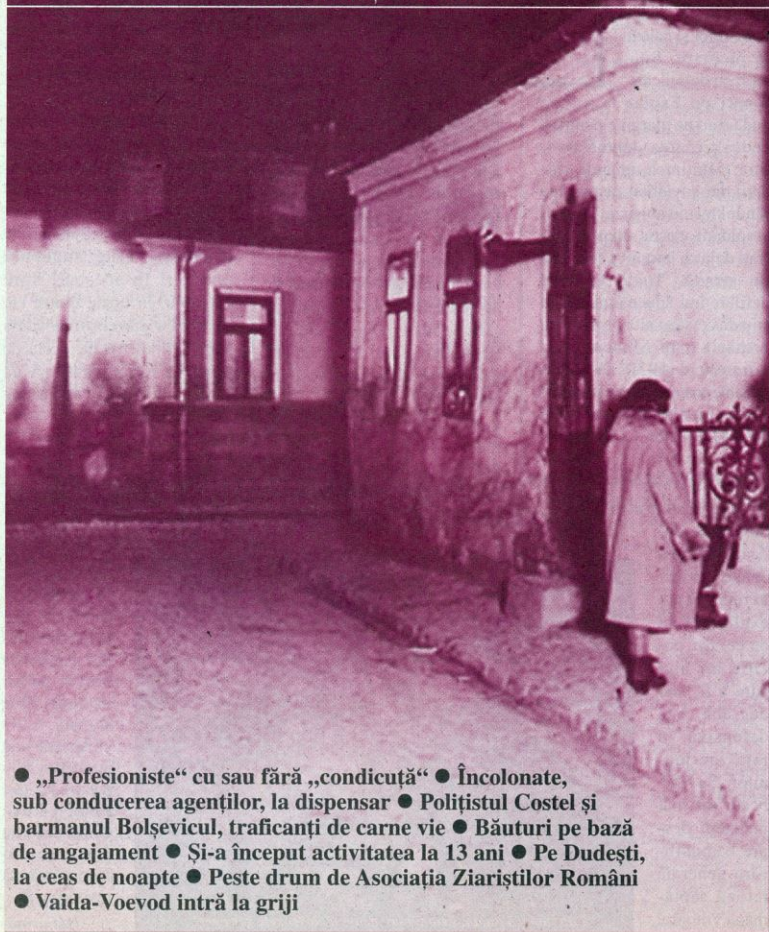
(Va urma)

Peste încă un an, Letonia era ocupată de trupele germane

1924-1929. PROSTITUȚIA ÎNTRE TOLERANȚĂ ȘI PEDEAPSĂ

DRAGOȘ CARCIGA

- „Profesioniste“ cu sau fără „condicuță“ ● Încolonate, sub conducerea agenților, la dispensar ● Polițistul Costel și barmanul Bolșevicul, traficanți de carne vie ● Băuturi pe bază de angajament ● Și-a început activitatea la 13 ani ● Pe Dudești, la ceas de noapte ● Peste drum de Asociația Ziariștilor Români ● Vaida-Voevod intră la griji

În anii '20, în România, prostituția era încadrată din punct de vedere juridic în secțiunea V, Atentate în contra bunelor moravuri, din Codul Penal din 1907, nemodificat până la 1936. Textul de lege nu preciza în ce măsură actul desfrânării în sine poate produce oroare martorilor voii sau care asistau din întâmplare și nici nu stabilea cu deplină certitudine dacă prostituția și proxenetismul constituiau infracțiuni. Definirea juridică a prostituției va fi dată de Codul Penal din 1936. Ea va fi pusă în afara legii, cei implicați fiind condamnați la pedepse privative de libertate pe termen lung și la amenzi usturătoare.

Prostituția era percepută, în general, ca o profesiune, și nu în mod obligatoriu ca o formă de exploatare sexuală. Multe femei chiar găseau în aceasta posibilitatea de a-și câștiga existența și un mijloc de a-și satisface plăcerile. Nu erau puține cazurile când unele dintre ele se sinucideau în momentul în care vârsta le ștergea farmecele, lipsindu-le de admiratori.

Cauza principală a prostituției o constituia însă lipsa unei calificări profesionale și nevoia de bani pentru asigurarea existenței. Multe fete erau păcălite de falși intermediari cu semnarea unor așa-zise contracte de angajare în baruri aflate de obicei în alte localități decât zona lor de reședință. Ațora li se garanta un post de servitoare în cadrul unor familii respectabile. Mai erau și cele îndrăgostite de diverși indivizi și păcălite de aceștia care, deveniți ad-hoc proxeneți, le trimiteau în stradă.

În primul deceniu interbelic, prostituția era acceptată în mod tacit de către autorități. Ele încercau să limiteze răspândirea bolilor cu transmitere sexuală prin obligarea prostituatelor de a se înregistra la poliție și de a-și face, lunar, câte un control, ale cărui rezultate erau trecute în carnetul lor de sănătate, cunoscut și sub numele de „condicuță.”

Viziunea românească asupra prostituției nu era împărțită și de Societatea Națiunilor. Aici activa o Comisiune Consultativă pentru Represiunea Traficului Femeilor și Copiilor.

Delegata acesteia în România, doamna de Sainte-Croix, semnală într-un raport din 1924 „spectacolul odios [...] pe care îl oferă cârdușii de prostituate ce sub conducerea agenților de poliție străbat străzile orașului ziua în amiaza mare pentru a se duce la dispensarele comunale”.

În ciuda somatiilor repetate, atât ale Comisiei, cât și ale Societății Națiunilor în ansamblul ei, România a refuzat să pună la dispoziția organelor internaționale articolele de lege referitoare la modalitățile de com-

batare a prostituției sau rezultatele practice ale aplicării efective a acestora. Drept urmare, agentul diplomatic al țării noastre la Geneva arăta, într-un raport din luna iunie 1924, că situația sa a devenit extrem de grea. Capacitatea României de a-și asana eficient moravurile era pusă în mod serios sub semnul întrebării.

Autoritățile române au hotărât să ia o serie de măsuri energice. La 16 iulie 1924, Romulus P. Voinescu, șeful Siguranței, ordona șefilor Direcțiilor Județene de Poliție să binevoiască

„a lua urgente măsuri pentru ca asemenea stare de lucruri să înceteze, spre a nu se mai da loc la spectacole de felul arătat de doamna de Sainte-Croix”.

Un *Tablou de numărul prostituatelor înregistrate în România la data de 1-iu februarie 1927* consemnează faptul că atunci numărul lor era de 12.517, dintre care 9.610 românce, 8 italiene, 17 franțuze, 18 greco-aegeice, 61 rusoaice, 25 turcoaegeice, 1.404 unguroaegeice, 170 poloneze, 171 cehoaice și 947 înregistrate drept „alte naționalități.” Dintre aces-

tea, 2.725 aveau vârste cuprinse între 18 și 21 de ani, 6.340 între 21-30 de ani, iar 3.452 treceau de 30 de ani. Din punct de vedere profesional, prostituția era un mijloc de completare a mijloacelor de trai pentru 1.848 de casnice, 360 de guvernante, 1.062 servitoare, 670 artiste. La aceeași rubrică de alte ocupații erau trecute încă 8.750 de profesioniste ale amonului tarifat.

Erau localități din provincie în care numărul prostituatelor era extrem de mare, raportat la numărul de locuitori. Un *Tablou de prostituatelor din județul Ismail de la 1 ianuarie 1919 până la 1 ianuarie 1926* consemna că în localitatea cu același nume se aflau 68 de prostituate, dintre care 20 de românce, 1 bulgăroaică, 2 grecoalice, 1 poloneză, 44 rusoalice. În Chilia Nouă existau 10 prostituate,

dintre care 4 românce, 1 grecoaică și 5 rusoalice; 4 aveau 18-21 de ani, 6 între 21-30 de ani. Două erau casnice, iar 8 servitoare.

Era încetățenit obiceiul ca servitoarele, la sfârșit de săptămână, să meargă la câte o casă de toleranță spre a mai face rost de ceva bani de buzunar. Astfel se explică numărul mare de servitoare care practicau prostituția în Chilia Nouă. Este foarte posibil și ca ele să se fi prostituat clandestin și trebuia să dețină o „acoperire” oficială față de controalele polițienesti.

Cazurile de prostituție nu erau supuse cercetării polițienesti decât dacă se consemna vreo răpire sau sechestrare de persoane în vederea obligării lor la practicarea acestei „meserii”. Erau luate în seamă și sesizările unor organizații feministe de combatere a traficului de persoane și a prostituției. Uneori, în urma semnalărilor, se constatau cazuri în care infractori de drept comun lucrau mână în mână cu polițiști corupți.

Într-un proces-verbal din 9 decembrie 1928, comisarul Ioanid și agenții-asistenți Octav Atanasu și Mavrodin înregistră plângerea tinerelor Florica Fotescu (20 de ani), Marioara Georgescu (20 de ani) și Ana Atanasu (22 de ani), toate trei din Capitală. Ele afirmau că agentul de Siguranță Nicolae Ștefănescu, zis Costel, zis Gică, le-ar fi convins pe fiecare dintre cele trei fete să lucreze, pe bază de contract, în barul din Constanța al unui Vasile Ionescu, zis Bolșevicul, înregistrat drept agricultor, în fapt fără ocupație. Odată ajunse în Constanța, cei doi „le-au dus într-o „casă de randevu” de pe stradă Lascăr Catargiu, nr. 4. Acolo au fost puse sub supravegherea lui Constantin Ciobanu, zis Cochi, și obligate să aducă profit ademenitorilor. În prealabil, polițistul le convinsese să semneze câte un *Angajament*, prin care se obligau să consume băuturi alcoolice numai din barul patronului constănțean și să primească propunerile tuturor consumatorilor.

Alteori declarațiile prostituatelor conțin istorii ale decăderii umane. Rethi Ana, născută la 11 decembrie 1911, declară la 11 decembrie 1926 că a fost sedusă la 13 ani. În doi ani a trecut prin două servicii efemere de servitoare în trei localități și patru bordeluri.

Nivelul de educație al prostituatelor era diferit, în funcție de proveniența socială și de mediul în care trăiseră. Din documentele cercetate la Arhivele Naționale, constatăm că majoritatea prostituatelor înregistrate la poliție în acei ani știau să scrie și să citească, scriindu-și singure declarațiile.

Casele de toleranță și casele de rendez-vous erau de categorii diferite. Existau bordeluri de categorie superioară, amenajate în locuințe de piatră, amplasate pe cât posibil într-o zonă centrală a orașului, cu salonaș la parter și cămăruțe la etaj. Clientul era primit în salonaș de patroană, era servit cu șampanie, țigări și, eventual, trufe, după care i se prezenta un album din care își alegea preferata. Prostituatele domiciliau în bordel și aveau, fără excepție, condicluță ținută la zi. Erau curate și păstrau în cameră unul dintre cele două remedii universale contra bolilor venerice: o cutiuță de hiper-manganat de potasiu sau una de „Venex”, un fel de alifie minune. În realitate, nici unul dintre aceste așa-zise medicamente nu avea vreun efect...

Existau casele de toleranță de periferie, insalubre, mișunând de șobolani, în care prostituatele locuiau permanent. Erau neglijate, murdare, nu puteau prezenta decât în foarte puține cazuri condicluță. Hipermanganatul era extrem de rar, din pricina costurilor, iar clientul risca să fie jefuit de obiecte personale, precum ceasul sau portofelul.

„Casele de randevu” erau folosite de către prostituatele care lucrau pe cont propriu. Un individ cu trecut infraccional sau o bătrână, dornică să-și rotunjească veniturile, beneficiari ai unei locuințe cu mai multe camere, le închiriau prostituatelor venite cu clienți de pe stradă. Bordelurile și casele de rendez-vous aveau „protecție”, asigurată de infractori de drept comun, de poliști sau chiar de unele personaje cu relații în lumea politică. Totul depindea mai ales de disponibilitățile financiare ale patronului, întotdeauna gata să plătească scump relațiile sale.

O categorie cu totul aparte de prostituate o reprezentau „elegantele” de pe Calea Victoriei sau cele care în holurile marilor hoteluri (precum Athenée Palace) așteptau să fie chemate. Erau și din acelea care veneau la domiciliul clientului în urma unui telefon. La serviciile lor apelau doar bărbații din așa-numita „lume bună” sau străinii cu bani, aflați în trecere prin Capitală.

Nu exista un sistem fix de tarifar. Prețul era stabilit pe loc, între client și patroană sau direct cu prostituata, care niciodată nu câștiga prea mult. În caz că „lucra” într-un bordel, trei sferturi din sumă era luată de către patron, pețru îmbrăcăminte, hrană și adăpost. Aceea care utiliza serviciile unei case de rendez-vous cheltuia mare parte din bani pentru hrană, chirie și „protecție”. Dacă știa să se chivernisească, dispunea la retragere de un cont ce îi permitea

să ducă un trai înlesnit. Unele cu posibilități organizatorice și financiare își deschideau propriile lor case de toleranță după retragere.

În Bucureștii interbelice cartierul cu prostituate, Crucea de Piatră, era situat în nord-estul orașului, între Poșta Vitan și zona Dristor. Numele îi venea de la o cruce mare de piatră amplasată în fața unei biserici de Ev Mediu târziu, ambele distruse în Primul Război Mondial. Cele mai multe dintre bordeluri erau amplasate în lungul arterei principale a Duceștilor, unde, la ceas de noapte, se circula la fel de intens ca pe marile bulevarde.

Primele bordeluri au fost construite imediat după 1900. La început, au fost 20, dar au cunoscut o adevărată explozie numerică în perioada imediat următoare Primului Război Mondial. Felinarul roșu de la intrare servea drept semn de recunoaștere, iar nume ca Ella sau Frossa erau arhicunoscute în epocă de către amatorii de amor tarifat.

Prostituatele furnizau și un numeros contingent de informatoare atât pentru poliție și Siguranță, cât și pentru ziaristiilor unor publicații, precum erau *Ziua*, *Adevărul* sau *Universul*. Unul dintre cele mai luxoase bordeluri din București era situat pe bulevardul Ferdinand, față în față cu clădirea actualului Teatru Foarte Mic. Era în permanentă vizitat de liderii sindicatului de presă, Asociația Ziariștilor Români funcționând în acea vreme în edificiul actual al teatrului.

Prostituția a fost multă vreme aprins discutată în mediile intelectuale românești. Era acceptată, „în principiu“, ideea că aceasta constituia unicul mijloc de asigurare a existenței pentru un mare număr de femei. Unii susțineau reglementarea juridică mai clară a fenomenului. Alții, conservatori, mai puțini la număr, erau de părere că prostituția trebuia scoasă definitiv în afara legii. Polemica, desfășurată mai bine de un deceniu, a dat în final câștig de cauză celor din urmă, prin adoptarea Codului Penal din 1936.

În 1929 ministrul de Interne de atunci, Alexandru Vaida-Voevod, considera că prostituția reprezenta un rău social. Într-o

circulară din 6 martie cerea prefectilor să pună la dispoziția tinerelor lipsite de mijloace sume de bani din fondurile comunale pentru ca acestea să nu se mai vadă obligate să practice prostituția. Autoritățile bisericești locale trebuia să organizeze o serie de conferințe de natură moral-educatională, în care să arate tânărului public feminin primejdia în care își pun suflitele în cazul în care doresc să-și câștige existența din prostituție.

Direcțiilor locale de poliție li se cerea să refuze înscrierea ca prostituate a tinerelor mai mici de 24 de ani, urmând ca în celelalte cazuri aprobarea să nu fie dată decât cu foarte mare greutate.

Intenția lui Alexandru Vaida-Voevod era lăudabilă. Nu a avut urmări imediate, aplicarea ei efectivă tot fiind tergiversată, până la completa cădere în desuetudine.

Am găsit în documente urmele unei singure societăți feministe moral-creștine, „Amicele Tinerelor Fete“, aflată sub „înaltul patronaj al Alteței sale Regale, principesa Elena“. Avea sediul în București, strada Șincal, nr. 28, președinta ei fiind „doamna V.D. Hurmuzescu“. Colabora cu autoritățile, ministrul de Interne, Alexandru Vaida-Voevod, acordându-i sprijinul necondiționat. Față de reala dimensiune a fenomenului, rezultatele muncii de lămurire și sprijin a societăților precum „Amicii Tinerelor Fete“ au fost aproape nule.

În ciuda umilințelor suferite, pentru majoritatea prostituatelor tentația banului ușor câștigat era mult prea puternică. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM
Arad	106,8
Bacău	101,4
Baia-Mare	100,1
Bârlad	102,8
Botoșani	100,8
Brașov	105
București	101,3
Buzău	103,7
Cluj-Napoca	101
Focșani	101
Galați	101,6

	FM
Iași	103,1
Oradea	96,1
Ploiești	104,1
Rm. Vâlcea	102,5
Sibiu	103,7
Suceava	101,6
Târgu-Mureș	104,9
Timișoara	100,7
Tulcea	105,4
Vaslui	102,4
Zalău	105

Istoria și școala

O LECȚIE LA CURTEA DOMNEASCĂ

Prof. ȘTEFAN UȚOI

Director, Școala nr. 3 „Alexandru Dimitrie Ghica”, Căciulați, jud. Ilfov

La 30 km de București se înalță „Palatul”, reședința de vară a domnitorului Țării Românești Alexandru Dimitrie Ghica (1834-1842). El este și cel care a dat forma actuală a satului Căciulați. Lucrările de construire a „Palatului” au durat patru ani (1830-1834). A fost realizat în stil neo-baroc și are trei niveluri: subsol, parter și etaj. Aici s-a desfășurat, în anul 1865, o întrunire secretă a „monstruoasei coaliții”, cea care avea să îl înlăture din domnie pe Alexandru Ioan Cuza. Biroul domnitorului A.D. Ghica a fost păstrat intact până în anul 1945. Clădirea a fost moștenită de nepotul domnitorului, Constantin Blaremburg. La sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, fiicele acestuia, Irina Mavrocordat și Maria Filipescu, au donat palatul Academiei Române, în proprietatea căreia se află și astăzi.

Satul Căciulați a fost atestat documentar la 26 ianuarie 1622, într-un hrisov domnesc emis în cancelaria domnitorului Radu Mihnea. Este cea mai veche dintre localitățile comunei Moara Vlăsiei. Școala din sat a fost ridicată în anul 1889 de locuitori pe un teren donat de Maria Blaremburg. În urmă cu doi ani, printr-un program finanțat de Banca Mondială, școala a beneficiat de mobilier nou pentru trei săli de clasă. În perioada următoare, vom putea organiza și un cabinet de informatică.

Prezența în apropierea școlii a unui monument de valoare palatului domnesc oferă un foarte potrivit cadru pentru desfășurarea unor lecții de istorie sau a altor activități didactice. De curând, elevii și dascălii școlii noastre i-au invitat pe colegii de la Școlile nr. 1 și 2 din Moara Vlăsiei la o astfel de activitate la palat. Ei au fost întâmpinați de un prinț (Andrei-Cristian Oprea) și de o prințesă (Andreea Iordache, ambii elevi în clasa a IV-a). După o prezentare a istoriei comunei Moara Vlăsiei și a palatului, a urmat concursul de pictură „File din istorie”. Premiul I a revenit elevei Ionița Io-

nela-Adriana, clasa a III-a, Școala nr. 2; premiul II elevei Barbu Alexandra, clasa a IV-a, Școala nr. 3; premiul III elevului Frunză Alexandru, clasa a IV-a, Școala nr. 1.

Câteva cadre didactice din școala noastră au prezentat referatul *Rolul istoriei locale în educarea elevilor*. Manifestarea a fost însoțită pe tot parcursul desfășurării de audierea unor lucrări de muzică clasică. În final, elevii au colectat materiale din natură pentru orele de Abilități practice și Științe.

Prin încheierea între școala noastră și revista *Magazin istoric* a unui parteneriat de colaborare, vom putea asigura unor astfel de manifestări cu caracter didactic și educativ un plus de atractivitate pentru elevi. Istoria rămâne în școala românească un factor de educație, păstrându-și în ochii copiilor atractivitatea prin doza de poveste pe care o implică.

Nu întâmplător, și în paginile primului număr al revistei editate de școala noastră, *Cireșarii*, istoria comunei și a lăcașului de învățământ ocupă un loc important, alături de paginile dedicate vieții școlare sau amuzamentului. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Mircea Tănase – TRUPELE AEROPURTATE ÎN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL**

Editura Militară, București, 2006, 292 pp.

● **Gheorghe E. Cojocaru – TRATATUL DE UNIUNE SOVIETICĂ**

Editura Civitas, Chișinău, 2005, 752 pp.

● **Cristian Troncotă, Florin Pintilie, Alin Spănu – DOCUMENTE SSI DESPRE POZIȚIA ȘI ACTIVITĂȚILE POLITICE DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA REGIMULUI AUTORITAR, 6 SEPTEMBRIE 1940-23 AUGUST 1944, VOL. 1**

Institutul Național pentru studiul Totalitarismului, București, 2005, 335 pp.

● **Constantin Corneanu – SUB POVARA MARILOR DECIZII. ROMÂNIA ȘI GEOPOLITICA MARILOR PUTERI 1941-1945**

Editura Scripta, București, 2007, 591 pp.

● **Jacques Droz – ISTORIA GERMANIEI**

Editura Corint, București, 2006, 142 pp.

● **Constantin Zamfir – POVESTEA A 311+159 MECIURI VĂZUTE, CITITE ȘI ASCULTATE DE UN FANATIC AL RUGBYULUI PENTRU A ÎNDRAPĂ ȘI COMPLETA CELE ARĂTATE MAI AN...**

Editura Paco, 320 pp.

● **Nicolae Sacaliș-Calata – PEDAGOGIA CULTURII DE LA HAMER LA PLATON. FUNDAMENTELE CULTURII EUROPENE**

Editura Paideia, București, 2005, 54 pp.

● **Valeriu Nicolescu, Ion Cârliș – ÎNVĂȚĂMÂNTUL DIN PERSPECTIVA TIMPULUI**

Editura Casei Corpului Didactic „I.Gh. Dumitrașcu” Buzău, 2003, 239 pp.

● **Petre Țurlea – PARTIȚIUNII UNUI REGE. FRONȚUL RENĂȘTERII NAȚIONALE**

Editura Enciclopedică, București, 2006, 309 pp.

● **Valentin Ciorbea – DIN ISTORIA SECOLULUI XX, VOL. I, 1918-1939**

Editura Ex Ponto, Constanța, 2006, 443 pp.

● **Dan Dungăciu – MOLDOVA ANTE PORTAS**

Editura Tritonic, București, 2006, 320 pp.

● **Muzeul Național de Istorie a Moldovei – TYRAGETIA, Anuar XV**

Chișinău-Tyragetia, 2006, 556 pp.

FĂURAR

6

1423. Prin scrisori regale, suveranul francez Carol al VII-lea dispune în favoarea Mariei de Boulogne, moștenitoarea desemnată ca atare, ridicarea sechestrului de pe proprietățile (terenuri și castelul Saint-Sulpice, departamentul Tarn) Jeannei de Boulogne, decedată deja de mai bine de un an, fără descendenți. Aceasta fusese acuzată de „baterea de monede false în așezarea Saint-Sulpice, situată în dioceza Toulouse” și de aceea i se pusese sechestrul pe bunuri. Prin dispariția Jeannei procedurile de judecată încetaseră, nu și suspiciunile. Ea se măritase în 1389, la nici 12 ani, cu unul dintre frații lui Carol al V-lea, Jean, duce de Berry, cu 38 de ani mai mare, și, când acesta murise, se recăsătorise cu Georges de la Trémoille, care o spoliase de o parte considerabilă de avere. Refugiată la Saint-Sulpice, Jeanne s-a văzut în imposibilitatea de a-și plăti cheltuielile curente și chiar servitorii, în vreme ce cuferele îi gemeau de obiecte și veselă din aur și argint. A decis atunci că n-are altă alegere decât să-și fabrice propria monedă. Acțiune de mare risc, pentru care a și fost pedepsită.

15

1955. Primul ministru britanic Winston Churchill primește pe proprietarul de ziare american William Randolph Hearst Jr. (fiul celui care slujise de prototip pentru *Citizen Kane*, în 1941, interpretat în film de Orson Welles). Acesta este asigurat de la început că va fi tratat cu toate onorurile. Aceleași de care se bucurase, în ultimele săptămâni, la primirile de către președintele Eisenhower și de către toți marii lideri aflați de o parte și de cealaltă a Cortinei de Fier. În aceeași zi Hearst Jr., însoțit de doi colegi, are întrevederi la Foreign Office cu un ministru de Stat și cu Sir Anthony Eden, aproape o oră, ca un fel de „uvertură” la primirea lui la Churchill, consistentă și ea. Ziariștii britanici, care nici nu îndrăzneau să viseze la o întrevedere cu primul ministru, vor comenta malițios că „trebuie să fii american”, ca să fii invitat în Downing Street 10. Au existat atunci zvonuri că Hearst a îndeplinit rol de „poștaş”: a avut de transmis un mesaj de la mareșalul sovietic Nikolai Al. Bulganin, ministru al Apărării.

27

1921. Are loc căsătoria diadohului George, peste un an și jumătate rege al Greciei, sub numele de George II, fratele mai mare al suveranului Constantin I, cu prințesa Elisabeta a României, al doilea copil al lui Ferdinand I și al reginei Maria. Regina României, care a fost cel mai fidel și mai curajos aliat al Franței în timpul Primului Război Mondial, a contribuit în mare măsură la revenirea pe tron a lui Constantin, în decembrie 1920, după 1.000 de zile de exil, organizând dublul mariaj al fiului ei cel mare, prințul moștenitor Carol al României, cu prințesa Elena a Greciei, fiica lui Constantin, și cea a diadohului George cu fiica ei Elisabeta. Sprijinul acordat regelui elenilor în exil la Lucerna de către regina Maria, decorată cu Marea Cruce a Legiunii de Onoare și Crucea de Război 1914-1918, a atenuat prejudecățile pe care le aveau francezii cu privire la Constantin.

27

1936. Moare, la 86 de ani, fiziologul Ivan Petrovici Pavlov (Premiul Nobel, 1904), descoperitorul reflexului condiționat. În timpul liber savantul prindea fluturi. Avea colecții întregi. Acest om s-a dovedit interesat continuu de ceva nou. La 69 de ani s-a apucat de studiul bolilor psihice, frecventând week-end de week-end un spital de boli nervoase, condus de un prieten medic. La 80 a început să studieze cu maximă scrupulozitate psihologia. Prima oară i-a expus lui Maxim Gorki ideea sa privind „reflexul cauzat de scop”, „marele motor al vieții umane”. „Fericirea omului se află undeva între libertate și disciplină, afirma el. Singură libertatea fără o disciplină riguroasă și fără regulile fără sentimentul libertății nu pot crea o personalitate umană completă.” Dar cu Pavlov se lucra greu. Era pedant, maniacal de meticulos, ceea ce îi aducea la disperare pe colaboratori. Dacă soția îi muta un obiect de la locul lui, îl apostrofa imediat: „Asta nu stătea aici. Unde stătea, acolo trebuie să stea!”

TVR 50

Mari actori ai scenei românești, Radu Beligan și Toma Caragiu, au înnobilit cu arta lor și micul ecran; adeseori, prezența lor incitantă, și a multor altor creatori, provoca dureri de cap dictatorului

ÎN LOC SĂ EDUCE GUSTUL PUBLICULUI, TELEVIZIUNEA A DEVENIT SCLAVA ACESTUIA

DAN MIHĂESCU, MANASE RADNEV

A trecut o jumătate de veac de la prima emisiune „oficială” a TVR, din noaptea de 31 decembrie 1956. Invitații noștri, cunoscuți realizatori de televiziune, au evocat în primele episoade ale discuției (Magazin istoric, nr. 12/2006, 1/2007) acei ani de început, cu momente semnificative, întâmplări amuzante, personalități care au onorat micul ecran, confruntări cu cenzura ș.a.

Vom urmări acum alte pagini din cronica acestor cinci decenii de televiziune românească, cu ceea ce a fost bun sau mai puțin agreabil.

– Multe dintre emisiunile culturale, momentele umoristice de odinioară de la TVR nu numai că sunt gustate și astăzi, dar sunt contrapuse unora dintre emisiunile de la felurite televiziuni, de stat sau particulare.

Dan Mihăescu (D.M.) – Amintiți-vă, de exemplu, de serialul *Tanța și Costel*, al lui Ion Băieșu, la care am fost redactor. Amintiți-vă de Nea Mărin. Am avut șansa ca tot eu să-l propun pe post pe Amza Pellea, cu Nea Mărin, acest personaj devenit, oarecum, emblematic

pentru anii '80. Atunci s-a respins materialul. *Gura lumii* se intitula și se rostea în el cuvântul *ministru*. Din cauza asta n-a trecut de cenzură. Momentele cu Nea Mărin au avut apoi succesul pe care-l știm. S-au scos de pe post în cele din urmă, la indicații din înalt nivel („Leana lu' Zăpăcitu“).

– Textele le scria Amza Pellea sau colabora cu dumneavoastră?

D.M. – El a fost autorul principal. Uneori ne mai consulta, pe mine și pe Grigore Pop, mai dădeam o mână de ajutor. Noi le propuneam, ca să zică așa, „pe românește“ și apoi el le trecea „pe olteneste“.

S-a amintit aici de cultura care se făcea în acei ani la TVR. Noi nu ne ocupam numai de emisiunile de divertisment, cu bănculețe, cu balerine, cu muzică și vedete de circ. Noi am inventat niște modalități de a transmite cultură, de a educa prin intermediul satirilor, umorului. Aveam *Meridianele umorului*. Aici foloseam texte din toți marii scriitori ai lumii care au scris umor, un Bernard Shaw, Mark Twain, Alfonse Allais, Manzoni, Ephraim Kishon, Avercenco, de la ruși, care pe vremea aceea nu era agreat, Ilf și Petrov și câți alții. Am mai avut o *Istorie a umorului românesc*, cu toți marii noștri scriitori, cu recitaluri ale unor actori importanți. S-au realizat și recitaluri de autor. Din opera lui Tudor Mușatescu, Teodor Mazilu, Dumitru Solomon, Valentin Silvestru etc.

Aveam și un mare avantaj atunci, de ce să n-o recunoaștem: eram singura televiziune și la noi venea tot ceea ce aveam mai valoros în acel moment literatura, știința, teatrul, scena lirică, ecranul sau lumea stadioanelor. Acum lucrurile s-au schimbat. Sunt atâtea televiziuni... Fiecare e liber să se ducă unde vrea și unde-i solicitat.

Atunci toți doreau să apară la TVR, mai ales actorii și cântăreții. Birlic îmi spunea: „Nu ești la televizor, lumea se întreabă: «N-o fi murit oare?»“ Televiziunea a avut acest avantaj imens de-a te arăta întregii țări.

– De ce sunt gustate astăzi foarte multe emisiuni de odinioară?

D.M. – Vă spun eu de ce. Întâi, când îmi făceam o distribuție (am și acum agendele) aveam de ales între Octavian Cotescu și Ștefan Mihăilescu-Brăila, între Caragiu și Ștefan Bănică, Amza și „Bibanul“ (Dem Rădulescu). Acuma...

Sunt niște seriale din astea făcute de amatori. Este epoca în care Ceaușescu, zic eu, ar putea fi fericit. El tot timpul ne spunea: „Să

băgăm brigăzi artistice de agitație.“ E timpul brigăzilor. Unde sunt actorii mari? La mine în emisie ca să placă, nu la viză, dar ca să aibă audiență de public, trebuia să am o „bombă“. Caragiu însemna o bombă. Dar el nu apărea decât de trei ori pe an. Cât de mare actor este Radu Beligan... Mă duceam și-mi dădea materialul. Teatru, la intrarea actorilor, cu textul în mână: „Maestre, știți... Poate...“ Mă duceam acasă la niște autori. Mi-aduc aminte de Isaac Peltz, trăia încă, mă primea și-mi dădea materialul.

Era, dacă vreți, și efortul acesta al redactorului de a face cultură, nu numai umor din acesta gratuit și banșuri cu frizeri, bacșișuri sau inventarul de la magazinul de fierărie care nu era în regulă.

– Și eternelle soacre!

D.M. – Și ele. Cred că audiența de care încă se bucură acum multe momente și emisiuni de atunci se explică prin calitatea lor indiscutabilă. Pentru aceasta rezistă.

Și încă ceva. La un moment dat departamentul de varietăți a dispărut. Ni s-a spus: „Nu mai avem nevoie de voi.“ Și am fost izgoniți, într-un fel sau altul. Un coleg, Darian, a plecat la Teatrul din Pitești; Cornel Popa și Radu Anagnoste la Giurgiu; eu – afară; Grigore Pop s-a pensionat medical. Titu Acs, Ion Mustață, Buhoiu au plecat definitiv din țară și bine au făcut. Încet-încet ne-am risipit toți cei de la Divertisment. Se cereau „varietăți sobre“. Nici acum, după atâția ani, nu pricep cum or fi fiind acelea.

Manase Radnev (M.R.) – Stupide!

D.M. – După decembrie 1989, când am văzut colinde religioase, lambada, fete cu fuste mini-mini, mi-am spus: „Noi,ăștia bătrânii, ar trebui să facem o groapă în care să stăm să respirăm cu paiul. Ce televiziune va veni acum...“ A scurt timp, după ce am văzut ce se întâmplă, mi-am spus că nu-mi mai fac nicio groapă. Stau la balcon și mă simt foarte bine. Pentru că un Caragiu, făcut de mine în '70, se

Solista Anca Ageamolu împreună cu Dan Mihăilescu

Un neuitat reporter și realizator: Aristide Buhoiu

vede cu plăcere și acum. Montam materiale cu niște puști. Montam secvențe cu Bănică, cu Cotescu și alții. Se întâmpla după '89, lucram cu niște puști de 21-22 de ani și ei se topeau de râs. I-am întrebat: „Vă place?”... „Cum să nu! Ce hainoși sunt!” – se minunau copiii aceia.

M.R. – Trebuie să ținem cont că lucrurile făcute pe vremuri la TVR plac și astăzi – unele dintre ele, nu toate – datorită faptului că s-au născut într-o epocă de formidabilă prosperitate a teatrului românesc. Era acea școală românească, bine cunoscută și apreciată în lume. Erau generațiile vechi, cu Giugaru, Vraca, Finteșteanu, Calboreanu, Birlic și alții. Veneau cei noi, Caragiu, George Constantin, Leopoldina Bălănuță și lista este enormă. Erau acești „monștri sacri”, care nu mai sunt astăzi. Vor fi poate alții, mai târziu.

Televiziunea este o oglindă peste tot. Și dacă vrei să cunoști o țară, deschizi ecranul și imediat vezi ce și cu cine ai de-a face.

– TVR nu era numai spectacol teatral, emisiuni culturale sau de divertisment. Erau și emisiunile politice, se făcea intens propaganda partidului și, de pe la mijlocul anilor '70, cultul lui Ceaușescu.

M.R. – Dar unele contrabalansau pe celelalte. Aminteai de emisiuni de dinainte de '89 care se reiau acum și care sunt primite cu interes. Se reiau pentru că rezistă. Sunt emisiuni culturale, nu reportajele de pe șantieri, de pe câmp sau de la mai știu eu ce dezbateri pe marginea directivelor cutărui Congres al P.C.R.

Să nu uităm că am avut și avantajul acelor regizori formidabili. Și în teatru și la TVR: Lucian Pintilie, David Esrig, Ion Barna...

D.M. – Petre Sava Băleanu, Letiția Popa, Mihai Iacob...

M.R. – Oameni talentați, premiați în străinătate. O pleiadă de tineri fusese precedată de un Sică Alexandrescu, Liviu Ciulei. Dacă TVR se născă într-o epocă aridă din punct de vedere cultural, nu puteai să ai emisiunile bune. Oricât de bine ar fi scris onorabilul Dan Mihăescu, dacă nu-l avea pe Toma Caragiu...

TVR în acei ani a fost produsul unei culturi care avea niște culmi remarcabile. Culmi pe care sperăm să le aibă și în viitor. În viața unei națiuni, ca și în sport, există momente de vârf, dar și coborâri.

– Totuși, după '89 s-a vehiculat ideea că în jumătatea de secol în care românii au trăit în comunism nu s-a făcut cultură.

D.M. – Spune-o direct, domnule. S-a spus că a fost deșert cultural!

M.R. – Am să vă dau un citat din celebrul om de televiziune Bernard Pivot. Acum câțiva ani a publicat o carte intitulată *Mustare adresate gospodinei sub 50 de ani*. El considera că gospodina sub 50 de ani este telespectatorul cel mai asiduă, pentru că poate să vadă emisiuni în tot cursul zilei. Așadar, Pivot spune cam așa: „La începuturile ei, una dintre sarcinile de bază ale televiziunii, afară de a informa și a distra, a fost aceea de a cultiva, de a educa, de a forma. După mai bine de jumătate de veac de la debut, constatăm că această funcție a dispărut complet la televiziunile generaliste.” Televiziunile generaliste, trebuie să amintim, sunt acelea care au o varietate de programe, spre deosebire de televiziunile tematice sau de nișă, care sunt profilate pe anumite domenii.

D.M. – Animal Planet, Discovery...

M.R. – Și Pivot continuă: „În loc să educe gustul publicului, televiziunea a devenit sclava acestui gust. A făcut să dispară cultura în numele audienței, iar televiziunea particulară n-are vocația de a face cultură, ea dorește în primul rând ratingul.”

Această explicație pe care o dă Pivot este generală.

– Poți avea impresia că a urmărit în mod special ce se întâmplă la noi.

M.R. – Nu. Televiziunea s-a născut cu trei funcții: cultural-educativă, informativă, distractivă. Pierderea acestei funcții cultural-educative este un fenomen global. Trăim în altă lume. E greu să spui că era mai bine înainte. „Nostalgia nu mai este ce era”, spunea Simone

Signoret. Dar e dificil să afirmi că televiziunea era mai bună înainte. Multă lume o face. Și Pivot spune același lucru. În trecut, în Franța existau numai trei canale publice de televiziune. După părerea lui, unul dintre cei mai mari teleaști din lume, televiziunea ca ansamblu era mai bună decât ceea ce este acum, când sunt o sută de canale la Paris.

Eu n-aș spune acest lucru. Trăim în altă lume, repet. Așa cum TVR a fost produsul unei anumite mișcări culturale românești, nici acum nu se poate să fie altfel. Doar că în prezent trăim într-un alt context social, politic, uman. E greu să compari televiziunea de ieri cu cea de azi.

Acest fenomen este în toată lumea. Am fost recent în Anglia și ce am văzut la televiziunile de acolo m-a decepționat. Anglia, care cu ani în urmă producea integrala Shakespeare, acum... Nu am mai văzut nici o piesă de teatru notabilă. Sunt alte cerințe. E greu să compari ceea ce a fost cu ceea ce este acum. Mai ales că în ultimii ani, înainte de 1989, TVR a fost atât de ciuntită, de chinuită, din comandamente pur politice. Trebuie să apreciem ce a fost bun și să constatăm că, din păcate, profesionalismul celor de dinainte era mai vizibil, mai eficient, decât cel de acum.

– Domnule Mihăescu, dumneavoastră ați invocat sintagma aceasta „deșert cultural“. Eu unul o refuz sau o privesc ca pe o ciudățenie. M-am școlit, m-am format și afirmat în acei așa-ziși ani de deșert cultural. Magazin istoric, revista care publică această discuție, a apărut în 1967 și a continuat să apară în tot acest vid cultural. Admițând că acesta, totuși, a existat, cum l-a traversat TVR-ul?

D.M. – Înainte să veniți să înregistrați discuția noastră, am scos niște vechi dosare și

Stefan Iordache și Cornel Coman în piesa Cei care rămân mereu tineri, de I.D. Șerban

m-am uitat pe sumare de emisiuni de acum 30-40 de ani. Emisiuni de divertisment. Și am văzut că la acest gen de emisiuni făcusem un concurs. Am luat *Sub pecetea tainei*, a lui Mateiu Caragiale, rămasă neterminată, și am propus telespectatorilor să găsească un final. Emisiunea o prezenta Șerban Cioculescu. Am făcut o emisiune-concurs condusă de Victor Eftimiu. Într-un alt concurs ceream să fie recunoscut un tablou și un personaj. Altă dată a fost o emisiune tip *Recunoașteți interpretul*, pe teme de cultură muzicală. Am inventat, noi, cei din redacție, nu eu singur bineînțeles, un dicționar umoristic-muzical. Profitam de această formulă și, de exemplu, la litera B, dădeam un material cu Bourvil, Beligan, Ștefan Bănică, Tamara Buciuceanu, o schiță de Brătescu-Voinești sau Anton Bacalbașa ș.a.m.d. Și aceasta era o formă de direcționare către un gen de umor mai cultivat, nu doar către cele minore, ceea ce astăzi s-ar chema „manelism“.

Exista o anumită ținută și pentru aceasta personalitățile culturale marcante nu ezitau să apară la emisiunile de divertisment. Tudor Mușatescu, cu aforismele lui, Gheorghe Leahu, directorul Teatrului Național din Timișoara, iarăși Beligan.

M.R. – Știi ce aș vrea să te întreb, Dane? Tu crezi că astfel de emisiuni nu se mai fac pentru că nu mai există Mușatescu, Leahu și toți ceilalți sau pur și simplu pentru că autorii de astăzi nu știu sau nu vor să facă astfel de emisiuni?

D.M. – Într-o discuție la o televiziune în care vorbeam de tradiția spectacolului de revistă la români am arătat că aceasta a dispărut. Nu mai avem spectacolul în tradiția lui Tănase. Cu cupletul politic la zi, melodii lansate atunci, cu momente de dans fastuoase, cu câte un invitat străin de marcă.

Nu mai interesează revista acum. În loc de revistă ai spectacole cu sex, cu imagini

La TVR, Ștefan cel Mare a avut și chipul lui Gheorghe Cozorici

Spectacol teatral cu piesa *Titanic vals*, de Tudor Muşatescu

nemaipomenite, digitale, montaje senzaționale. A dispărut cupletul politic. Ce cuplet s-a mai făcut, cum să critici, voalat sau nu, pe cineva când la oricare talk-show oricine poate spune orice despre oricine, cu oricare cuvinte, de la cele mai subtile, până la cele ale pegrei suburbane?

M.R. – Tipul acesta de emisiune cu cuplet politic, muzică, dans, momente de arta circului, ceea ce era teatrul de estradă, pe care le-am transpus în televiziune, dispare, într-adevăr. Francezii au păstrat genul acesta. La noi predomină talk-show-urile, chiar dacă mai sunt presărate cu momente de divertisment.

Eu de-asta te-am întrebat, Dane: Ce ar putea face un Dan Mihăescu tânăr, astăzi?

D.M. – M-am îngrijorat foarte tare privind profesia mea. În loc de un răspuns direct, vă povestesc ceva. Celebrul comic Arkadi Raikin, din U.R.S.S., împlinea 80 de ani. Era serbat la la televiziunea bulgară, pe care spre sfârșitul anilor '80 o urmăream toți cu nesaț. Era, cred, pe vremea perestroikăi și a glasnostului din timpul lui Gorbaciov. Reporterul l-a întrebat pe Raikin: „Acum, când este mai multă libertate, mai multă deschidere, se pot spune mai multe lucruri în umor, ce soartă prevești pentru tinerii umoriști de acum?” Și Raikin a răspuns: „Sunt foarte îngrijorat acum de posibilitățile umorului. Eu, de exemplu, intram în scenă și mă făceam că mă împiedic și-mi făceam semnul crucii: «Doamne, ferește! Era să-mi frâng gâtul». Și lumea din sală se uimea: «Ăsta-i nebun, își face semnul crucii în public!» Eu – continua Raikin – am făcut pușcărie pentru niște lucruri de-astea. Când am ieșit, la primul spectacol pe care l-am dat, cu voie de la partid și poliție, m-am așezat pe un scaun, am luat un ziar și am început să citesc. Au trecut un minut, două, trei, eu citeam și lumea din sală a început să murmure, apoi chiar să tropăie nemulțumită. Ce spectacol era acela? Și atunci

le-am spus: «Ce-ați pățit? Nu vă e rușine? V-ați pierdut răbdarea după șase minute? Eu am așteptat opt ani!»“. Aceste lucruri, povestea Raikin, au dispărut. Aceste aluzii au dispărut. Umorul, în libertate, s-a schimbat.

M.R. – Societatea s-a schimbat! Am să vă citez definiția pe care a dat-o televiziunii, cu mai bine de jumătate de veac în urmă, André Malraux și care este, după părerea mea, cea mai sugestivă până acum. El spunea: „Teatrul este un cap mic într-o sală mare. Cinematograful este un cap mare într-o sală mică. Televiziunea este un tête-à-tête.“ Deci televiziunea reprezintă două capete față în față. Astăzi majoritatea programelor de televiziune prezintă două sau mai multe capete față în față. Talk-show-urile.

De ce această preponderență a discuțiilor în televiziunea de astăzi? Multă vreme am crezut că reprezintă explicația istorico-politică a faptului că România a ieșit din obediența unui regim și a unei dictaturi stupide și lumea este dornică să afle ceea ce nu putea afla înainte.

Aceste talk-show-uri predomină și la americani și la englezi. Este nevoia de a explica, de a vorbi, de a te justifica, o trăsătură a epocii contemporane. Pivotal spunea și altceva. Și televiziunea, arăta el, va fi într-un proces de adevărat declin. Noile suporturi de distracție, calculatorul, internetul, d.v.d.-urile și altele, vor duce la pierderea spectatorilor de televiziune. Așa cum cinematografele au din ce în ce mai puțini spectatori. Toate acestea au făcut ca tipul de cultură clasică să nu mai poată fi gustat de marele public. În schimb, s-a inventat ceva: o joncțiune a teatrului cu cinematograful, care a dat filmul de televiziune – teleplayul. Dar pentru aceasta trebuie să existe o dramaturgie pentru micul ecran. Se fac adaptări după piese de teatru la noi, dar încă nu avem dramaturgie pentru teleplay. Ceea ce se face ține mai mult de genul telenovelelor, al operelor minore (soap-opera) sau, așa cum s-a mai spus, de un fel manelist de a privi dramaturgia.

Există tirania gustului public, a frivolității care au făcut ca din această îmbinare de prost gust al autorilor și al unei anumite părți a publicului să iasă o televiziune care, pe plan cultural, este net inferioară nu numai la noi, ci în lumea întreagă.

D.M. – Această explozie a vulgarului se explică și prin tabuurile pe care le-a avut genul de-a lungul timpului. La noi, nimeni nu-și înșela nevasta. Ce însemna satiră? Puteam să fac bășcălie de Ceaușescu? Sau să vorbești de adulter, sau de faptul că-l prinde pe cineva cu... Sau să arăți anumite părți ale trupului? Până și

măicuțele erau îmbrăcate mai sexy decât eram noi obligați să ne îmbrăcăm cântărețele.

Și atunci, dându-se voie la așa ceva, a explodat prostul gust. Toate aluziile porcoase, tot limbajul vulgar au invadat ca o voluptate a urâtului. Văzând ceea ce se întâmplă, aproape de talk-show-uri, cred că și acestea duc la dispariția televiziunii. Acestea sunt radio cu imagini. Televiziunea înseamnă spectacol. Există un banc care circula la noi: Cinematograful a mâncat teatrul, televiziunea a mâncat cinematograful, internetul a mâncat televiziunea, numai noi ne mâncăm între noi.

- Cum era prezentă Muza Clio pe micile ecrane?

M.R. - Până în 1967, repet, 90% dintre emisiuni erau în direct. Doar 10% erau filmate. Documentarele de istorie au apărut după acest an. Nu se puteau filma decât emisiunile de actualitate.

- Nu putea să vină cineva cu un document să-l prezinte în direct?

M.R. - Interzis! Cenzura intervenea, evident. Dar exista un anume sentiment al continuității istorice, până și la emisiunile de teatru. Am dat Delavrancea, cu *Apus de soare*. S-au jucat Alecsandri, Davila. Tot ce era teatru românesc și evoca istoria țării se juca.

Dar istoria la televiziune, chiar în anii aceia mai negri despre care v-am spus, nu putea fi ocolită. Eu m-am transferat la studioul de film, pentru că acolo se mai puteau face anumite lucruri.

Chiar în anii aceia, '70-'80, televiziunea a făcut câteva cicluri care astăzi încă rezistă. A fost un ciclu de șapte episoade *Istoria civilizațiilor balcanice*, cu comentariul lui Emil Condurachi. S-au făcut documentare despre cetățile săsești, mănăstirile din nordul Moldovei ș.a. Am făcut un film despre Brâncuși, de o oră, *Cumințenia pământului*, cu un cunoscut operator și realizator, Constantin Chelba. Nu ni s-a dat voie să mergem să filmăm în străinătate, l-am făcut cu ceea ce exista în România. Și totuși conducerea nu l-a difuzat. Era în 1987. N-au vrut să dea un film de o oră despre Brâncuși, când programul zilnic era de numai două ore. Nu a putut fi prezentat decât după 1989, deși fusese premiat la vremea lui de Asociația Cineaștilor din România.

După 1990, preocupări de istorie am văzut foarte multe la televiziunile occidentale. Istoria continuă să fie un subiect care se vinde bine. Am văzut comentarii foarte interesante la televiziunea franceză. Dacă la noi s-ar face niște dosare ale istoriei (cum făcea pe vremuri

Alain Decaux la televiziunea franceză), profitând de accesul deschis acum la arhive, ar fi foarte bine primite. Dar să fie făcute cu competență și obiectivitate, nu aruncând niște vorbe cu imagini. Scenarii bine elaborate, cu opinii controversate, cu documente și imagini cât mai multe.

Se vorbește de istorie la noi, nu se poate spune că nu se vorbește. Discuții nesfârșite. Dar istoria ca atare, cu aura ei de știință și fascinație, încă nu se face simțită la televizor. Vedem talk-show-uri, dar nu vedem spectacolul istoriei. Mă văd nevoit să dau iarăși un exemplu francez. Am văzut un ciclu de emisiuni, *Divanul*, făcute de Henry Chapier, un conațional de-al nostru, ajuns la Paris. Am fost coleg de liceu cu el. A plecat din țară când avea 14-15 ani și a ajuns celebru în Franța, în calitate de cronicar de film și realizator de televiziune.

Ce conținea *Divanul* său? Era ca divanul lui Sigmund Freud, care te întindea pe canapea și-ți făcea psihanaliză.

- Chapier își întindea și el invitații pe un divan?

M.R. - Exact. Eu am văzut o emisiune cu generalul Jaruzelski, fostul conducător al Poloniei. Era un tablou cu Mona Lisa pe un perete și sub el, pe divan, invitatul. Din când în când, Jaruzelski dădea un răspuns mai așa... Atunci Mona Lisa clipea, făcea cu ochiul spectatorului: „Oare așa o fi?”. Se crea o anume tensiune între cei doi și telespectatori, care făcea ca discuția să fie antrenantă și atractivă, ca un spectacol.

(Va urma)

A consemnat Ioan LĂCUSTĂ

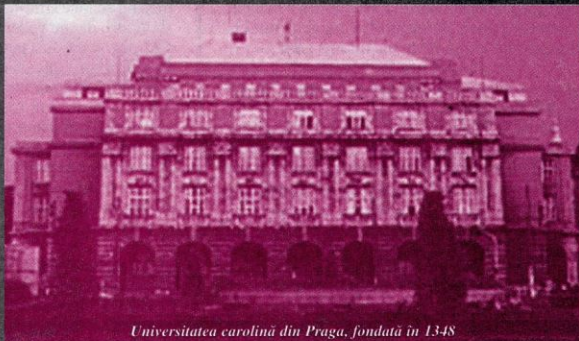

Ioan Lăcustă pregătind, la masa de montaj, o nouă Serată muzicală

Exclusivitate

Ne-a vizitat la redacție domnul Jiri Félix, profesor de limba română la Universitatea din Praga. Studiile românești în Cehia datorează foarte mult lingvistului ceh, care și-a consacrat activitatea tainelor limbii noastre. Serii întregi de studenți și doctoranzi au fost beneficiarele pasiunii pentru cultura română a septuagenarului dascăl.

Jiri Félix ne-a oferit spre publicare – redactat în limba română, pe care, evident, o mănuieste cu măiestrie – un articol despre un nume-reper în lingvistica cehă și mondială.

Universitatea carolină din Praga, fondată în 1348

VILÉM MATHESIUS, LINGVISTUL CU SPIRIT CIVIC

JIRI FELÍX

Născut la 3 august 1882, în orașul Pardubice (Boemia de Răsărit), Mathesius era al doilea fiu al unui maestru mănășar înstărit, care, mai târziu, a devenit controlor de măsuri și greutate. Familia s-a mutat de timpuriu în orașul Kolín, unde Vilém a urmat școala primară și liceul. În afară de latină, greacă și germană, limbi obligatorii, a început să învețe franceza și engleza. După bacalaureat a studiat ceha, germana și franceza la Universitatea Carolină din Praga.

În anul 1903, când în liceele comerciale s-a introdus studiul limbii engleze, Mathesius a început să se pregătească pentru anglistică. Studiile asupra topicii engleze l-au consacrat drept primul specialist ceh în domeniu, determinând numirea sa într-un post de conferențiar la Universitatea Carolină. În anul 1912 a devenit profesor asociat, iar în 1919 profesor titular de limba și literatura engleză la Facultatea de Litere din Praga. Din anul 1916 era membru supleant al Societății Regale de Litere și Științe a Boemiei, iar mai târziu a fost ales membru al Academiei Ceh de Științe și Arte, precum și al Comitetului Internațional de Lingvistică.

În 1926, din inițiativa lui a luat ființă Cercul Lingvistic de la Praga, la care vor adera Roman Jakobson, Serghei Karțevski, Bohumil Trnka, Henrik Becker, Bohuslav Havránek, Jan Mukarovský, Nikolai S. Trubețkoi, Lucien Tesnière și alții.

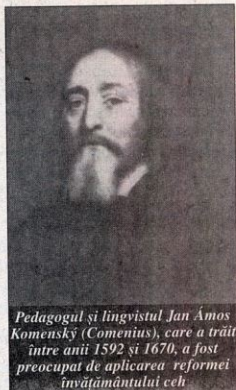
Activitatea membrilor Cercului Lingvistic de la Praga a trezit un puternic ecou internațional. În România au manifestat interes în acest sens Sextil Pușcariu, Alexandru Rosetti, Alexandru Graur, Iorgu Iordan, Gheorghe Ivănescu și mulți alții.

Mathesius era convins că orice teorie trebuie să aibă o aplicație practică, în cazul lingvisticii, la studiul limbilor, la predarea limbii materne în școală și la cultivarea limbilor. În acest ultim domeniu, el ținea seama de următoarele.

Limba cehă literară și-a atins apogeul spre sfârșitul secolului al XVI-lea. Veacuri de-a rândul fusese întrebuintată în toate domeniile vieții publice, în beletristică și în literatura de specialitate. Dar, după înfrângerea de către Habsburgii a revoltei stărilor cehe, în bătălia de la Muntele Alb, lângă Praga (1620), a început declinul ei. Cei mai mulți dintre nobilii cehi au fost executați, iar intelectualii, în frunte cu Jan Ámos Komenský (Comenius), au luat drumul exilului. În cursul recatolicizării forțate, au fost arse aproximativ 30.000 de cărți cehești declarate eretice. Limba cehă a fost treptat eliminată din viața publică, din cultură și, în cele din urmă (1774), chiar și din școlile satești. A rămas prezentă numai în vorbirea iobagilor și a slujitorilor. Straturile superioare ale societății au fost germanizate.

Cultura înseamnă disciplină

Când se părea că ceha ajunsese în pragul dispariției, un mic grup de intelectuali, dintre puținii rămași în țară, și-a propus să o salveze. Ei au trecut la copierea și mai târziu la publicarea vechilor cărți cehești, adaptându-le pentru cititorul necultivat, au editat reviste populare, au scris piese de teatru și poezii. La 29 ani de la apariția

Pedagogul și lingvistul Jan Ámos Komenský (Comenius), care a trăit între anii 1592 și 1670, a fost preocupat de aplicarea reformei învățământului ceh

cărții *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, de Samuil Micu și Gheorghe Șincai, a fost tipărită o amplă gramatică a limbii cehe de către Josef Dobrovský, bazată în mare măsură pe tipăriturile de un rafinat nivel lingvistic de la sfârșitul secolului al XVI-lea. Acest fapt a imprimat un caracter arhaizant normei limbii cehe literare moderne. O diferență semnificativă între ceha literară și cea colocvială se păstrează și astăzi.

Respingând ideile puriștilor, Vilém Mathesius nu urmărea introducerea arbitra-

rului și a bunului plac în materie de cultivare a limbii. El considera că abordarea intelectuală a oricărui fenomen cultural presupune ordine. În limba cultă, ordinea constă într-o stabilitate flexibilă a sistemului. După savantul ceh, orice persoană cultivată ar trebui să-și însușească bine stilul expozitiv clar și accesibil.

Mathesius n-a fost un cărturar închistat în problemele specifice ale domeniului său. El s-a angajat în acțiuni vizând ridicarea nivelului vieții spirituale cehe, promovarea gândirii critice, impunerea logicii în argumentarea opiniilor, precum și așezarea pe baze științifice a vieții publice și a celei particulare. Volumele *Kulturní aktivismus* (Spiritual activ în cultură) și *Možnosti, které čekají* (Șansele care își așteaptă realizarea) stau mărturie cu privire la preocupările sale în sfera civică. Cu titlu de curiozitate, spicuim câteva fragmente din cartea *Șansele care își așteaptă realizarea*, capitolul *Voința de a face cultură*.

„O viață cu adevărat culturală solicită din partea celor ce participă activ la ea, înainte de toate, o doză însemnată de disciplină interioară. La urma urmelor, e același lucru dacă un critic serios afirmă: cultura înseamnă înainte de toate ordine sau dacă un practician cu funcție de conducere în sectorul tehnicii declară: cultura înseamnă, înainte de toate, capacitatea de a organiza munca. În toate aceste cazuri e vorba despre a ne subordona într-o oarecare măsură unui lucru ce se află în afara noastră sau, dacă vrei, mai presus

Lingvistul Roman Jakobson (1896-1982), emigrat din Rusia în 1921, unul dintre întemeietorii structuralismului

de noi, de a reduce întrucâtva orgoliul și despotismul subiectiv“.

Odată cu F.D. Roosevelt

De notat și interesul lui Vilém Mathesius pentru traducerea etnonimului *ceh* în limba engleză. El a arătat (în 1911) că termenul *Bohemian* nu este propriu, întrucât are și semnificația de *țigan* și *boem*. Prima atestare a cuvântului englezesc *Czech* datează din anul 1850. De aici derivă actualul *Czechia* (Cehia), cu echivalentul livresc *Czech Republic* (Republica Cehă).

La sfârșitul anilor '30, Mathesius a alcătuit o culegere de articole intitulată *Co dalo Ěeskoslavoensko Evropi a lidstvu* (Ce a dat Cehoslovacia Europei și omenirii). Însă înainte de apariția ei, Slovacia s-a declarat stat independent, la 14 martie 1939, iar a doua zi, Cehia a fost ocupată de nemți, ceea ce a impus schimbarea titlului cărții în *Co daly naše země Evropi a lidstvu* (Ce au dat țările noastre Europei și omenirii). Tratatând aportul cehilor la progresul culturii și tehnicii universale, volumul a

avut, desigur, în situația deprimantă de atunci, și un rol însofletor.

La puțin timp după împlinirea vârstei de 40 de ani, Vilém Mathesius s-a îmbolnăvit de retinopatie. Activitățile de a citi și de a scrie i-au fost intermediare de câte un asistent. La 50 de ani, bolnavul a contractat o tuberculoză la coloana vertebrală, fiind spitalizat de două ori, pe termen lung. În aceeași perioadă a încetat din viață prima soție. În pofida acestor vicisitudini, el a continuat să lucreze. Chiar internat în spital, a condus un examen de doctorat, pentru a-i înlesni candidatei încheierea studiilor în termen legal.

Greutățile anilor de război i-au determinat pe soții Mathesius să se mute în reședința lor din Kolín. După distrugerea casei într-un bombardament, scăpați cu viața ca prin minune, ei s-au întors la Praga, unde însă starea de sănătate a profesorului se înrăutățea pe zi ce trecea. Vilém Mathesius a murit la vârsta de 63 ani și 7 luni, la 12 aprilie 1945 (în aceeași zi ca și președintele american F.D. Roosevelt). O

altă coincidență: în anul nașterii sale, 1882, J.U. Jarník a inaugurat primul curs de limba română la Universitatea Carolină.

Tineretea profesorului a coincis cu o perioadă de ascensiune economică și culturală a societății ceh, încununată cu redobândirea independenței de stat (28 octombrie 1918). În schimb, moartea l-a surprins într-un moment de cumplită asuprire a poporului ceh, din care, conform documentelor oficiale descoperite mai târziu și prezentate Tribunalului Internațional de la Nürnberg, o treime urma să fie lichidată fizic, o treime germanizată și o treime transferată în Siberia. Lui Mathesius nu i-a fost dat să apuce eșecul acestor planuri de genocid.

Savantul praghez a fost un deschizător de drumuri în ceea ce privește noile orientări în lingvistică. Datorită lui, lingvistica cehă a ajuns în centrul interesului internațional. El a fost și un excelent organizator, redactor al mai multor periodice și un pedagog de excepție. Și-a câștigat admirația și respectul studenților prin stilul de a preda, echilibrat și la obiect. ■

ÎN SERAI (Criptografie: 5, 7, 3, 5)

Soluție rebus 1/2007

T - A - V - B - BRUXELLES -
ONORA - LT - AL - N - HAGA -
IA - SILIT - CUGET - EA - A -
ECRAN - A - PARLAMENT -
NAIST - UE - SA - PB - BIS - E -
ASOCIAT - SR - EURO - A - OU -
RE - UR - OBLIGATII.

Soluție joc 1/2007

INTEGRARE ÎN UE (IN-TE-G/R-
ARE-ÎN-U-E)

Gheorghe BRAȘOVEANU

ORAȘE ARMENEȘTI DIN TRANSILVANIA

GABRIEL-VIRGIL RUSU

Populație est-europeană creștină cu un trecut al cărui început se pierde în negura epocii antice, risipită pe versanții Munților Taurus și Antitaurus, armenii și-au avut rolul lor în istorie. Ei au dus, de-a lungul timpului, o luptă disperată pentru supraviețuire. În anul 1065 turcii selgiucizi au cucerit și au devastat Ani, capitala regatului armean, generând un exod în masă al populației locale. O parte a celor prizonieri s-a stabilit în sud-estul Asiei Mici, întemeind Armenia Ciliciană; alta a fost primită în Imperiul Bizantin, pătrunzând astfel în Europa.

Negustori armeni și bisericile din Bistrița și Gherla

Renumiți comercianți, armenii din diaspora vor fi semnați de timpuriu și în Moldova, ca punct final al unui alt exod determinat de cucerirea Crimeii de către otomani. Alexandru cel Bun (1400-1432) le acordă privilegii, iar în anul 1401 acceptă instalarea unui episcop gregorian la Suceava. Potrivit lui Nicolae Iorga, „coloniile armenesti au constituit prima burghezie a orașelor moldovenești”. Curând apar tensiuni între armeni și autoritatea domnească. După repetate evenimente sângeroase, comunitățile armenesti se subțiază în mod semnificativ, iar intoleranța politico-religioasă exercitată de unii domnitori moldoveni declanșează valuri succesive de emigrație în Transilvania. Punctul culminant al conflictului pare să fi fost atins în 1671, an ce a coincis cu răscoala orheiienilor și lăpușenilor, condusă de serdarul Mihalcea Hâncă zis Hâncul sau Hencul, foarte probabil de origine armeană, și medelnicerul Apostol Durac, mișcare îndreptată împotriva tiraniei lui Gheorghe Duca (1665-1666; 1668-1672; 1678-1683).

Maria Tereza (1741-1780)

Intoleranță religioasă și persecuții economice

Monofiziți gregorienii, considerați eretici ai Ortodoxiei de către locuitorii țărilor-gazdă creștine, armenii au cunoscut de multe ori suferința și deopotrivă umilința pentru credința îmbrățișată. Cele mai mari probleme le-au avut coloniile armenice din Polonia. Acolo autoritățile au încercat prin forță să le impună unirea cu Roma și adoptarea religiei catolice. Instrumentul politicii de convertire era chiar episcopul armean Nicol Tho-

rossowitch care, sprijinit de iezuiți, a pus în aplicare un vast proiect propagandistic în rândul conaționalilor. Acțiunile înaltului prelat au nemulțumit comunitățile din Polonia, iar confiscarea lăcașurilor de cult gregoriene a produs grave complicații. Astfel, în anul 1646 a izbucnit la Lemberg o puternică revoltă antiiezuită, ce a determinat migrația masivă a armenilor spre Moldova, Transilvania și spre alte țări limitrofe. Cei rămași, circa 5.000 de persoane, pe fondul insuccesului mișcării și al presiunilor exercitate de episcopul Vardan Hounanian, succesorul lui Nicol Thorossowitch, consimt în final la unire.

După unele estimări, numărul armenilor moldoveni era, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, de circa 10.000. Erau instalați, de regulă, în localitățile urbane, în special la Suceava, unde rezida episcopul lor. Recunoscându-l pe Sfântul Grigore cel Mare drept unic părinte al Bisericii, aceștia erau considerați marginali, exponenții unei societăți religioase obscure și închise. Așa se explică persecuțiile din vremea domnitorilor Ștefan Rareș (1551-1552), Ștefan Tomșa (1563-1564) sau Alexandru Lăpușeanu (1552-1561; 1564-1568), când s-a încercat convertirea lor forțată la ortodoxism și distrugerea bisericilor.

Faptul că pe fondul evenimentelor din 1671 însuși episcopul de Suceava, Minas Zilifdakan Oglu, și o parte a clerului armean părăsesc Moldova ne face să credem că intoleranța religioasă a autorității centrale a atins cote extreme. Să mai menționăm faptul că în materie de practică a cultului, statul ardelean vecin era mult mai tolerant, iar armenii cunoșteau bine acest lucru, de la conaționalii lor din valurile precedente de emigrație.

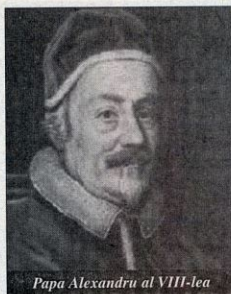
Interiorul bisericii armenesti din Dumbrăveni

În fine, sub aspect economic, se pare că infiltrarea treptată și cu complicitatea domniei a elementelor grecești-levantine a dus la pierderea (sau la perspectiva pierderii) unor monopoluri și privilegii de către o clasă de mijloc moldovenească și așa destul de ruinată, în care armenii își aveau locul lor din vechime. Precaritatea păturii de negustori și de meseriași a fost determinată în primul rând de instabilitatea politică ce a caracterizat aproape întreg veacul al XVII-lea. Abuzurile fiscoale domnesc reclamate de o vistierie de cele mai multe ori goală, mereu datorare față de Poartă sau prost administrată și periodic delapidată, au generat mari nemulțumiri.

Implantarea noii păturii de comercianți levantini, concurenți economici primejdioși, a determinat o reorientare preponderantă a comerțului către Balcani, politică ale cărei efecte armenii le-au resimțit. În aceste condiții pare justificată ralierea unor elemente armenești la mișcarea orheiană îndreptată împotriva domnitorului Duca, el înșuși de origine greacă. Cronicarul Ion Neculce confirmă teoria: „Iar în al trilean anu a domniei lui (Duca-vodă), la vl[ea]to 7180 [=1672], rădicatu-s-au Hâncești[i] cu toți orheianii și lăpușenii cu oastă asupra lui, pentru urăciunea grecilor ce aduseră prea mulți dé la Țarigrad.”

Înăbușirea revoltei în baia de sânge de lângă Chișinău prin asistența militară otomană, prinderea și executarea lui Hâncă nu au reprezentat neapărat cauzele celui mai mare exod al armenilor moldoveni spre Ardeal, ci mai degrabă efectele unui proces acumulativ de nemulțumiri.

Stăpânirea de la Iași nu s-a opus inițiativei disperate a armenilor și nici nu a încercat, într-o formă sau alta, să-i împiedice să plece. Gheorghe

Papa Alexandru al VIII-lea

Duca a acceptat, în mod tacit și oarecum inconstent, văduvirea economiei țării de o componentă semnificativă de negustori și meșteșugari, proces ale cărui efecte, din păcate, nu le putem evalua. Probabil că golul lăsat de cei plecați va fi umplut curând de elementele mercantile greco-levantine implantate în Moldova.

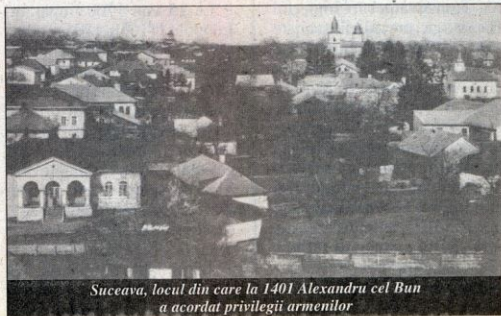
Cu acordul Curții

Valul de imigranți nu a îndrăznit să pătrundă în principat fără încuviințarea principelui Transilvaniei. Potrivit tradiției, 3.000 de familii însumând circa 12.000 de persoane (unii istorici consideră cifra exagerată), împreună cu proprietățile lor mobile, s-au stabilit în trecătorile Carpaților, îndurând cumplita iarnă de la începutul anului 1672, până când

delegația lor s-a reîntors de la principele Mihail Apafi I (1661-1690) cu acceptul așezării lor în Transilvania. Pătrunderea se va face prin trei coloane: cea nordică a trecut prin pasul Dornelor și s-a oprit la Bistrița, grupul fiind însoțit de liderul Daniel Todor și de episcopul gregorian de Moldova, Minas Zilifdikian Oglu. Coloana din mijloc, cea mai numeroasă, a trecut prin pasul Bicăz și refugiații s-au stabilit la Gheorghieni, respectiv Ditrău. În fine, coloana sudică a traversat Carpații prin Ghi-meș-Palanca și Oituz, așezându-se tot în secuii, la Frumoasa, lângă Miercurea Ciuc.

Procesul „înfierii armenilor” a fost complex, iar localitățile în care aceștia urma să se așeze erau dinainte stabilite și repartizate de autoritățile ardelen. Așezarea grupurilor în apropierea graniței cu Moldova a fost doar o primă etapă a acestui proces, deoarece imigranții vor pătrunde ulterior tot mai adânc în Transilvania, ajungând la Gurghiu, Dumbrăveni, Petelea, Alba-Iulia și Gherla.

În anii 1684 și 1699, noilor veniți li s-au acordat privilegii, în baza cărora puteau să-și exercite în mod liber meseriile de tâbăcari, coșocari, cizmari, dar și să-și practice nestingheriți îndeletnicirea de comercianți. De altfel, ono-

Suceava, locul din care la 1401 Alexandru cel Bun a acordat privilegii armenilor

mastica înregistrată de documente relevă în mod fidel îndeletnicirea economică a unor familii armenesti: Brenzar, Covrig, Plăcintar, Verzerescu, Văcar etc. În alte situații întâlnim nume interesante cum ar fi: Bulbuc, Bogdan, Crăciun, Criste, Corbul, Daniel, Iacob, Luca, Maxim, Manea, Pop, Pascu, Todor etc., ca rezultat al unei conviețuiri îndelungate în mediul românesc al Moldovei. Curând însă, aceste patronime se vor maghiariza, odată cu menționarea lor în actele oficiale: Bogdány, Kráczon (Karácson), Kristóf, Korbul, Dániel, Jakab, Mákszim, Mánya, Papp, Paskuly, Tódor.

Apartul pragmaticelor și dinamicelor caste armenice la dezvoltarea economică a principatului i-a determinat pe suveranii habsburgici să le întărească, de-a lungul secolului al XVIII-lea, privilegiile. Însă din suma comunităților transilvane armenesti, doar două au reușit să prospere cu adevărat și să dobândească, calitatea de oraș liber: Gherla și Dumbrăveni.

Tapi ispășitori

La Gherla primii armeni sosesc prin anul 1682, însă numărul lor va spori pe fondul evenimentelor tragice petrecute la Bistrița. Aici, după integrarea Transilvaniei în Imperiul Habsburgic, prevederile sanitare săsești au fost înlocuite cu cele austriece, mult mai severe. În ciuda acestor măsuri, în 1712 apar câteva cazuri de ciumă, întâmplător sau nu, în casa unui armean. Răspândirea ulterioară a molimei a determinat conducerea burgului să ia, la presiunea staroștilor de breaslă din Adunarea celor 100, măsura alungării tuturor armenilor din oraș. Li s-a reproșat faptul că fiind negustori itineranți doar ei puteau să

Principele Mihail Apafy (1661-1690) a aprobat așezarea armenilor în Transilvania

aducă boala în oraș, iar instituirea stării de carantină a reprezentat un bun prilej pentru patriciatul săsesc de a scăpa de acești concurenți primejdioși care le amenințau seculara prosperitate economică.

Evacuarea ultimativă nu s-a realizat așa cum doreau autoritățile bistrițene. În fața refuzului celor incriminați, au fost nevoite să apeleze la efectivele militare locale și, în urma unor confruntări sângeroase, în care soldații au luat efectiv cu asalt locuștele baricate, armenii au fost nevoiți să cedeze. Au cerut în schimb ca orașul și districtul să le pună la dispoziție mijloace de transport pentru a-și evacua bunurile mobile la Gherla, oraș ce a devenit astfel principala metropolă armeană a Transilvaniei.

La 15 mai 1700 împăratul Leopold I (1658-1705) a emis *Diploma de la Vinț*, prin care acorda unei comunități de bulgari așezate în principatul Transilvaniei dreptul de a-și „cumpăra pe banii proprii [...] terenuri pentru orașe și de pășunat”. Este momentul intrării în scenă a episcopului armean Oxendius Verzerescu, succesorul lui Zilifdakian, personalitatea cea mai importantă a comunității din Gherla, cel care-i convinsese pe conaționali săi să accepte unirea cu

Roma. Acesta era născut la Botoșani și a emigrat împreună cu familia în Ardeal, după răscola lui Hâncă. De aici a plecat la Roma, unde a urmat cursurile Colegiului *De Propaganda Fide*. La moartea lui Minas Zilifdakian, în octombrie 1690, Papa Alexandru al VIII-lea îl numește pe Oxendius episcop *in patribus* de Aldala, o dioceză din Irlanda, și vicar al armenilor din Transilvania.

Tenace, pragmatic și autoritar, numit adesea chiar „tiran”, Verzerescu încearcă să exploateze efectele patentei imperiale, demarând o serie de acțiuni la curtea din Viena, unde era destul de bine văzut. După eforturi deosebite și, probabil, ținându-se cont de contribuția sa esențială la catolicizarea armenilor, episcopul obține dreptul de a fonda, în Marele Principat, un oraș liber regesc pe terenul viran de lângă fortificația Gherla. Drept urmare, au început negocierile cu autoritățile imperiale pentru achiziționarea unui teren, în apropierea cetății. În mod paradoxal, dacă până în anul 1700 nicio autoritate locală sau persoană fizică potenta din punct de vedere financiar nu s-a arătat interesată în cumpărarea măcar a unei părți din domeniul Gherlei, acum fiscul solicita pentru spațiul fciar viran ales de Verzerescu 25.000 de forinți de argint. O sumă exagerat de mare. Discuțiile au fost furtunoase, dar singura concesie pe care imperialii au făcut-o a fost aceea de a accepta plata sumei în rate anuale, împreună cu dobânzile aferente. În cele din urmă, contractul a fost încheiat, iar lucrările au putut demara după planul arhitectului Alexa (Alexian) din Roma. S-a trecut la parcelarea și distribuirea de mici loturi familiilor, pe care aceștia și-au

ridicat locuințele individuale. Conform planului, au fost tăiate patru bulevarde paralele și drepte, toate cu deschidere generoasă spre Someșul Mic, în timp ce cvartalul larg era dominat de clădiri edilitare, de o casă a orașului și de locuințele celor mai avuți negustori.

Începuturile orașului trebuie legate însă de construirea bisericii numite „a lui Solomon Simai“, edil al Gherlei, ridicată înainte de punerea în aplicare a proiectului de urbanizare și în jurul căreia s-au construit primele locuințe provizorii. Se spune că înstăritul primar era nemulțumit de faptul că armenii lăudau numele Domnului întru o biserică din lemn. De aceea, el a inițiat ridicarea unui lăcaș de cult din piatră, ce va fi edificat pe terenul defunctului său frate și care-i va purta numele până în zilele noastre.

„Orașul de câmp“

În Gherla nu există în prezent nici o clădire datată sau databilă anterior anului 1723, momentul începerii lucrărilor la biserica solomoniană, astfel încât orașul baroc „adus de la Roma“ de Verzerescu va fi desăvârșit în forma sa actuală abia spre sfârșitul primei jumătăți a secolului al XVIII-lea. În scurt timp, acesta devine prosper, fiind considerat unul dintre principalele centre comerciale și de producție manufacturieră din principat. Oxendius năzuia să-i adune pe toți armenii ardeleni la Gherla, însă a murit la Viena în anul 1715, probabil otrăvit, fără a-și vedea visul împlinit.

Un alt nucleu masiv de populație armeană s-a concentrat pe teritoriul actualului

*„Să respectați legile lui Dumnezeu,
să dați regelui ce este al regelui
și să vă iubiți unul pe altul,
pentru că iubirea și stima dintre cetățenii
oricărui oraș constituie temelul
cel mai sigur al existenței sale.
Dacă temelia acestui oraș va fi dragostea
și stima dintre cetățenii săi, afunți orașul
va înflori și va exista cât va dăinui
și piatra.“*

*(Oxendius Verzerescu,
Episcop în patribus de Aldala
și vicar al armenilor din Transilvania)*

oraș Dumbrăveni, din județul Sibiu. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, acolo, în apropierea castelului de vânătoare al principelui Mihail Apafi I, pe malul Târnavei Mari, se găsea un modest sat de iobagi format din 10-12 case, numit Ebeșfalău sau Ebeszfalva. Aici își ținea suveranul grajdurile pentru cai și cuștile căinilor de vânătoare, întreaga comunitate fiind angrenată în economia domeniului, dar mai ales în organizarea fastuoaselor vânători, atât de îndrăgite de principe.

În „satul cu câini“ își fac apariția, treptat, primii etnici armeni prizonieri din Moldova. În anul 1689, un număr de 20 de familii păstorite de parohul Martin Potoczki părăsesc Gheorghieniul și cu aprobarea lui Apafi se așază lângă castel, asumându-și obligația de a deseca zona mlăștinoasă a luncii Târnavei și de a întemeia gospodăria. Pentru acest lucru ei sunt scutiți de impozite. Șapte ani mai târziu, numărul armenilor sporește atât de mult, încât comunitatea obține titlul și drepturile de companie comercială, prin eforturile primarului Andrei Zakarias, cel dintâi edil al localității.

Și evoluția nu se oprește aici. În anul 1733, inspirați din exemplul lui Verzerescu, oficialii din Ebeșfalău, mai pre-

cis primarul Nicolae Issekutz și parohul Mihail Daniel, îl autorizează pe misionarul catolic de rit armean Barun Minas să plece la Viena pentru a le reprezenta interesele. În urma unor lungi negocieri, împăratul Carol al III-lea (1712-1740) acceptă transformarea satului într-un „oraș de câmp“, primind un nume nou, Elisabethopol (în limba maghiară Erszebetvaros). Maria Tereza (1741-1780) insistă ca în câmpul stemei și al pecetii orașului să apară reprezentarea grafică a fiicei suveranului ungur Andrei al II-lea (1205-1235), Elisabeta, inclusă în panteonul sfinților Bisericii Catolice, patroana spirituală a localității.

În timpul primarului Maxim Issekutz armenii din Elisabethopol, viitorul oraș Dumbrăveni, ajunși la 216 gospodării, achiziționează de la stat, „pe veci“, întreg domeniul castelului Ebeșfalău pentru suma de 60.000 de forinți de argint. Afacerea a fost întărită de suverană, care ridică localitatea la rangul de „oraș liber privilegiat“, iar din anul 1780 acesta devine „oraș regal“, cu toate drepturile conexe.

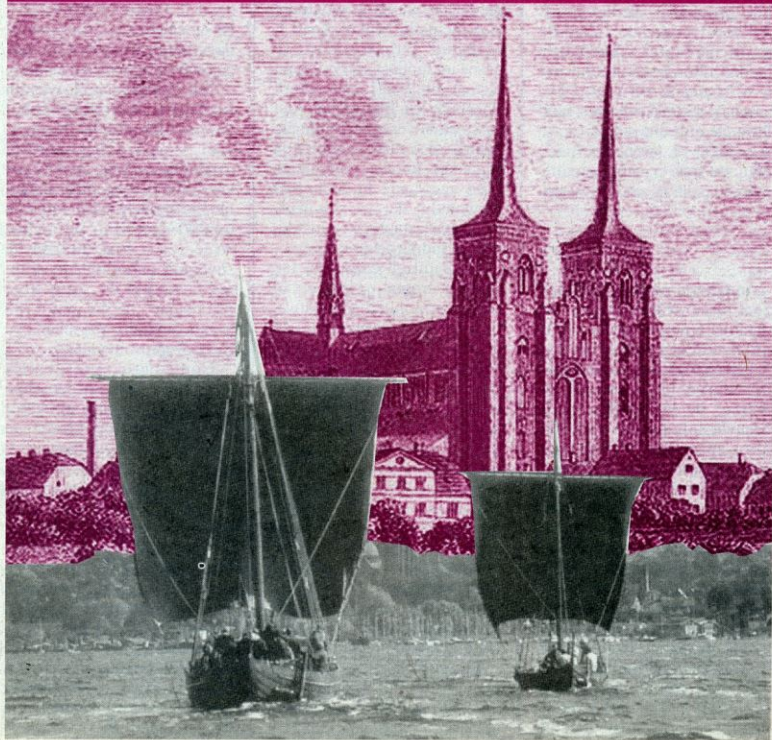
Contribuția prosperelor coloniilor armenesti, cu deosebire a celor două orașe ale căror începuturi au fost prezentate mai sus, la dezvoltarea economiei ardeleni s-a dovedit a fi semnificativă. Impresionanta catedrală armeano-catolică cu hramul Sfintei Treimi, după unele opinii, cel mai mare lăcaș de cult armean din lume, ridicată în centrul orașului Gherla spre sfârșitul veacului al XVIII-lea (1798), dovedește peste timp măsura credinței, bogăția dar și mândria acestei harnice comunități care și-a avut rolul ei în istoria Transilvaniei. ■

CATEDRALA DIN ROSKILDE, NECROPOLĂ REGALĂ

ANNA EVA BUDURA

Apele fiordului legănau alene iahturile ancorate la mal. Încărcată cu vizitatorii Muzeului Vikingilor, o ambarcațiune-replică a „corăbiilor lungi” era gata să reediteze, într-un scurt voiaj, experiența trecutului. Ocupanții s-au aplecat peste rame, au tras cu nădejde și s-au avântat spre larg. Am urmărit-o o vreme, până când am văzut vela ridicându-se, apoi m-am îndreptat spre unul dintre monumentele istorice ale Danemarcei: catedrala din Roskilde. Undeva sus, pe malul fiordului, i-am zărit turlele aurite sub soarele amiezii.

Asemenea tuturor așezărilor daneze, Roskilde poartă amprenta spiritului gospodăresc al locuitorilor, amendat de preocuparea pentru tot ce încântă ochiul și mângâie sufletul. Am pășit pe străzi trasate cu rigla, unele încă pavate cu bolovani, dar foarte bine întreținute. M-am bucurat de rondurile de flori și de tufișurile multicolore, aranjate din loc în loc. Așa am ajuns fără dificultate în piața pietruită, acolo unde se află catedrala.

● Capitală a lui Harald Dinte Albastru și cetate de scaun episcopal
 ● Reforma îi dă lovitura de grație: devine un sat ● Estrid, sora lui Canute, folosește banii cu evlavie ● 3 milioane de cărămizi arse și în anul 1280 catedrala e gata ● Cel mai înalt vizitator are 2,19 m ● Gloria de suveran se poate împărți cu cea de astronom ● Cine i-a creștinat pe danezi?

Privind în jur, am încercat să-mi imaginez evoluția așezării, de la micul târg pentru mărfurile aduse de navigatorii veniți din toate colțurile lumii, până când a devenit capitală, apoi necropolă regală.

Orașul a început să se înfiptă spre finalul epocii vikin-gilor (sfârșitul secolului al X-lea), când regele Harald Dinte Albastru (958-985?) și-a mutat capitala de la Jelling la Roskilde. După 1020, aceasta a devenit și cetate de scaun episcopal al diocesei Sealandului. Între anii 1250 și 1500, au fost durate lăcașuri de cult, așa încât Roskilde se putea mândri cu o impunătoare catedrală, 14 biserici, două mănăstiri, trei schituri de maici și o capelă particulară a episcopului. Activități susținute – comerciale, meșteșugărești – au asigurat prosperitatea așezării și dezvoltarea ei ca un oraș cu

mari posibilități. După 1100, când cinci „corăbii lungi” au fost scufundate la intrarea în fiord, procesul a fost înșășit întrerupt. Accesul spre oraș a fost blocat. Activitatea comercială și cea productivă s-au redus simțitor și cetățenii urbei au devenit din ce în ce mai dependenți de numerosul și influentul cler catolic, de mărini-mia curții regale. Treptat, Roskilde și-a pierdut avantajele care îl făcuseră un oraș de frunte al Danemarcei. Locul i-a fost ocupat, după anul 1445, de Copenhaga.

Reforma a dat lovitura de grație așezării: bisericile și mănăstirile au fost demolate, bogățiile lor risipite, câteva incendii succesive pustiind orașul. La sfârșitul secolului al XVIII-lea Roskilde figura în memoria vizitatorilor ca un sat ceva mai răsărit. Desemnarea lui drept necropolă regală a casei daneze a avut menirea să salveze amintirea unui trecut măreț.

Catedrala de la Roskilde – inclusă din 1995 în lista celor mai valoroase obiective culturale ale lumii – s-a născut odată cu înfiriparea așezării, a trăit, prosperat și decăzut odată cu ea. Istoricii consideră că pe locul unde se află ea azi, regele Harald Dinte Albastru a ordonat construirea unei bisericiuțe de lemn „întru cinstirea Sfintei Treimi”. Urmele ei nu au fost găsite, dar în secolul al XI-lea, sora regelui Canute (1018-1035), Estrid, a înlocuit-o cu una din piatră, folosind despăgubirile primite de la suveran, drept penitență pentru asasinarea, în anul 1026, a soțului ei. În jurul anului 1080, a fost sfințită o nouă biserică construită în urma eforturilor depuse de episcopul Svend Nordman. Era o basilică cu trei nave, străjuită în latura vestică de două turnuri. În Cronică Roskildei se afirma că „aceasta a fost decorată cu o

Reședință a regilor danezi până în 1443, Roskilde se află la sud-vest de Copenhaga și găzduiește un important monument istoric al Danemarcei, catedrala

Necropola regală

imensă coroană, avea coloane de marmură și a fost bogat ornamentată. Pe latura ei nordică era o mănăstire, ai cărei călugări oficiau slujbele rituale și cele de pomenire". Asemenea construcțiilor realizate în epocă, catedrala era durată din travertin (un soi de tuf calcaros), care se găsea din belșug în zonă. În 1100, episcopul Arnold (1088-1124) a împrejmuit-o cu un zid solid, care delimitează până în zilele noastre piațeta.

În a doua jumătate a secolului al XII-lea, influentul și puternicul episcop al Sealandului, Absalon, a inițiat ridicarea unei noi biserici din cărămizi, pe care o dorea impresionantă: cu trei nave, înaltă de două etaje, cu câte o clopotniță pe fiecare latură a altarului. Planurile lui au fost însă schimbate de doi frați Suneson, unul episcop, celălalt arhiepiscop, care preluseră dioceza în anul 1190. Asemenea lui Absalon, și cei doi fuseseră educați la Paris, puternic centru cultural al lumii, unde se ridicau magnifice biserici-catedrale în noul stil gotic.

Spre deosebire de cel roman, noul stil punea accentul pe luminozitate, pe introducerea luminii prin vitraliile colorate, pentru a conferi interioarelor bisericilor un aer celestial. În conformitate cu noile principii estetice dominante la Paris, ei au efectuat schimbări fundamentale în planurile arhitecturale ale catedralei, renunțând la clopotnițele de pe laturile altarului, la transeptul impozant și dispunând arcuarea energică a plafonului. Prin aceasta frații Suneson au

Christian II, cumnat al împăratului Carol Quintul...

introdus stilul gotic francez în Danemarca, realizând, totodată, primul edificiu în acest stil în afara Franței. Cu eforturi ce au durat aproape un secol, în 1280, construirea catedralei a fost terminată, în ea încorporându-se peste 3 milioane de cărămizi arse chiar în apropierea șantierului.

Punctul de cotitură în istoria catedralei s-a realizat odată cu trecerea, după 1536, de la catolicism la luteranism, când regele a devenit capul bisericii și a expropriat toate proprietățile episcopiei și

... și Christian IV, un suveran popular și dinamic

tezaurul lăcașului. Odată cu pierderea averilor, și-a pierdut și poziția în stat și în ierarhia bisericească, rămânând doar lăcașul de cult al diocezei Sealandului.

Cerințele noului serviciu religios au impus schimbări în interiorul catedralei. Pentru rege și familia regală s-a realizat o strană specială, ferită de vederea credincioșilor cu un paravan, confecționat cu mare rafinament de meșterii orfevreri danezi. Piesa a rămas până în zilele noastre o măturie de talent și imaginație. Cele 75 de altare au fost demontate, azi amintirea lor fiind păstrată doar de câteva fresce cu valoare istorică. În nava lungă de 84 m au fost instalate șiruri de strane pentru credincioși și a fost ridicat un amvon bogat ornamentat cu basoreliefuli din alabastru.

Vechiul altar a fost și el înlocuit cu o operă reprezentativă pentru arta religioasă a Evului Mediu, realizată la Anvers, în anul 1560. În secolul al XVII-lea, catedrala a fost înzestrată cu o cristelniță și o orgă noi, iar în partea vestică, cu două turle în stilul specific arhitecturii daneze, ale căror vârfuri ascuțite se pierd în tărâile cerului.

După 1536 a devenit locul de îngropăciune pentru regii Danemarcei, continuându-se un obicei încă din cele mai vechi timpuri, când lăcașurile de cult serveau și ca necropole pentru membrii casei regale, nobile și personalități de seamă. Sute de morminte și monumente funerare se află dedesubtul pardoselii.

Azi o vizită în catedrală oferă prielaj de cunoaștere a

personalităților istoriei Danemarcei. De aceea mi-am început vizita în incinta fostului altar, unde pe una dintre cele patru coloane am regăsit imaginea legendarului rege Harald Dinte Albastru, iar în centrul acestuia, sarcofagul mării regine Margrete I (1353-1412). Hara!d Dinte Albastru, fiul „protectoarei Danemarcei”, Thyra, și al regelui Gorm cel Bătrân (936-958), a fost „acel Harald care – așa cum menționează chiar el pe piatra funerară – ridicată în fața tumulului părinților săi de la Jelling – a cucerit toată Danemarca și Norvegia și i-a creștinat pe danezi”.

Regina Margrete, fiica regelui Waldemar IV Attertag (1340-1375) și soția regelui Hakone VI al Norvegiei, s-a bucurat de recunoașterea capacităților diplomatice și a abilității strategice dincolo de granițele patriei. Ca urmare, după moartea soțului și, apoi, a fiului ei intervenită în anul 1387, Landsting-ul din Scania i-a conferit titlul onorific de „suverană, stăpână și protectoare a întregului regat al Danemarcei”. Actul a fost urmat la scurt timp de gestul similar al Norvegiei și Suediei. De la această recunoaștere nu a fost decât un pas până la realizarea, în 1397, a Uniunii de la Kalmar a celor trei țări (*Magazin istoric*, nr.1/1977), uniune care i-a asigurat Danemarcei supremația în nordul Europei timp de un veac.

Urmând firul istoriei Danemarcei, am poposit în Capela Mașilor, o extensie pe latura sud-vestică a catedralei. A fost construită în anul 1462 de primul rege din Casa Olden-

Frederik II...

borg, Christian I (1448-1481), ca loc de îngropăciune pentru el și soția, Dorothea de Brandenburg. Fiind catolici devotați, ei au conceput această capelă în stil gotic târziu, nu ca pe un loc pentru preamărire proprie, ci ca pe un loc de rugăciune și reculegere întru veșnica lor odihnă. În consecință, coșciugele lor au fost depuse în voltele de dedesubtul pardoselii, fără să fie marcate cu vreun monument impresionant. În schimb, în

... și soția sa, Sophie

capelă, au fost ridicate trei altare la care zilnic se oficiau messe și se înălțau rugăciuni pentru mântuirea sufletelor celor doi. Pentru întregirea atmosferei de elevație spirituală, capela a fost decorată cu fresce realizate în tonuri pastelate de albastru și vernil. Pe bolta capelei se revărsa firmamentul cerului cu îngeri ce cântă la harpă, lăută și corn, cu imagini ale Judecării de Apoi și martiriul lui Crist, iar de pe zidurile de sub arcade privesc sfinții protectori ai celor doi decedați.

După Reformă, memoria regilor decedați a fost cinstită altfel. Altarele au fost demolate și, pentru cuplurile regale Christian II (1534-1559) și Dorothea, Frederik II (1559-1588) și Sophie au fost ridicate impresionante monumente funerare, considerate cele mai frumoase din incinta catedralei. Au fost realizate de artiști olandezi în stil renascentist, ca mici temple antice, din marmură albă și neagră, decorate cu motive de inspirație romană. La baza lor străjuiesc halebardieri, ființe mitice sting în mod simbolic torța vieții, figuri feminine vin să întrupeze virtuțile creștine, iar o suită de basoreliefuri eternizează momente de seamă ale vieții defuncțiilor regi.

Nu puteam părăsi această capelă elegantă fără să mă opresc în fața coloanei de susținere din mijlocul ei, pe care am remarcat incrustate numele unor suverani danezi îngropați în catedrală și ale unor capete încoronate din alte țări, care au vizitat-o. Cu totul

original, alături de nume li s-a reținut și înălțimea. Pe primul loc se afla Christian I al Danemarcei (219,5 cm), urmat de Petru cel Mare al Rusiei (208,4 cm), iar pe locul al nouălea regele Mihai al României (187,9 cm). Cel mai scund dintre cei 21 de suverani înscrși pe listă este ultimul rege al Casei Oldenborg, Christian VII, care măsura 164,1 cm.

Mi-am continuat periplul istoric, grăbindu-mă spre capela regelui Christian IV (1588-1648), suveran al Danemarcei și, din 1596, și al Norvegiei, a cărui personalitate dinamică și contradictorie a marcat 52 de ani din istoria țării. De numele lui sunt legate Palatul Bursei, Palatul Roseborg, Cetatea Rotundă și alte edificii importante din Copenhaga. Suveran popular, memoria lui este păstrată cu smerenie, în ciuda faptului că Danemarca a înregistrat în vremea lui cele mai mari pierderi teritoriale din istorie.

Capela dedicată memoriei regelui Christian IV, primul loc de înmormântare regală construit după Reformă, poartă amprenta unei epoci eliberate de canoanele și conceptele Bisericii Catolice. Este o extensie pe partea centrală a laturii nordice a catedralei, o imensă sferă acoperită de o singură boltă, cu cea mai mare deschidere realizată în acele vremuri în Danemarca. Pe treptele consolei frontonului, șapte figuri feminine simbolizează virtuțile creștine: justiția, caritatea, tăria de caracter, credința, speranța, cumpătarea și prudența. În interior, capela, care de-a lungul veacurilor a suferit

Frederik IV, un reformator radical...

numeroase renovări și schimbări, se distinge prin sobrietate. Pe arcu înstelat al capelei suveranul împarte nemurirea cu personalități eminente din timpul domniei sale, de pildă, astronomul Tycho Brahe (*Magazin istoric*, nr. 8/2000) și alții.

In 1661 regele Frederik III a înlocuit printr-un act vechea monarhie electivă dominată de aristocrație cu o monarhie ereditară absolutistă. În vechiul altar al catedralei am găsit locul de odihnă al primilor doi suverani ai epocii absolutiste, Christian V (1670-1699) și Frederik IV

... și Frederik IX (mort în 1972), aici într-o ipostază de familie

(1699-1730), care au avut meritul de a introduce reforme radicale în agricultură și în întreaga societate. Urmașii lor până în anul 1848 le-au continuat politica, așa încât Danemarca s-a transformat într-un stat bine organizat, capabil să țină pasul cu evoluția Europei. Două sarcofage din marmură albă poartă efigia celor doi suverani. Pe următorii șase monarhi ai acestei perioade i-am găsit în capela construită în centrul laturii sudice a zidului catedralei. Monumentul funerar al regelui Frederik V (1746-1766), de inspirație romană, realizat din marmură albă, se impune atenției atât prin simplitate, cât și prin frumusețea celor două sculpturi de la baza monumentului, reprezentând două femei îndurate, simbolurile Danemarcei și Norvegiei.

Periplul meu în istoria Danemarcei din incinta catedralei de la Roskilde s-a încheiat în capela mortuară, realizată în stil bizantin, în partea nord-vestică a catedralei. Aici am găsit depuse sarcofagele primilor trei suverani ai Casei Glucksborg, care a ocupat tronul țării în anul 1863 și domnește până azi, ca monarhie constituțională.

Am părăsit boltele impresionante ale catedralei și m-am oprit în fața unei împrejurimi octogonale. Aici, sub o lespede simplă, pe care este gravată o ancoră, își dorm somnul de veci regele Frederik IX (decedat în 1972) și regina Ingrid. Un monument funerar modest, expresia unei noi înțelegeri a instituției monarhice. ■

DIPLOMAȚII ROMÂNI REAȚIONEAZĂ

Despre documentul ce urmează nu putem preciza decât că face parte din fondul Brutus Coste de la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Poartă data 28 septembrie 1945, scrisă de mână în colțul din dreapta sus. Ca de obicei, îl putem prezenta cititorilor noștri grație sprijinului acordat de doamna ELENA DANIELSON și de colaboratoarea noastră LAURA COSOVANU.

În urma măsurilor luate de autoritățile de ocupațiune sovietice, nu s-au primit decât știri sporadice și incomplete din țară.

Deși au fost admiși câțiva ziariști americani, cenzura telegramelor de presă este tot atât de severă ca și înainte și astfel gazetarii nu pot raporta nimic asupra situației politice.

Așa-zisul „act generos” al R[usiei] în ce privește clauzele financiare ale armistițiului nu constituie în realitate decât o renunțare parțială la unele exigențe astronomice impuse printr-o interpretare abuzivă și arbitrară a articolelor 10, 11 și 12 din convenția de armistițiu.

Este de observat că articolul 10, privitor la întreținerea trupelor sovietice, nici n-ar trebui să se mai aplice. Prin acest articol ni s-au stors și ni se storc încă sute de miliarde de lei. Convenția de armistițiu nu recunoaște niciun drept de ocupațiune trupelor r[usești], ci numai „libera lor mișcare pe teritoriul României în orice direcție”, dacă este cerută de operațiunile militare. Este o nedreptate sfidătoare să se mai găsească în România trupe sovietice în număr de aproape un milion, patru luni și jumătate după terminarea ostilităților.

În ce privește articolul 12, reducerile obținute se referă numai la restituirea recoltelor și vîtelor (deci a bunurilor de consumație) din Basarabia, Bucovina de Nord și teritoriile care au fost sub ocupațiune românească. Se reamintește că deși art. 12 nu vorbește decât de restituirea obiectelor și bunurilor identificabile, nu s-a cerut să înapoiem cereale și vite reprezentând aproape întreaga recoltă și întregul consum de vite pe trei ani în provinciile sus-amintite. Valoarea acestor

bunuri consumabile se ridică la una mie miliarde lei. Guvernele de dinainte de 6 martie au refuzat în mod categoric satisfacerea acestor revendicări neîntemeiate, arătând că cerealele și vitele consumate au fost vândute pe piața comercială; producătorii au fost plătiți și cu banii obținuți ei au achiziționat alte mărfuri produse de economia românească. Câteva zile după venirea la putere, actualul guvern a acceptat fără rezerve pretențiile sovietice. În loc de a cere suprimarea principiului însăși al acestor livrări nedrepte, Gr[oză] și [Indescifrabil] au confirmat în ultimele negocieri angajamentele luate, mulțumindu-se cu o reducere de 400 miliarde a cuantumului lor. În starea actuală a economiei românești – caracterizată prin ruina financiară totală și prin foamete – această obligație, care se adaugă la celelalte sarcini enorme, nu poate fi executată.

Restituirea unei părți din flotele noastre comerciale și de război nu constituie actul de generozitate proclamat de Gr[oză], ci numai o reintegrare foarte parțială într-un drept al nostru. Potrivit art. 1, forțele noastre navale urma să coopereze cu flota sovietică sub comanda șefilor ei. Totuși, rușii au debarcat la sfârșitul lui august 1944 echipajele românești și au trimis vasele în porturi r[usești]. Cât privește flota comercială, art. 10 prevede că ea va fi „supusă controlului Comandamentului sovietic în ce privește operațiile (în interesul general al Aliaților)”. Cu toate acestea, autoritățile sovietice au pus stăpânire pe toate vasele noastre maritime și fluviale. ■

(Va urma)

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Alegerile de deputați pentru Marea Adunare Națională, care au loc la 3 februarie 1957, sunt precedate de o intensă campanie propagandistică. Presa acordă spații largi prezentării candidaților, întâlnirilor acestora cu alegătorii, declarațiilor de adeziune ale unor simpli cetățeni sau ale personalităților culturale, științifice, artistice, ale militarilor, ale celor care votează pentru prima dată ș.a. Sunt popularizate realizările regimului, bilanțuri și tabele umpluți de zi paginile ziarelor. Toate controlate și direcționate de partidul unic, care, spre a da o oarecare impresie de scrutin electoral liber, a alcătuit un Front al Democrației Populare, care își prezintă și el candidații (*Magazin istoric*, nr. 12/2006).

Dintre multe astfel de relatări, reținem cele publicate de revista *Flacăra*, din 15 ianuarie. În „Casa Alegătorului, instalată în clădirea I.S.E.P.” (acum Academia de Științe Economice), intră eleva E.N., clasa a IX-a. „Am împlinit 18 ani – mărturisește ea – și voi vota în această circumscripție. Aș dori să mă lămurii ce am de făcut.” Întrebată dacă știe cine-i candidatul, răspunde: „Da, știu, Tudor Arghezi. Am citit multe din poeziile și articolele sale. Despre candidat n-am nevoie de alte lămuriri, explicați-mi, vă rog, despre altele.”

La 6 februarie sunt publicate rezultatele scrutinului. Dintre cei peste 11.600.000 alegători înscrși pe liste, au participat 99,15%. Pentru F.D.P. au votat 98,88%, împotriva – 1% (115.880); anulate – 0,12% (13.289). Cele mai multe voturi împotriva au fost în București (1,60%) și în Regiunea Autonomă Maghiară (1,97%).

La jumătate de veac de la revoltele țăranilor din 1907, Consiliul de Miniștri înființează Comitetul Național de Organizare pentru a 50-a Aniversare a Răscoalei din 1907. Președinte este M. Gh. Bujor, iar vicepreședinți Tudor Arghezi, Cezar Petrescu, Constantin Părvulescu, Zaharia Stancu. Printre

membri, și țărani participanți la răscoală: Gheorghe Adamache (Galați), Dumitru Ariciu (Sângeru, Ploiești), Filip Avramescu (Popânzălești, Craiova), Anica Condurache (Ibănești, Suceava), Gheorghe Munteanu (Blăgești, Bacău), Ion Gh. Zăgan (Ruginoasa, Iași) ș.a.

Revista *Viața Studentească* (care apărea din decembrie 1956), publică în nr. 2, februarie, o evocare semnată G. Vărzaru despre prezența unor studenți între răsculați. La 27 februarie 1907, au fost arestați la Tg. Frumos patru studenți ai Facultății de Științe din Iași. În zilele următoare, au fost ridicați alți cinci la Bădeni

(Botoșani), patru la Băceni (Iași), doi basarabeni la Moțăței (Dolj), trei la Roșu (Ilfov). La Șerbănești (Argeș) au fost prinși trei studenți „făcând propagandă și împrăștiind manifeste”, iar la Zigoreni (Argeș) s-au adăpostit doi studenți. Alți doi „călări, îmbrăcați în costume mitocănești [țărănești] – scriau ziarele din 1907 – au trecut prin Corbu, Odobești, Sălcuta [Dâmbovița], împărțind manifeste prin toate părțile”.

Pe aceeași pagină a *Vieții...* este reprodusă în facsimil scrisoarea lui B. Pascu, „fost învățător în 1907 la Măxineni-Greci, Ilfov”, care transmite „salutul meu studenților de azi care se bucură de condiții de învățătură pe care noi nu le-am avut”.

Securitatea veghează și în aceste luni de freamăt electoral. Sunt urmăriti îndeosebi vechii politicieni care au mai rămas în viață, după campaniile de exterminare a elitelor de la începutul anilor '50. Un informator, cu nume conspirativ... voevodal, „Petrul Cercel”, raporta la 14 ianuarie locotenent-colonelului Petru Mihai de la Securitatea Bucureștilor despre doi internați de marcă de la Spitalul Panduri („al doctorului Burghelă”): Gh. Tătărescu, fost frunța liberal, și C. Titel Petrescu, lider socialist care refuzase afilierea la Partidul Muncitoresc Român.

Tătărescu, consemnează „Petrul Cercel”, „imobilizat într-un pat de scânduri, a depus extraordinare eforturi de voință spre a face față acestui tratament drastic [...] A trecut de 70 de ani și a suportat extrem de greu boala sa, survenită la sfârșitul verii [...] Are și o complicație la rinichi.” C. Titel Petrescu „se află în-

Mirii au ales: un vot pentru republică!

tr-o convalescență destul de anevoioasă. În general, el a suportat greu operația de prostată. El s-a plâns de dureri îngrozitoare”.

Același informator raporta și comentariile politice ale fostului lider socialist. La 29 ianuarie el înregistra că acesta ar fi spus „că regimul comunist a trecut de la tentarea socialiștilor” (atragera lor), „la provocăție și teroare, ca pe cele mai bune timpuri ale lui Stalin”.

La 2 februarie 1957, C. Titel Petrescu considera

„că în momentul de față «guvernul intenționează să lichideze și ultimele resturi ale vechilor organizații politice, profitând de stadiul în care se află relațiile cu Occidentul”. (*Cartea albă a Securității*, vol. II, București, 1994).

Lupta de clasă, „organ teoretic și politic al C.C. al P.M.R.” este interesată de istorie, mai precis de „tratarea temeinică a problemelor de bază ale istoriei R.P.R.”. În nr. 2, februarie, I. Góliat analizează articolele publicate în 1956 de revista *Studii*, „una dintre cele mai vechi publicații ale Academiei R.P.R.”. Este criticată „inexplicabila rezervă a revistei față de opera istoricilor români din trecut”, lipsa unor „studii aprofundate care să arate contribuția reală a istoricilor din trecut la dezvoltarea istoriografiei românești, reconsiderarea critică și diferențiată a operei lor, scoaterea la suprafață a ceea ce este valoros în operele lor și combaterea greșelilor acestora în interpretarea unor fenomene istorice, atitudine critică față de concepțiile lor politice și filosofice”.

Lipsesc „studiile speciale care să combată școlile istorice reacționare din România, curentele mistico-idealiste, naționaliste ș.a.”. Revista nu este destul de

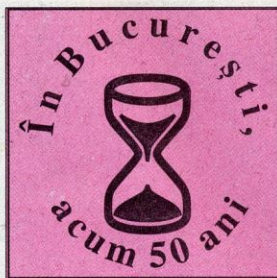
Actori de legendă ai scenei naționale: Giugaru, Birluc, Atanasia

fermă în „a combate și a demasca falsificarea grosolană a istoriei țării noastre, dezvăluind scopurile agresive, reacționare cărora slujesc falsificatorii istoriei“.

Nu s-a combătut, astfel, lucrarea lui A. Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marshall Antonescu* (Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu), care „demonstrează desfășurarea evenimentelor din țara noastră în timpul și după cel de Al Doilea Război Mondial, transformările revoluționare care au avut loc, calomniindu-se esența regimului de democrație populară“. La fel, trebuia dezavuată cartea lui E. Ciurea, *Le traité de paix avec la Roumanie du 10 février 1947* (Tratatul de pace cu România din 10 februarie 1947), care „analizează de pe pozițiile cuceririlor monopoliste reacționare din străinătate tratatul de pace încheiat de puterile alianței antifasciste cu România“, autorul încercând „să ia apărarea criminalilor de război care au fost condamnați după terminarea războiului“.

Mai reținem din nr. 1, ianuarie 1957, al *Luptei de clasă* și întrebarea care-l frământa pe un cititor din Corabia: „Are dreptul un membru al Comitetului Orașenesc de Partid să fie ales în prezidiul unei adunări generale a Organizației noastre de bază și să ia cuvântul în ședință?“ El poate fi ales, răspunde revista, poate chiar lua și cuvântul „pentru a-și spune părerea [...], nu are dreptul să-și impună punctul de vedere“.

Centrul de televiziune, intrat de curând în funcțiune (*Magazin istoric*, nr. 12/2006; 1/2007), scrie *Informația Bucureștiului*, din 25 ianuarie, „posedă două studiouri (unul pentru

transmiterea spectacolelor de teatru, estradă etc., iar celălalt pentru transmiterea de recitaluri, interviuri ș.a.) și o sală de telecinematograf.“ În curând, anunță ziarul, „va funcționa și o stație de reportaj; instalată pe două autobuze Zis, va putea transmite programe chiar din sălile de concert, teatre, stadioane, cu posibilitatea emiterii cu lumina obișnuită din teatru“.

Peste o lună, TVR înregistrează și o altfel de premieră. Prilejul este oferit de... Yves Montand. Cunoscutul actor și cântăreț concertează în zilele de 16-21 februarie în Sala Floreasca. Vine în România cu soția, actrița Simone Signoret. „Cu toate că locurile sunt numerotate – avertizează organizatorii –, posesorii de bilete sunt rugați a veni totuși din vreme, pentru a putea fi plasați pe locurile respective, până la începerea spectacolului, ținându-se seama că aproape 3.000 persoane nu pot fi plasate într-o jumătate de oră ca în sălile obișnuite. Copiii sub 12 ani nu au acces în sală.“

Pe scenă, „cântărețul – relatează Sașa Georgescu în *Informația Bucureștiului*, din 18 februarie – este pur și simplu transformat. În ținută sa simplă, aproape o salopetă, artistul îți dă o nemaipomenită impresie de vioiciune, nerv, inteligență. Montand umple scena, stabilind rapid fluidul magic cu spectatori“.

La 20 februarie Montand cântă pentru muncitorii Fabricii de Confecții „Gh. Gheorghiu-Dej“ (APACA). Ultimul concert, din 21 februarie, este televizat. Cea dintâi transmisie în direct a Televiziunii Române este realizată de Mircea Weissner (regizor artistic), Lucian Ionescu (regizor tehnic), Aurel

Samson, Lucian Penescu și M. Obradovici (operatori).

Centrul de Producție Cinematografică cumpără sau închiriază obiecte de epocă 1850-1900: mobilă, lenjerie, costume, încălțăminte, lămpi petrol, doare, cupeuri, trăsură ș.a. Anticariatul din strada Biserica Enei achiziționează enciclopedii și dicționare „din toate domeniile, în orice limbă.”

Teatrul „Tândărică” prezintă pentru adulți premiera *Milioanele lui Arlechin*; vocile păpușilor: Eugenia Popovici, Dem Savu, Ion Lucian, Clody Bertola, Magda Ianculescu, Valentin Teodorian ș.a.

Pe strada General Budișteanu, nr. 16, se deschide Muzeul „C. Medrea”. Sunt expuse 140 lucrări ale artistului. Apare volumul *Bucureștiul – orașul și monumentele sale*, de prof. Grigore Ionescu, în limbile română și franceză. La cinema „Republica” („Scala”, acum) s-a instalat primul ecran lat („cinemascop”) și se pregătește montarea unui și la „cel mai mare cinematograful bucureștean, „Patria”, scrie *Informația Bucureștiului*, din 18 ianuarie. Este necesar? – se întreabă ziarul. „Nici în momentul de față frumoasele perdele de pluș albastru nu descoperă toată lărgimea ecranului de la „Republica”. N-avem filme pentru ecran lat. Din nu știu ce exagerat simț al progresului investim acum din nou bani, aparate, materiale într-un lucru care nu oferă deocamdată garanții de viabilitate.” Inaugurarea cinemascopului de la „Patria” se face cu noul film românesc *Moara cu noroc* (regia Victor Iliu), pentru... „ecran obişnuit”.

Slujbă la Catedrala Sf. Iosif

Se stinge din viață acad. Barbu Lăzăreanu (n. 1881), istoric literar și publicist, director general al Bibliotecii Academiei R.P.R.

Ministerul Învățământului, scrie *Scânțtea tinerețului*, din 21 ianuarie, „a dispus ca adunarea festivă pentru sărbătorirea zilei de 24 Ianuarie să aibă loc în fiecare școală în ultimele două ore de curs pentru elevii care învață dimineața și în primele două ore de curs pentru elevii care învață după-amiaza și elevii cursurilor serale. Restul orelor de curs se vor desfășura în mod normal, conform orarului”.

Înființată în toamna lui 1956, catedra de limba chi-

neză de la Facultatea de Filologie a Universității bucureștene are opt studenți. Profesorul Cun Cen Sia este mulțumit de rezultatele acestora după primele examene.

In strada Academiei nr. 1, se deschide unitatea „Gospodina”, specializată în desfacerea de produse semi-preparate (șnițele, mititei, sărmăluțe în foi de viță ș.a.). Se înființează Casele de Pensii și Ajutor în cadrul culelor recunoscute din R.P.R.

Declarațiile de impunere fiscală pe 1957 se depun până la 10 februarie. Sunt obligați la astfel de declarații: comercianții, meseriașii, cărăușii, proprietarii de mici întreprinderi, liber-profesioniștii, persoanele care închiriază bunuri mobile sau imobile, deținătorii de mijloace de transport (cu excepția bicicletelor), posesorii de animale productive (vacii și bivolițe), sau de muncă (cai, câțari, boi, tăurași, bivoli). ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Yves Montand:
un cântec străbate București...

Telex Telex Telex Telex Telex

CHURCHILL NU IUBEA CAII

Nicolas Chaudun a avut ideea originală să convoace în paginile

unei cărți foarte frumoase, apărute recent la Paris și intitulate *La Majesté des centaures* (Măreția centaurilor), pe toți pictorii și sculptorii care au reprezentat regi călare sau generali pe cai în galop. Volumul face nu numai cât o magnifică galerie de artă (Tițian, Velázquez, Rubens, David, Gros, Géricault etc.), comentează admirativ criticii, ci și cât o excelentă carte de istorie, ce traversează în trap secolele.

Cu excepția lui Winston Churchill, care socotea acest animal total inconfortabil pe centru, locul de călărit, și periculos la extremități: cu gura mușca, iar cu copita lovea. De la Alexandru cel Mare, cu Bucifal, la actuala prințesă Haya a Iordaniei, trecând prin Murat în bătălia de la Abukir (Egipt, iulie 1799), Bonaparte la Muntele Saint-Bernard (Alpi, mai 1800) sau Ludovic al XIV-lea la Versailles, mai marii acestei lumi au vrut dintotdeauna să fie

imortalizați călare, pe acest piedestal viu. Înălțimea le completa puterea, iar imaginea centaurului – mitologia.

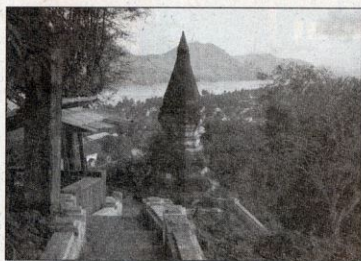

LUANG PRABANG, ORAȘ SAU MUZEU?

În noiembrie 2006 vechea așezare regală laotiană Luang Prabang, din nordul țării, a sărbătorit zece ani de la înscrierea în Patrimoniul mondial UNESCO. Prilej de meditație asupra soartei ei. Situată pe o limbă de pământ formată de o buclă strânsă a Mekongului, reședința regală de la Luang Prabang este una dintre cele trei capitale ale regatului până la venirea la putere a comunistilor, în 1975. Viața ei se desfășoară în ritmul celei a preoților budiști din cele 22 de temple, dar orașul a înregistrat în ultimii ani mai multe modificări decât în toate veacurile precedente. Bicicletele au început să cedeze strada motocicletelor și mașinilor, locuitorii cei mai bogați să viseze la garduri pentru

grădinile lor, viața de noapte și-a făcut și ea apariția pe artera principală, pentru satisfacerea turiștilor, așa încât localitatea... se „modernizează”.

Cum să protejezi, totuși, ambianța? – se întreabă specialiștii. Există un conflict de interese între arhitecții străini, care reabilitează aproape cu religiozitate casele tradiționale din lemn, și locuitorii, care își doresc zgârie-nori de sticlă și beton și supermarketuri. Cum să faci ca turismul să nu ucidă turismul? Și cum să eradichezi sărăcia, dacă trebuie limitat turismul? Mai ales că s-a făcut auzit și reproșul: „Voi aveți modernitate la voi și vreți să păstrați tradiția la noi.” S-a creat o Casă a patrimoniului, sub conducere locală, pentru a

gestiona deciziile și a-i convinge pe locuitori să nu-și mai vândă celui care oferă mai mult ulicioarele, casele, iazurile, ci să și le reabiliteze. Echilibrul a fost găsit, deocamdată,

în consensul fragil între consilieri, guvern și experții în patrimoniu. Cu speranța că el va dura.

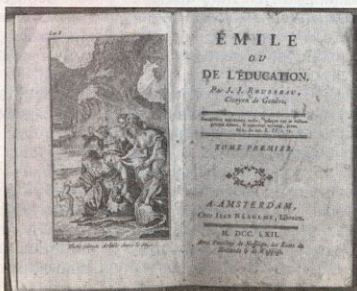
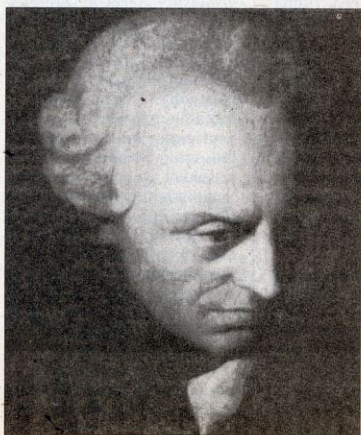

UN FAN AL LUI ROUSSEAU

Profesorul Immanuel Kant a rămas celebru nu numai prin creația lui filosofică, între care *Critica rațiunii pure* îl definește, ci și prin plimbările cotidiene, intrate în legendă. După copioase conversații relaxante cu discipolii, pe care îi invita la masă, filosoful pleca, de obicei, să mediteze singur, dintr-un motiv foarte special, de altfel. Voia să respire doar pe nas, ceea ce nu putea face dacă trebuia mereu să deschidă gura ca să discute. Aerul din

atmosferă, circulând pe un traseu mai lung și ajungând astfel în plămâni mai puțin rece și mai puțin umed, afirma el, îl irita în mai mică măsură. Așa își dobândise o îndelungă imunitate la tuse, răceli, răgușeli și guturai.

Numai două evenimente au reușit să-i perturbe programul lui Kant, după propria-i mărturie: anunțarea Revoluției Franceze și, cu câțiva ani mai înainte, în 1762, apariția lucrării lui Jean-Jacques Rousseau *Emile sau despre educație*, pe al cărei autor îl ridicase la rangul de „Newtonul lumii morale”. Kant a văzut în opera lui Rousseau, pe care nu îl recunoștea totuși ca precursor direct, versiunea cea mai purificată a devisei la care se putea reduce întreg spiritul epocii Luminilor: *Sapere aude!* (Îndrăznește să cunoști!)

Eveniment

Moderatori: domnii Cristian Păunescu (director B.N.R.) și prof. univ. Ion Bulei

„MINA DE AUR“ A BĂTRÂNEI DOAMNE

Mulți dintre cei care au dat curs invitației Cercului de istorie bancară din cadrul Băncii Naționale a României de a participa la întâlnirea din 7 decembrie 2006, citind programul, vor fi avut, poate, o ușoară umbră de ezitare, așteptându-se la o ședință tehnică de lucru. N-a fost așa, pentru că organizatorii au reușit, prin materialele prezentate și discuțiile care le-au urmat, să ridice încă un vâl de umbră așternut decenii de-a rândul peste istoria acestei importante instituții a statului român, făcându-ne martori și, până la un punct, participanți la acest demers.

Rămasă multă vreme un deziderat, organizarea științifică a Arhivei Băncii Naționale a intrat în faza finală. În cuvântul de deschidere, domnul director Cristian Păunescu, moderatorul reuniunii, a punctat câteva secvențe din istoria zburci-mată a arhivei. Între altele, a reamintit că la sfârșitul anului 1916, în condițiile ocupării Capitalei de către trupele Puterilor Centrale, Arhiva Centralei Băncii Naționale a fost evacuată la Iași, iar mai apoi trimisă la Moscova, împreună cu tezaurul. Numai o parte dintre aceste valori au fost restituite în perioada interbelică (*Magazin istoric*, nr. 11/2006). Domnul Păunescu a evocat apoi clipele dramatice prin care a trecut arhiva B.N.R. în anii celui de

Al Doilea Război Mondial, când, pentru a i se garanta securitatea împotriva bombardamentelor, a fost depozitată în diferite spații, iar la începutul anului 1944, pe măsura apropierei frontului, arhivele sediilor din Moldova și aceea a Centralei B.N.R. au fost depuse într-o vilă de la Băile Herculane. Readusă la București, „această mină de aur“ a rămas nefuncțională decenii în șir, fiind împachetată și depozitată în spații necorespunzătoare.

În ultimii ani, personalul de specialitate din cadrul Băncii Naționale, bucurându-se de dotări moderne și de sprijinul conducerii instituției, a trecut la prelucrarea arhivistică a fondului documentar, aducând arhiva în stare de funcționalitate. O materializare a

acestor stăruitoare eforturi este și *Inventarul fondului arhivistic „Serviciul Secretariat“*, vol. II (1931-1937), elaborat de Mihaela Tone și colegele Sabina Marițiu, Octavia Nichifor, Brândușa Costache, Nadia Manea și Luminița Afloarei, din cadrul Serviciului arhive și muzeu. Doamna Mihaela Tone a prezentat pe scurt atribuțiile Secretariatului general și ale Serviciului secretariat din cadrul B.N.R., evoluția lor în timp și varietatea materialului documentar creat de acestea: scrisori, informări, instrucțiuni, circulare, rapoarte, procese-verbale, telegrame, facturi, tabele, ordine de plată etc.

Pentru a ilustra valoarea documentelor inventariate, Nadia Manea a semnalat, cu exemplificări, două categorii

de piese arhivistice extrem de semnificative. În primul caz a fost vorba despre circularele emise de B.N.R. în cursul anului 1945, redând succesiunea de plăți făcute de Banca Centrală pentru îndeplinirea condițiilor impuse României prin Convenția de armistițiu din septembrie 1944. În cel de al doilea, a analizat pe scurt diverse cereri de ajutor adresate guvernatorului B.N.R. în anii 1933-1934 de către diferiți petenți: studenți, doctoranzi, șomeri, invalizi, orfani și văduve de război etc.

În partea a doua a reuniunii, prof.univ.dr. Ion Bulei a făcut o scurtă evocare a

omului politic Constantin Angelescu, iar Brândușa Costache a vorbit despre același personaj în calitatea lui de guvernator al Băncii Naționale (martie-iunie 1931; noiembrie 1931-februarie 1934; aprilie-septembrie 1944).

Dacă cei doi s-au ocupat de latura publică a personalității lui C. Angelescu, insistând asupra implicării sale în ceea ce avea să se numească „Operațiunea Tismana” (ascunderea tezaurului B.N.R., în 1944, într-o peșteră de la mănăstirea Tismana, acțiune relatată pe larg și în paginile revistei *Magazin istoric*, nr. 5-7/1996; 12/2001,

1-3/2002), organizatorii ne-au oferit ocazia să-l cunoaștem și pe omul care a fost C. Angelescu. Au vorbit despre el chiar rudele apropiate, nepoții, sincer emoționați și recunoscători pentru că li s-a oferit un astfel de prilej. Și în timp ce ei povesteau, pe ecran se perindau fotografii în care bunicul era înconjurat cu dragoste de membri ai familiei sau de numeroși săi prieteni din lumea politică și culturală a timpului.

O întâlnire în cursul căreia trecutul cu oamenii lui devine, pentru toți și pentru fiecare în parte, acea istorie cu valoare de *Magistra Vitae*. ■

Marian ȘTEFAN

NOI ÎI SPUNEAM RELI

Am citit cu emoție articolul Cazul Jucu (*Magazin istoric*, nr.10/2005) despre drama acestei greu-încercate familii. Am întârziat să vă scriu, crezând că voi putea afla mai multe informații despre soarta familiei Jucu.

Am cunoscut-o pe Aurelia Radu-Negru, cum se numea atunci, pe când lucra la Serviciul învățământ din Ministerul Afacerilor Externe. Reli, cum îi spuneam noi, era plină de personalitate, știa să se impună prin atitudinea ei reverentioasă, dar fermă, precum și prin teimeinicia pregătirii profesionale. Ambițioasă cum era, urma cursurile de limba engleză organizate în M.A.E. cu cei mai buni profesori de la Catedra de limba engleză a Universității din București, cursuri pe care le-a absolvit după doi ani cu notă maximă.

Prietenia ei cu Gheorghe Jucu era bine cunoscută în minister. Căsătoria lor a survenit cu puțin timp înaintea plecării la post, la Misiunea permanentă a României la New York.

Plecarea a fost cu suspans. Deși toate formalitățile erau îndeplinite, cei doi au fost întorși de la aeroport, din motive care pentru mine au rămas enigmatice. Versiunea oficială era că „tovarășul Jucu trebuia să rămână în țară pentru a prezenta... raportul de activitate sindicală”. Cu siguranță, a fost vorba despre altceva.

Ulterior, am aflat de la un curier diplomatic că Aurelia a născut un băiețel draguț, dar cu grave malformații, respectiv, mâini până la coate și picioare până la genunchi. Era prețel plătit de imprudenta mamică, pentru că apelase la un produs medicamentos, la modă în acea

vreme în America, pentru a ușura graviditatea din primele luni de sarcină. Din câte știu, compania responsabilă de nașterea a circa 2.000 de bebeluși cu grave malformații a fost dată în judecată și obligată să plătească substanțiale despăgubiri părinților cu asemenea copii. Când ei au ajuns la majorat, revista *Paris Match* a publicat mai multe articole ilustrate despre viața acestor tineri handicapați care trăiau, iubeau și-și „purtau crucea” cu o demnitate și un optimism molipsitor.

Când am aflat că familia Jucu nu s-a întors în țară, alegând să rămână în S.U.A., am înțeles pe deplin drama prin care trecea Aurelia, sacrificiul pe care a trebuit să-l facă în acel moment pentru a atenua, cât de cât, handicapul fiului ei. Condițiile care existau în țara noastră la acea vreme, sistemul totalitar apăsător și discreționar, revederea cu colegii din minister și teama de a nu mai putea pleca într-o altă misiune au făcut ca această familie să nu se mai întoarcă în țară.

Despre soarta lor n-am mai aflat nimic, pentru că, înainte de decembrie 1989, fiecare dintre cunoștii lor evita să abordeze acest subiect tabu, iar după această dată, noii angajați nu aveau de unde să cunoască amănunte. ■

Mioara NANU-POROJAN

Ecouri

LA ANIVERSARE

xxx	→	INSPIRA- TOARE PENTRU POETI	→	LEGENDĂ ANTICĂ	→	JOC POPULAR	→	UNA CARE TRĂIEȘTE	→
AU „DARUL” SĂ NE CLARIFICE		URIAȘĂ		RĂMĂȘITE		ISTORIC ROMAN		MIJLOC DE ISTORISIRE	
→						↓		↓	
MUNCĂ DE JURNALIST	→								
PESTE DE BALĂ									
→					DIN PĂCATEI	→		TAMAN LA CENTRU!	
					SCOATERE DIN JOC				
ÎNCRISĂ ÎN GAZETĂ!	→		ESENȚĂ DE CEAI	→			STRIGĂT DE DURERE	→	↓
TIMP CU SOARE			INTRATE ÎN COMUNĂ!				TIP NECU- NOSCUT		
→		ANSAMBLURI DE OBIECTE	→						
		CARACTE- RISTIC MILITARILOR							
PURTATI DE VÂNT PE CER	→					UN OM DIN POPOR	→		
PLAN IREALIZABIL						PRIMII ÎN SPORT			
→			CÂMPUL CU MIOARELE	→				UNELE CU SUVITE DE PĂR PE FRUNTE	
			SPALĂ CU SĂPUN						
A OCUPA UN LOC	→				CUPRINSE DE VISE!	→	SCRISE ÎN ROMÂNĂ!	→	↓
PROPRIETAR LA ȚARĂ					ZIDITĂ LA MĂNĂSTIRE		ARE VIAȚA ÎN FAȚĂ		
→									
MĂRIRE ȚIE!	→					BUNE DE LEGAT	→		
LECTII LA ȘCOALĂ						STUDIATE LA ISTORIE			
→			SPAȚIU DE JOC	→					ESENȚA UNUI GEST!
			ÎNCRISĂ ÎN RETETĂ!						↓
LE SCOATE DIN LISTE!	→				ÎNDRĂPTARE TIPOGRAFICE	→			
CALE DE PĂTRUNDERE									
→					O REA CREDINȚĂ	→			

Pavel TOTOLICI

DIALOG CU CITITORII

STIL VECHI, STIL NOU

Cu ocazia vizitării muzeului din Palatul Parlamentului – ne scrie domnul C. NICOARĂ –, am văzut un act autentic, în cuprinsul căruia era menționată o dată pe două stiluri calendaristice: 11/23 februarie 1866. Vă rog să mă lămuriti când a fost introdus noul stil la noi?

După cucerirea Daciei de către romani, în teritoriul geto-dac supus romanizării a fost introdus calendarul roman, reformat de Iulius Caesar în anul 46 î.Hr., numit de atunci și iulian. Era un calendar lunar-solar, cuprinzând 365 de zile și 6 ore, iar la fiecare patru ani 366 de zile. Este ceea ce numim noi astăzi stilul vechi. Această zi în plus, introdusă între 23 și 24 februarie, în epoca creștină a devenit a 29-a zi a lunii februarie, anul în care apărea ea numindu-se bisect. Anul roman începea la 1 ianuarie.

Pentru a elimina diferența dintre anul iulian și cel astronomic (11 minute și 14 secunde, în favoarea celui dintâi, care până în secolul al XVI-lea ajunsese însă la 10 zile), Papa Grigore al XIII-lea (1572-1585) a numit o comisie de reformare a calendarului, în frunte cu astronomul calabrez Luigi Lilio. Bula papală din 24 februarie

1582 a stabilit anularea diferenței de 10 zile, prin trecerea de la ziua de joi 4 octombrie, la vineri 15 octombrie 1582. Astfel a luat naștere calendarul gregorian sau stilul nou.

Popoarele de rit ortodox, inclusiv românii, au păstrat până târziu în secolul al XX-lea stilul vechi. La români, reforma calendarului a fost introdusă începând cu data de 1 octombrie 1924. Prin adăugarea diferenței de 13 zile dintre cele două stiluri, ziua de marți 1 octombrie 1924 a devenit marți 14 octombrie 1924.

Pentru a transpune datele pe stil vechi în cele pe stil nou, diferența de zile ce se adaugă nu este mereu aceeași. Astfel, pentru perioada 5 octombrie 1582-18 februarie 1700 se adaugă 10 zile, între 19 februarie 1700-18 februarie 1800, 11 zile, 12 zile pentru segmentul 19 februarie 1800-16 februarie 1900 și 13 zile pentru 17 februarie 1900-15/28 februarie 2100.

APEL

Domnul DUMITRU TEODORESCU, din Sibiu, ne trimite o scrisoare din care cităm:

Am colecția completă din 1967, achiziționată număr de număr cu multă strădanie și pasiune. În numărul 8/2006

am citit articolul *Vraja locului natal*, unde este prezentată mini-monografia *Evreimea botoșăneană*. Eu sunt din Dorohoi și am trăit acele timpuri și vreau să achiziționez această carte.

Mai există o monografie a fostului județ Dorohoi, pentru care am scris cu mult timp în urmă domnului dr. Leon Volovici la Universitatea din Tel-Aviv și domnului Liviu Rotman la Ierusalim, dar până la această dată nu am primit nimic. Vă rog să mă ajutați să primesc aceste monografii.

Din păcate, redacția noastră nu are cum să vă trimită aceste cărți. Publicăm anunțul dumneavoastră cu speranța că cineva vă poate ajuta.

CERERI ȘI OFERTE

IORDAN ANASTASE, comuna Pantelimon, str. Marginei, nr. 7, telefon 021.350.46.56, oferă colecția completă.

PETRE PRIȚIU, comuna Fântânele, județul Teleorman, telefon: 0247.451.009, oferă colecția completă și numerele: 9/1968; 1, 3-5/1969; 3/1974; 11/1976; 12/1977; 2, 4-7, 10, 11/1978; 2-4/1979; 7, 8/1980; 1/1982; 12/1988; 1, 2, 3, 9, 10, 12/1989; 9, 11/1990; 7, 8, 12/1991; 1, 12/1992; 9/1997; 4/1998; 11/2000; 7-10/2002; 10-12/2004.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com și mistoric@gmail.com
Vă mulțumim.

CONTENTS (Romanian history) E. Cioran Rural civilizations, urban civilizations • L. Vlad Europe through Romanian eyes in the Middle Ages • S. Stan Pia Brătianu (1841-1919) • G. Filitti Letters from former days • G. Tepelea, E. Bădescu The „Carul cu bere” Restaurant • M.C. Săvulescu The beginnings of aerial photography • A. Cioroianu „There is a place for everyone in history” • G. Băeștean, D. Alicu Sarmizegetusa – the center of Trajan’s Dacia • L. Alexandrescu The ambassador of Netherlands about Constantin Brâncoveanu’s death • D. Cargica 1924-1929. Prostitution, a dispute • D. Mihăescu, M. Radnev The 50th anniversary of the National Television (III) • G.V. Rusu Armenian towns in Transylvania • I. Lăcustă In Bucharest, 50 years ago • Romanian documents at Hoover Institution (LXIV) • M. Ștefan December 2006. The Romanian National Bank’s history meeting

SOMMAIRE (Histoire roumaine) E. Cioran Civilisations rurales, civilisations urbaines • L. Vlad L’Europe moyenâgeuse vue par les Roumains • S. Stan Pia Brătianu (1841-1919) • G. Filitti Lettres d’antan • G. Tepelea, E. Bădescu Le restaurant „Carul cu bere” • M.C. Săvulescu Les débuts de la photographie aérienne • A. Cioroianu „Il y a de la place pour tous dans l’histoire” • G. Băeștean, D. Alicu Sarmizegetusa, capitale des Daces à l’époque de Trajan • L. Alexandrescu L’ambassadeur des Pays Bas à Constantinople assiste à l’exécution de C. Brâncovan • D. Cargica 1924-1929. La prostitution tolérée et punie • D. Mihăescu, M. Radnev La Télévision roumaine à 50 ans (III) • G.V. Rusu Villes arméniennes en Transylvanie • I. Lăcustă À Bucarest il y a 50 ans • Documents roumains à Hoover Institution (LXIV) • M. Ștefan Décembre 2006. Le Cercle d’histoire de la Banque Nationale de Roumanie

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) E. Чоран Сельские цивилизации, городские цивилизации • Л. Влад Как румыны средневековья смотрели Европу • С.Стан Пия Брăтиану (1841-1919 гг.) • Дж. Филитти Былые письма • Г. Цепеля, Е. Бăдеску Ресторан „Карул ку бере” • М.К. Сăвулеску Начала воздушных фотосъёмок • А. Чорояну „В истории есть место для всех” • Дж. Бăештян, Д. Алику Сармизеджетуса, столица Траяна • Л. Александреску Посол Голландии о К. Брынковяну • Д. Каргича 1924-1929 гг. Проституция, допустимая и наказанная • Д. Михăеску, М. Раднев Румынскому Телевидению 50 лет (III) • Г.В. Русу Армянские города в Трансильвании • И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад • Румынские документы в Институте Гувера (LXIV) • М. Штефан Декабрь 2006 г. Кружок по истории Румынского Национального Банка

INHALT (Rumänische Geschichte) E. Cioran Landliche Kulturen, städtische Kulturen • L. Vlad Europa von den Rumänen im Mittelalter gesehen • S. Stan Pia Brătianu (1841-1919) • G. Filitti Briefe aus anderer Zeit • G. Tepelea, E. Bădescu Das Restaurant „Carul cu bere” • M.C. Săvulescu Die Anfänge der Luftfotografie • A. Cioroianu „In der Geschichte ist Platz für jedermann” • G. Băeștean, D. Alicu Sarmizegetusa – die Hauptstadt des Trajanschen Dakien • L. Alexandrescu Der Botschafter der Niederlande über C. Brâncoveanu • D. Cargica 1924-1929. die Prostitution: auch toleriert, auch bestraft • D. Mihăescu, M. Radnev Das Rumänische Fernsehen mit 50 (III) • G.V. Rusu Armenische Städte in Siebenbürgen • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahren • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (LXIV) • M. Ștefan Dezember 2006. Der Geschichtskreis der Rumänischen Nationalbank

SUMARIO (Historia rumana) E. Cioran Civilisations rurales, civilisations urbaines • L. Vlad Europa vista por los rumanos en el Medioevo • S. Stan Pia Brătianu (1841-1919) • G. Filitti Cartas de antaño • G. Tepelea, E. Bădescu El restaurante „Carul cu bere” • M.C. Săvulescu Los comienzos de las fotografías aéreas • A. Cioroianu „En la historia hay lugar para todo el mundo” • G. Băeștean, D. Alicu Sarmizegetusa – capital de la Dacia trajana • L. Alexandrescu El embajador de Holanda habla sobre C. Brâncoveanu • D. Cargica 1924-1929. La prostitución: tanto tolerada, como castigada • D. Mihăescu, M. Radnev La Televisión Rumana cumple 50 años (III) • G.V. Rusu Ciudades armenias de Transilvania • I. Lăcustă En Bucarest hace 50 años • Documentos rumanos en Hoover Institution (LXIV) • M. Ștefan Diciembre de 2006. El Círculo de Historia del Banco Nacional de Romania

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, Romania la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 2,90

magazin istoric

